

**A ZÖLDSÉG- ÉS GYÜMÖLCSÁGAZAT
HELYZETE**

**Budapest
2009**

Kiadja:

az Agrárgazdasági Kutató Intézet

Főigazgató:

Udovecz Gábor

Szerkesztőbizottság:

Dorgai László, Juhász Anikó, Kapronczai István,
Kovács Gábor, Mihók Zsolt (titkár), Popp József,
Potori Norbert, Udovecz Gábor

Készült:

Az Intézet Agrárpolitikai Igazgatóságának
Agrárpolitikai Kutatások Osztályán

Szerzők:

Erdész Ferencné,
Jankuné Kürthy Gyöngyi,
Kozak Anita,
Radócné Kocsis Teréz

Közreműködött:

Juhász Anikó

Opponensek:

Dr. Apáti Ferenc egyetemi tanársegéd
Debreceni Egyetem Agrár- és Műszaki Tudományi Centruma GVK

Dr. Imre Csaba főtanácsos
Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium Agrárpiaci Főosztály

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5
1. Piaci tényezők	7
1.1. Zöldségfélék	8
1.2. Gyümölcsök.....	9
1.3. A fejlődést hátráltató piaci tényezők/problémák	12
1.4. Fogyasztás	13
1.5. Külpiacok (export-import).....	19
2. A friss zöldség és gyümölcsök értékesítési lánc.....	25
2.1. Kereskedelmi csatornák.....	25
2.2. Nagybani piacok, nagykereskedelem	27
2.3. Hagyományos kiskereskedelem (szakboltok, kis élelmiszerüzletek, fogyasztói piacok)	29
2.4. Élelmiszer-kiskereskedelmi láncok	30
2.5. „Hátsó kondíciók”	31
2.6. Etikai kódex.....	32
2.7. Fogyasztóvédelem	34
2.8. Minőségbiztosítás	35
2.9. Élelmiszerjelölés, -címkézés	36
2.10. Marketing	37
3. Feldolgozás	39
4. A zöldség- és gyümölcsstermelői szervezetek.....	49
5. Mezőgazdasági termelés	55
5.1. A termelés fontosabb mutatói	55
5.2. Termelési színvonal	59
5.3. Biológiai alapok.....	63
5.4. Tápanyag-utánpótlás.....	69
5.5. Növényvédelem.....	70
5.6. Hatósági díjak.....	75
5.7. Öntözés.....	75
5.8. Vagyonvédelem	78
5.9. Munkaerő.....	78
5.10. Hajtatás.....	81
5.11. Geotermikus energia kertészeti felhasználása	84
5.12. Betakarítás, post-harvest.....	88
5.13. Kutatás, szaktanácsadás, oktatás	90
Következtetések, javaslatok.....	91
Conclusions and Proposals	99
Kivonat.....	107
Abstract.....	108
Irodalomjegyzék	109
Táblázatok jegyzéke.....	114

Ábrák jegyzéke	116
Melléletek	117
Melléletek jegyzéke	118
A sorozatban eddig megjelent tanulmányok	129

Bevezetés

1. A kertészeti ágazatok a mezőgazdasági területből kis részarányt képviselnek, de ennél jóval nagyobb a jelentőségük, ha a bruttó termelési értékhez, az agrár-külkereskedelmi egyenleghez való hozzájárulásukat és a foglalkoztatásban betöltött szerepüket tekintjük. Magyarország ökológiai adottságai számos zöldség- és gyümölcsfaj termesztésére alkalmasak, ennek ellenére termelésünk folyamatosan csökken, a lehetőségeket egyre kevésbé használjuk ki. Tanulmányunkban ezért azokat az ágazat működését nehezítő és versenyeseleyeit rontó tényezőket tárjuk fel, amelyek következtében ma már olyan termékeket is importálunk, amelyeket korábban nagy mennyiségben állítottunk elő és exportáltunk. Törekedtünk arra, hogy ne maradjunk adósok az egyes problémákra adható válaszokkal se, ezért igyekeztünk felvázolni a lehetséges megoldásokat is.
2. Célunk nem egy elméleti tanulmány megírása, sokkal inkább a gyakorlati összefüggések feltárása volt. Az ágazati problémák életszerű összegzése érdekében számos ágazati szereplőt, így mezőgazdasági termelőket, élelmiszeripari feldolgozókat és termelői szervezeteket kerestünk meg (1. melléklet). A tanulmány az e szakmai konzultációk során elhangzottak összegzése, természetesen kiegészítve az Agrárgazdasági Kutató Intézet, az Agrárkamara és más kutató műhelyek, szakmai szervezetek tudásanyagával, a közigazgatásban (a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztériumban és a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatalban) keletkező információkkal, valamint a Központi Statisztikai Hivatal adataival. A FruitVeb Magyar Zöldség-Gyümölcs Szakmaközi Szervezet és Terméktanács értékes anyaggal, a zöldség- és gyümölcságazat középtávú fejlesztési javaslataival segítette munkánkat, amelynek főbb megállapításait beépítettük a tanulmányba. Ágazati elemzésünket több interjúalany, felkért gyakorlati szakember véleményezte és egészítette ki.
3. Tanulmányunk egy sorozatba illeszkedik. Az első kötet a Magyar Agrárkamara gondozásában jelent meg „**A versenyeseleyek javításának lehetőségei a magyar élelmiszer-gazdaságban**” címmel, és a mezőgazdaság versenyképességét meghatározó gazdasági és társadalmi környezettel, valamint az agrárpolitika körébe sorolható problémákkal foglalkozott¹. Néhány kiragadott fontosabb téma a teljesség igénye nélkül: adó- és járulékkerhek, élmunkát terhelő elvonások, adó- és járulékkedvezmények a mezőgazdaságban, bürokrácia, feketegazdaság, monetáris politika, logisztika, agrártámogatások, standardok és megfelelés, bizalom és morál hiánya, korrupció, demográfiai problémák stb.
4. Az átfogó kérdésekkel foglalkozó első részt követik a főbb termékpályák helyzetét taglaló tanulmányok². E munkákban már az ágazatspecifikus problémák bemutatására törekszünk, és nem térünk ki az egész élelmiszer-gazdaságot érintő kérdések tárgyalására. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a piaci szereplők egyöntetű véleménye szerint a legsúlyosabb problémák nem ágazatspecifikusak, hanem többnyire a makrogazdasági környezetből fakadnak.

¹ Popp J. – Potori N. – Udovecz G. (szerk.) [2008]: A versenyeseleyek javításának lehetőségei a magyar élelmiszer-gazdaságban. Budapest: Magyar Agrárkamara.

² Popp J. – Potori N. (szerk.) [2009]: A főbb állattenyésztési ágazatok helyzete. Agrárgazdasági Tanulmányok. 2009. 3. szám. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet.

5. Tanulmányunkban, a korábban megszokottól eltérően, nem a mezőgazdasági termelésből indultunk ki, hanem – a modern közgazdasági gyakorlathoz igazodva – a vásárló/fogyasztó, azaz a kereslet oldaláról közelítettünk és jutottunk el a mezőgazdasági termelésig. A mezőgazdasági termelés helyzetét nem ítélnénk meg reálisan az élelmiszeripari és kereskedelmi fázis, valamint a vásárlói/fogyasztói igények feltárása, ismerete nélkül. A fogyasztás és a piac témakörében áttekintettük az elmúlt években bekövetkezett változásokat mind a fogyasztási szokások terén, mind a piaci trendek alakulásában. Külön fejezetet szenteltünk a friss zöldség- és gyümölcsértékesítési csatornáknak, a feldolgozóiparnak és a termelői értékesítő szervezeteknek. A termelésen belül foglalkozunk a főbb erőforrások (biológiai alapok, ültetvények, természetberendezések, munkaerő), valamint az egyes természetstechnológiai elemek (talajerő-gazdálkodás, növényvédelem, öntözés, betakarítás) helyzetével és problémáival.
6. Szándékosan nem törekedtünk az egyes zöldség- és gyümölcsfélék piaci lehetőségeinek megítélésére, a jövőben perspektivikus fajok, technológiák, termelési célok és fejlesztési irányok kiválasztására, hiszen ez egyetlen tanulmány keretein belül nem is lehetséges. Általánosságban igyekeztünk a zöldség- és gyümölcságazat gyengeségeit és korlátait feltárni, ezért elemzéseinkben főként a nagyobb alágazatokat érintjük, a kisebbek inkább csak példákön keresztül jelennek meg.
7. Úgy véljük, hogy a zöldség- és gyümölcságazat versenyességét csökkentő problémák, valamint az azok megoldására irányuló szakmai vélemények összegyűjtése jó támpontot adhat a döntéshozóknak az állami feladatok meghatározásához, segítheti továbbá az ágazat szereplőit saját erejük felmérésében, illetve távlatos üzletpolitikájuk kialakításában.

1. Piaci tényezők

8. Az ország mezőgazdasági bruttó termelési értékének 18-21%-át a kertészeti termékek adják, **amiből a zöldség- és gyümölcsfélékre 11-14% jut** (1. táblázat). Magyarország agrárpotenciálja és hagyományai, a Kárpát-medence sajátos ökológiája, a napsütéses órák száma kifejezetten előnyös a **minőségi kertészeti termeszéshez**. Bár Magyarország hagyományos zöldség- és gyümölcsstermelő ország, részben a nemzetközi piacok fejleményei, a WTO tárgyalások alakulása, éghajlati változások, részben pedig az EU-csatlakozás hatására a **kertészeti ágazatok kibocsátása az utolsó másfél évtizedben visszaesett**.

1. táblázat

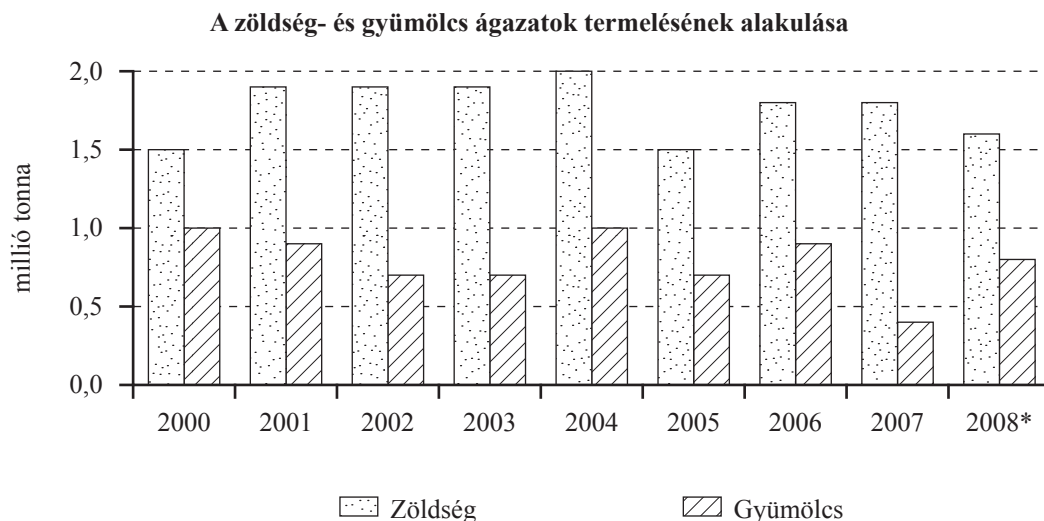
A zöldség- és gyümölcsstermelés bruttó termelési értéke (folyó áron)

milliárd Ft

Megnevezés	2003	2004	2005	2006	2007	2007 (%)
Mg-i termékek összes termelése	1 287	1 499	1 376	1 446	1 540	100,0
Ebből: növényterm. és kertészet	703	957	823	881	979	63,6
Kertészeti termékek	269	268	245	284	301	19,6
Ebből: zöldségfélék	111	114	102	137	146	9,5
gyümölcsök	45	51	47	61	46	3,0
szőlő és bor	68	66	67	65	81	5,3
dísznövények	45	37	29	21	28	1,8

Adatforrás: KSH

9. Az EU-csatlakozás utáni években a magyar zöldség- és gyümölcsstermés évi 2,1-3,1 millió tonna között ingadozott. A **zöldségstermés 2004-ben elérte az 1990-es évek rekord hozamait** (2 millió tonna/év). Ehhez képest a következő években csökkenés mutatkozott. A **gyümölcságazat kibocsátása ezzel szemben az ezredfordulót követően az 1986-1990. évek átlagának felére csökkent**, egyes gyümölcsféléké (pl. kajszi, szilva) a negyedére esett vissza, a csatlakozást követő években pedig 360 ezer és 1 millió tonna között ingadozott (1. ábra).

* Előzetes adat.

Adatforrás: KSH

1.1. Zöldségfélék

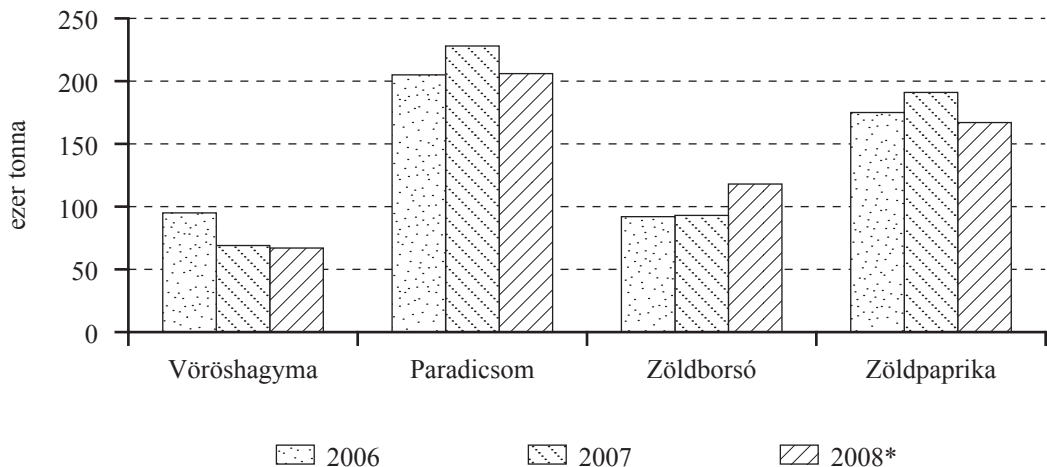
10. Magyarország zöldségtermése a 2003-2008 közötti évek átlagában 1 813 ezer tonnát tett ki (2. melléklet). Az **ipari zöldségtermelés sokat veszített súlyából** az elmúlt évtizedben, de még mindig fontos szerepe van az ágazat termékkibocsátásában. Az ipari feldolgozásra szánt gyökérzöldségek (sárgarépa és petrezselyemgyökér) termelése erősen visszaesett, a **mosott, csomagolt, konyhakész termékek** előállítására viszont folyamatosan növekedett. A hűtőipar 130-160 ezer tonna, míg a konzervipar 400-500 ezer tonna körüli készárut állít elő évente – elsősorban zöldborsó-, csemegekukorica- és zöldbab-alapanyagokból –, aminek 80%-a exportra kerül. A tömegtermékek uniós piacán óriási konkurenciaharc zajlik a harmadik országok termékeivel. A versenyképességet **csak szorosabb termelői integráció keretében, fokozott költséghatékonyság mellett és a termelői érdekeltségek megteremtésével** lehet javítani [FruitVeb, 2007].
11. A **tárolt zöldségféléknél** (fejes káposzta, gyökérzöldségek, hagyma) a hazai termelés visszaesett, az **importtermékek jelenléte** pedig szinte folyamattá vált (pl. vöröshagyma, fokhagyma és sárgarépa). A beszállító országok exportárai a Budapesti Nagybani Piacon gyakran magasabbak a saját belföldi árakhoz képest, de a magyarországi áraknál valamivel alacsonyabbak. Ez csökkenti a magyar termékek arányát a belföldi fogyasztásban és folyamatosan lefelé szorítja a hazai árszinteket (példa a vöröshagyma). A **fejes káposzta, a sárgarépa** és a **petrezselyemgyökér** nagybani piaci értékesítési ára jelentősen, 70, 48 és 47%-kal nőtt 2007-ben az előző évhez képest. A 2007-ben termelt **vöröshagyma** ára a termés jelentős csökkenése ellenére is csak 4%-kal emelkedett. A vöröshagyma és a sárgarépa betakarított mennyisége 2008-ban tovább csökkent, a nagybani piaci árak mégis estek, a vöröshagyma esetében 38%-kal, a sárgarépánál 18%-kal. A fejes káposzta nagybani piaci ára a bőséges termés következtében 35%-kal lett kevesebb a megelőző évhez képest [AKI PÁIR, 2009].

12. A belföldi paradicsom és paprika folyamatosan jelen vannak a hazai piacon. A paprika termelői ára évről-évre nő, mind a primőr, mind a szabadföldi termesztésű termékek esetében. A Budapesti Nagybani Piacon 2007-ben a **szabadföldi paprika** ára átlagosan 12%-kal volt magasabb, mint az előző évben [AKI PÁIR, 2008]. Az elmúlt években jelentős fejlődés tapasztalható a friss étkezési **paradicsom-termelésünkben**, mind a technológia, mind árumínőség tekintetében, ami a megtermelt mennyiség növekedését eredményezte 2007-ben (2. ábra). A kereslet-kínálat függvényében a paradicsom termelői ára évenként és éven belül is nagy eltéréseket mutatott: 2007-ben május közepétől szeptember végéig 25-30%-kal alacsonyabb volt az ár, mint 2006-ban, viszont szeptember végétől ismét meghaladta az egy évvel korábbit. 2008-ban áprilistól október végéig újra nőttek az árak, átlagosan 10-15%-kal a 2007. év azonos időszakához viszonyítva [AKI PÁIR, 2009].

2. ábra

Egyes zöldségfélék termésmennyiségének alakulása

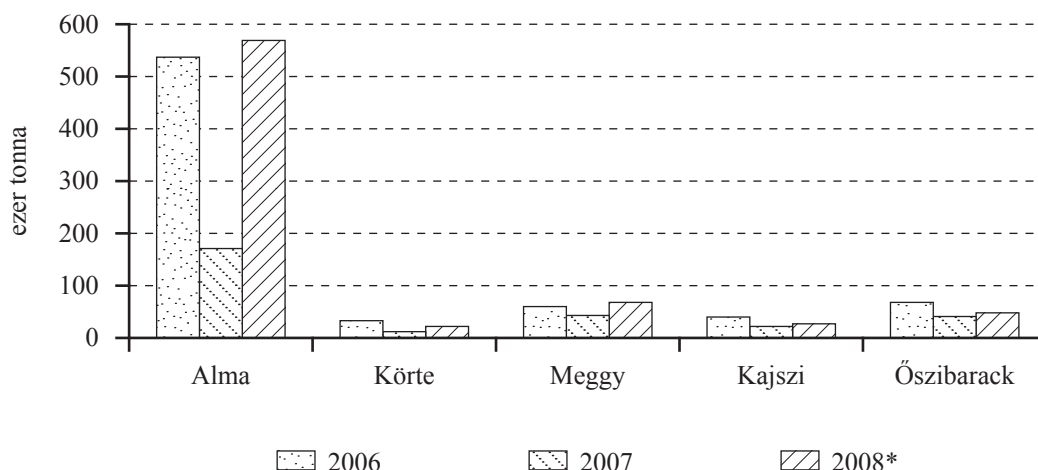

* Előzetes adat.
Adatforrás: KSH

1.2. Gyümölcsök

13. Magyarország gyümölcstermése a 2003-2008 közötti évek átlagában 760 ezer tonnát tett ki (2007-ben csak 360 ezer tonnát). A legjelentősebb gyümölcs az alma, területe az összes gyümölcsültetvény területének majdnem fele, a termés pedig 500-700 ezer tonna évente (2007-ben csak 171 ezer tonna). A 2006. évi piaci folyamatok viszonylag kedvezően alakultak, mind a termelés, mind a külkereskedelem szempontjából, ami többek között az Unióban egyes gyümölcsökből (pl. az almából) kialakult hiánnyal magyarázható. A gyümölcsösökben **2007-ben igen súlyos fagykár pusztított**, az almaültetvények egyes régiókban 100%-os károsodást szenvedtek. A meggy termése 30%-kal, az őszibaracké 40%-kal, a kajszije 45%-kal, az almáé és a körtéé csaknem 70%-kal esett vissza (3. ábra, 3. melléklet).

Egyes gyümölcsfélék termésmennyiségének alakulása

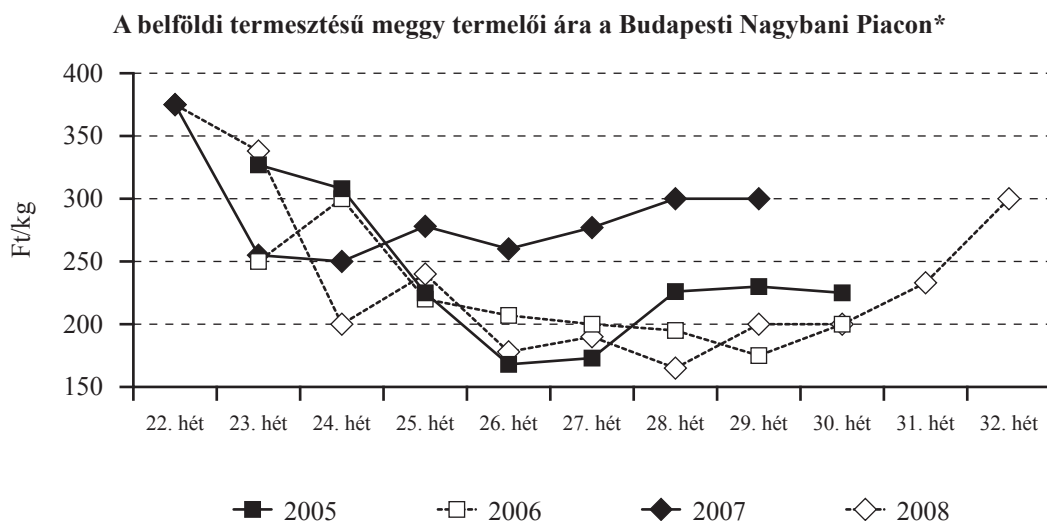
* Előzetes adat.

Adatforrás: KSH

A belföldi termelés visszaesése a **Budapesti Nagybani Piac árainak alakulásában is tükröződött**. A legerőteljesebb **áremelkedés 2007-ben** az almánál, a kajszi- és őszibaracknál volt megfigyelhető (50% és 68%), míg a meggyénél (30%) és a málnánál (21%) valamivel szerényebb mértékű volt az árnövekedés. A fentebb említett gyümölcsfélék terméseszkökenése és a belpiaci árak növekedése következtében jelentősen emelkedett az import. **2008 I. félévében a gyümölcsök termelői ára 10,9%-os csökkenést mutatott**, ezen belül a meggy ára 59,1%-kal (4. ábra), a sárgabaracké 3,6%-kal, az őszibaracké 3,7%-kal mérséklődött, ezzel szemben a málna ára 32,1%-kal emelkedett az előző év azonos időszakához képest [AKI PÁIR, 2008].

14. A belföldi **alma termelői ára** a 2008. év elején, a tárolási időszakban 65%-kal magasabb volt a 2007. év azonos időszakához képest a Budapesti Nagybani Piacon. A korábbi években a belföldi alma kínálata egész évben folyamatos volt, 2008-ban azonban a belföldi alma a 20. héten eltűnt a hazai kínálatból, majd a 27. héten jelent meg ismét (5. ábra). A belföldi friss alma megjelenésével a termelői ár minden évben emelkedett, ezzel szemben 2008-ban a friss alma megjelenésétől a 42. hétig mintegy 40%-kal csökkent az alma termelői ára, ami azt eredményezte, hogy a szezonban a friss alma termelői ára átlagosan 41%-kal alacsonyabb volt 2007 azonos időszakához (27-52. hét) képest.

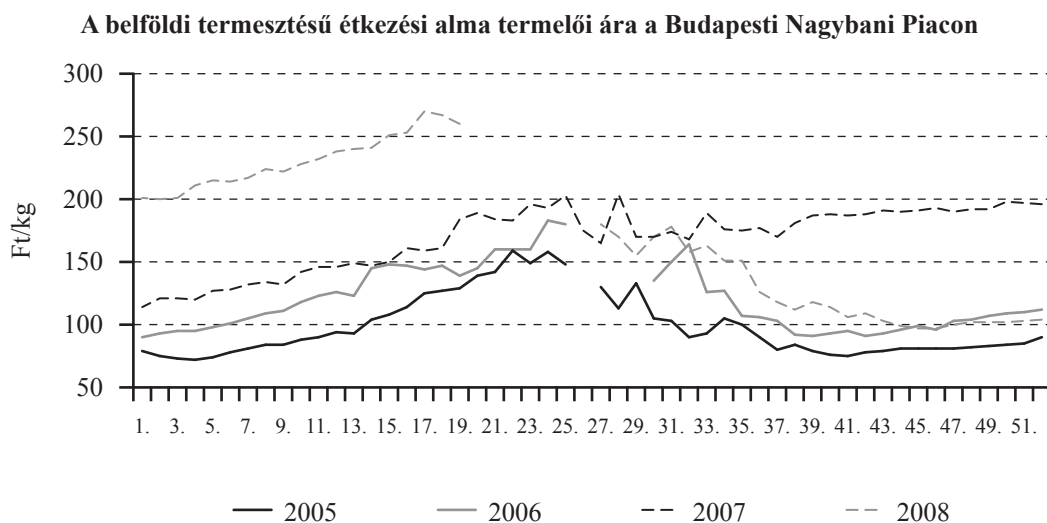
4. ábra

* A nagybani piacon megfigyelt árak hivatalos elnevezése termelői ár, ez azonban nem teljesen helyes, mivel a nagybani piacon közvetítő kereskedők is árusítanak.

Adatforrás: AKI PÁIR

5. ábra

Adatforrás: AKI PÁIR

15. A feldolgozók és az ipari almatermesztők „csatája” határozta meg a 2008. évi almaszüretet, de hasonló volt a helyzet a meggyénél, a szilvánánál, az egresnél és a ribizlinél is. A 2007. évi katasztrófális gyümölcsstermés és a 2008. évi szezonban néhány gyümölcsféle igen alacsony felvásárlási ára miatt a termelők jelentős veszteséget könyvelhettek el. A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (FVM) 2008-ban mintegy 20 ezer hektár almaültetvényre 1,5 milliárd forint (70 ezer Ft/ha) de minimis támogatást fizetett. Az alacsony árak ellen tilta-

kozó almablokád résztvevői végül is ezt az eredményt könyvelhették el maguknak, ugyanis a termelők többsége nem a kialakított minimális átvételi árat (25 Ft/kg), hanem a piaci viszonyokat tükröző alacsonyabb árat (15 Ft/kg) kapta a feldolgozóktól. Megjegyzendő, hogy az étkezési alma piaca 2008 őszén lényegesen jobb és kiegyensúlyozottabb volt, mint a korábbi években. **Azoknak a termelőknek, akik képesek voltak jó minőségű gyümölcsöt termelni, kevésbé voltak értékesítési gondjaik**, mint az azt megelőző években [Bodnár, 2009]. A 2008. évben kialakult súlyos piaci helyzet miatt várható, hogy a termelők egyre nagyobb számban döntenek úgy, hogy befejezik a termesztést.

1.3. A fejlődést hátráltató piaci tényezők/problémák

16. A magyarországi zöldség- és gyümölcsstermelőknek komoly problémát okoznak a kereslet és kínálat viszonyában beálló hirtelen változások. Az EU-csatlakozás óta – és elsősorban a kiskereskedelmi láncok térnyerése következtében – az importárak gyakran túlkínálatot és nyomott belföldi árakat eredményeznek. Az EU-ban Lengyelország, Ausztria, Olaszország, Görögország, Spanyolország, Németország áruai vannak az üzletek pultjain, de a világ más élenjáró gyümölcs- és zöldségtermelő országaiból érkező áruk tartós jelenlétével is számolni kell. A kiszámíthatatlan időjárási jelenségek (aszály, kánikula vagy éppen a csapadékbőség) miatt elcsúszhat a szezonkezdet, így a rövid szezonidőszak miatt „összeérik” a termés, ami gyakran piaci zavarokhoz vezet (pl. zöldborsó, görögdinnye, meggy, kajszi, őszibarack).
17. További probléma, hogy **nincs megfelelő nagyságrendben egységes minőségű áru**, mert nagyon sok fajtát termesztnek elaprózott területeken (pl. Hajdú-Bihar megyében a 15-20 hektáros dinnyeültvények eltűntek, helyettük a 0,5-5 hektáros területek lettek a jellemzőek). **Ahol nem működik** termelői értékesítő szervezet (tész), **ott az értékesítés rendkívül szervezetlen**, alig van nagyobb felvásárló. Ilyen körülmények között a kisebb mennyiségeket a helyi piacokon terítik, míg a nagyobb volumen (pl. a dinnye) szezonban kamionos ömlesztett vagy konténeres formában adják el. **A nagyobb árukonzentrációt, a folyamatos kínálatot, értékesítési biztonságot a szervezett termelői együttműködés biztosíthatja:** az elaprózott birtokszerkezetre ez hatványozottan érvényes. A **kézimunkaerő-hiány** a válogatásban, csomagolásban rendkívül heterogén minőségű termékek értékesítését eredményezi, ami hozzájárul a „gyenge minőségű olcsó áru” térnyeréséhez. Megfelelő áron a **jó minőségű, szépen csomagolt termékek** értékesíthetők.
18. Mind a hazai, mind a külpiazi értékesítési esélyeket javítja az **Eurepgap³/Globalgap tanúsítvány**. Egyre több feldolgozóipari és kiskereskedelmi élelmiszer hálózat (pl. Tesco, Metro, McDonald's stb.) követeli meg a Globalgap minőségbiztosítási tanúsítvány meglétét, amit egyelőre csak a nagyobb termelők, feldolgozók tudnak megfizetni és alkalmazni.
19. A zöldség- és gyümölcsfélék felvásárlási és piaci átlagárai nagy hullámozást mutatnak egyik évről a másikra. Jellemző, hogy a felvásárlási átlagár jelentősen elmarad a piaci ártól. A kétféle ár között például az almánál 2-5-szörös, a körténél 2-4-szeres, a kajszinál 2-3-szoros, míg a zöldségfélék közül a vöröshagymánál 2-3,5-szeres, a paradicsomnál kétszeres különbség látható. Mindez arra enged következtetni, hogy a felvásárlók felé történő értékesítés esetén a haszon nem termelőknél csapódik le, hanem az értékesítés különböző fázisaiban résztvevő piaci szereplőkhöz kerül (2. táblázat). A termelői és fogyasztói árak közötti óriási különbség nem magyar sajátosság, napirenden van Brüsszelben is. Elfogadhatatlan

³ EUREPGAP: Euro-Retail Produce Working Group Good Agricultural Practice (Európai Kiskereskedői Termék-munkacsoport Jó Mezőgazdasági Gyakorlat).

ugyanis, hogy Európában a fogyasztók ötször annyit fizetnek a boltban az élelmiszerekért, mint amennyit a gazdák kapnak érte. Ez különösen az új tagállamok fogyasztóit sújtja, ahol az emberek jövedelmük sokkal nagyobb hányadát költik élelmiszerekre, mint a gazdagabb tagállamokban. Az élelmiszer-beszállítók kiszolgáltatottságának csökkentése érdekében az EU törvényhozói a múlt év végén ígéretet tettek arra, hogy az élelmiszer-kiskereskedelem-ben a versenyellenes magatartást kivizsgálják és szankcionálják [Pap, 2009].

2. táblázat

Néhány gyümölcs- és zöldségféle felvásárlási* és termelői piaci átlagára

Ft/kg

Megnevezés	2005	2006	2007	2008
Alma: – felvásárlási	40,1	58,4	91,9	50,8
– piaci	119,4	149,9	204,0	236,4
Körte: – felvásárlási	97,3	104,8	151,0	92,9
– piaci	281,1	308,6	347,8	348,1
Meggy: – felvásárlási	106,0	130,6	186,7	87,8
– piaci	300,1	313,2	341,9	296,7
Kajszi: – felvásárlási	139,8	76,6	155,9	116,4
– piaci	283,7	223,8	361,2	373,3
Vöröshagyma: – felvásárlási	29,5	59,5	79,4	44,9
– piaci	102,8	143,1	171,3	146,1
Paradicsom: – felvásárlási	193,3	206,8	194,3	195,4
– piaci	360,5	325,2	414,5	352,0

* Feldolgozóipari árak nélkül.

Adatforrás: KSH

20. Régi gondja az ágazatnak, hogy **nincs Magyarországon kötelező adatszolgáltatás**, így valójában nem tudni mennyi zöldség és gyümölcs terem évente, hová kerül az áru. A külkereskedelmi adatok területén sem jobb a helyzet. A csatlakozás óta a magyar vámhatóságok belső forgalomban történő okmánykezelésének megszűnésével Magyarországon nem követhető nyomon hivatalos forrásokból a belső (EU-intra) és külső (EU-extra) zöldség- és gyümölcsforgalom, a piaci információ hiánya pedig gátolja a piacépítést és az ágazatpolitikai döntéshozatalt.

1.4. Fogyasztás

21. Bár a világ zöldség- és gyümölcsfogyasztása az elmúlt 10-15 évben növekedett, az **Európai Unióban az utóbbi időben stagnálás tapasztalható** (4. melléklet). Mindez **annak ellenére** következett be, hogy **az EU bővítése elvileg új növekedési lehetőséget jelentett**, hiszen az újonnan csatlakozott országok fogyasztási szintje elmarad a régi tagállamokétól; az új tagállamokban a zöldségfogyasztás csupán háromnegyede, a gyümölcsfogyasztás fele az EU-15 szintjének.

22. Az elmaradt növekedés valószínűleg összefügg azzal, hogy **a fogyasztási szint a legszorosabb kapcsolatot a tradicionális étkezési kultúrával mutatja, az életszínvonal és a reálkeresetek szintje csak másodlagosan befolyásolja azt.**
23. Az EU régi tagállamaiban **a friss zöldségek és gyümölcsök fogyasztása az egészséges táplálkozási irányelvek ajánlásai ellenére visszaszorulóban van.** A legmagasabb fogyasztással a fő termelő országokban találkozhatunk, amiben nagy szerepe van a hagyományoknak, kialakult szokásoknak. Jellemző az is, hogy a vidéki népesség több friss zöldséget és gyümölcsöt fogyaszt, mint az urbanizált területen élők, de ez leginkább ott érvényesül, ahol a bolthálózat modernebb formái kevésbé terjedtek el. A jövedelmi helyzet és a fogyasztás kapcsolata nem mentes az ellentmondástól: **a javuló reáljövedelem egy ideig növeli a friss zöldség- és gyümölcsfogyasztást, ám egy szint után ellenkező hatás lép fel, a tehetősebb háztartások több feldolgozott, illetve félkész élelmiszert fogyasztanak friss termékek helyett** [CBI, 2008]. (Táplálkozás-élettani szempontból persze a tehetősek egy részének fogyasztási szokásai nem kifogásolhatók, ám ők a nyers salátákat, zöldségeket már feldolgozott formában, tisztítva, darabolva, konyhakész formában vásárolják, ezért nem jelennek meg klasszikus frisstermék vásárlóként.) A legalacsonyabb fogyasztási szint sajnos éppen a fiatal felnőtt lakosságra és gyermekes családokra jellemző: a gyermekek erősen befolyásolják a család vásárlási szokásait, de sokszor nem jó irányba.
24. **A friss zöldségek és gyümölcsök piacán a közelmúltban új, markáns keresleti trendek** bontakoztak ki, amelyek új lehetőségeket kínálnak a termelők és a fogyasztók számára: a **kényelmi termékek** nagyarányú előretörése (tisztított, aprított, konyhakész zöldségek, mosott, fogyasztásra kész saláták, hámozott, darabolt gyümölcsök), az **egészségtudatosság jegyében a biozöldségek, -gyümölcsök** iránti növekvő kereslet, kevésbé ismert, **egzotikus fajok** megjelenése, a **fair trade⁴ termékek** népszerűbbé válása, illetve a növekvő igény az **ellenőrzött, nyomon-követhető termékek** iránt [CBI, 2008]. **A 2008-ban kezdődött világgazdasági válság miatt átmenetileg visszaestek ezek az új fogyasztói igények**, mivel a válság pszichológiája szerint nem csak a valódi jövedelemcsökkenést elszenvedő háztartások csökkentették és ésszerűsítették fogyasztásukat, hanem minden fogyasztó. A családok jellemzően nem az elfogyasztott élelmiszermennyiségen spórolnak, hanem takarékosabb beszerzési csatornákat preferálnak, élelmiszervásárlásaik során az olcsóbb, de hasonló minőségű termékeket keresik (pl. kereskedelmi márkás termékek), étterem helyett többször étkeznek otthon, a bio minőségű termékeket konvencionálissal helyettesítik. A legnagyobb visszaesést azok az ágazatok szenvedik el, amelyek nagyobb jövedelemrugalmasságú termékeket állítanak elő [OECD, 2009a és 2009b]. Ezt a jelenséget viszont átmenetinek kell tekintetünk, ezért várható, hogy a korábbi trendek újból felélednek a válság elmúltával.
25. **A hazai zöldség- és gyümölcsfogyasztás 2007. évi szintje (194 kg/fő/év) elmarad az EU-15 átlagos fogyasztási szintjétől, ami zöldségből és gyümölcsből 243 kg/fő/év.** Bár a hazai fogyasztási szokások némileg elmozdultak az egészségesebb táplálkozás felé, ami az alacsonyabb zsír-, cukor- és szénhidrátfogyasztásban érhető nyomon, a zöldség- és gyümölcsfogyasztásunk továbbra is alacsony. A KSH felmérése szerint 2003-2007 között az **egy főre vetített éves zöldségfogyasztás 112-120 kg között változott Magyarországon.** Az összes **gyümölcsfogyasztás (hazai és déligyümölcs) 83-94 kg/fő között mozgott, 2007-ben a gyenge gyümölcsstermés miatt azonban 77 kg/fő-re esett vissza.** (3. táblázat).

⁴ Méltányos kereskedelem: kereskedelmi partnerség, ami a hátrányos helyzetű országok termelői számára hivatott a fenntartható fejlődést előmozdítani, elsősorban jobb kereskedelmi feltételek, magasabb árak biztosításával, valamint a fejlett országokban folyó szemléletformáló kampányokkal.

Magyarország zöldség- és gyümölcsfogyasztása*

kg/fő/év

Év	Zöldség	Gyümölcs összesen	Ebből: hazai gyümölcs	Déligyümölcs	Zöldség és gyümölcs összesen
2003	113,7	86,8	66,4	20,4	200,5
2004	117,7	93,7	74,5	19,2	211,4
2005	112,1	82,7	64,9	17,8	194,8
2006	119,6	91,0	74,0	17,0	210,6
2007	117,6	76,5	58,8	17,7	194,1

* Frisstermék-súlyban.

Adatforrás: KSH

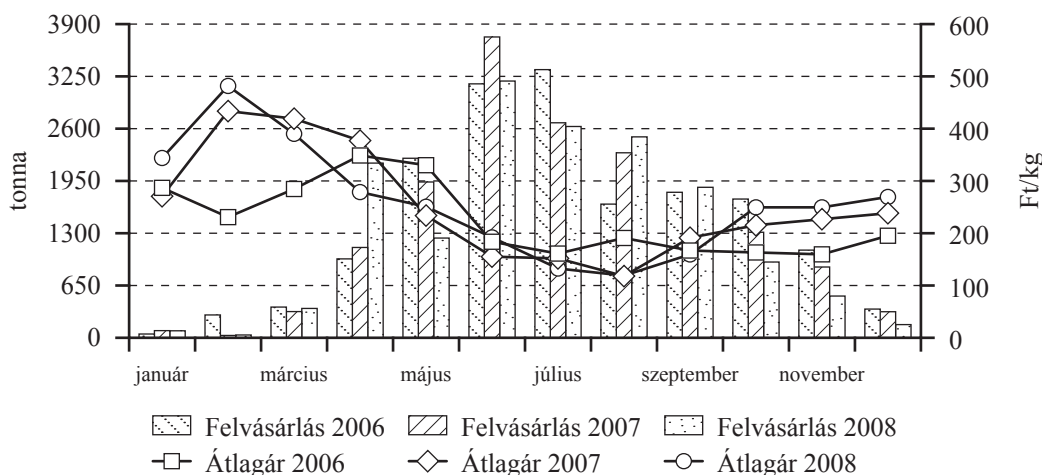
26. A nemzetközi és hazai fogyasztási adatokat összehasonlítva megállapítható, hogy **zöldség-, de különösen a gyümölcsfogyasztásunkban még jelentős növekedési tartalékok rejlenek**. Kérdés, hogy a fogyasztási és vásárlási szokások változása és a reáljövedelem alakulása hogyan befolyásolja majd a hazai keresletet. (Itt kell megjegyezni, hogy a magyar fogyasztásban még mindig fontos szerepe van a saját termelésnek, főleg a gyümölcsfogyasztás esetén. Természetesen hosszabb távon ez is változhat.) Ha Magyarországot a sok zöldséget, gyümölcsöt termelő régi tagállamokkal hasonlítjuk össze, és feltételezzük, hogy fogyasztásunk elvileg elérheti azt a szintet, akkor **zöldségből 20-25%-kal, gyümölcsből 35-40%-kal is növelhető lenne az egy főre jutó fogyasztásunk**. Ezt célszerű lenne minél nagyobb hányadban itthoni termelésből biztosítani, de ennek komoly feltételei vannak!
27. A jelek szerint a hazai **zöldség- és gyümölcsfogyasztás inkább ár-, mint jövedelemrugalmas**. Jellemző volt ugyanis az elmúlt években, hogy a reáljövedelem alakulásától függetlenül a jelentősebb áremelkedést hozó időszakban (2002-2003-ban) visszaesett a fogyasztás, míg 2004-ben, amikor alacsonyabb volt az infláció, nőtt. A 2006. évi 24,7%-os és a 2007. évi 15,1%-os áremelkedés erősen visszafogta a vásárlásokat, mivel a zöldség és gyümölcs a többi élelmiszerhez viszonyítva alaposan megdrágult: az árak 2000-2007 között 92,4%-kal emelkedtek, jelentősen meghaladva a 61,5%-os általános élelmiszereket érintő inflációt. **Ebből következően a friss zöldségek és gyümölcsök hazai piacán továbbra is az egyik legfontosabb versenytényező marad az elfogadható értékesítési ár!** Ez utóbbi megállapítást igazolja az is, hogy bár a zöldség- és gyümölcs piac szakértői szerint a fogyasztók keresik és preferálják a hazai termékeket jobb ízük, vélt vagy valós megbízhatóságuk miatt, de ez főleg elméleti szinten (kijelentések, nyilatkozatok által) érvényesül. **Egy igen széles réteg számára a vásárlási döntés pillanatában az ár a meghatározó tényező**, ezért gyakran az olcsóbb importtermék kerül a fogyasztó kosarába [Progresszív Magazin, 2006].
28. **A hazai fogyasztási szokások még jelentősen eltérnek az EU régi tagállamaiétól**. Bár lassan növekszik, de még elenyésző a kereslet a biotermékek, az egzotikus zöldségek, a gyümölcsök, a fair trade élelmiszerek iránt. A trendváltást leginkább a **korábban szezonálisan fogyasztott termékek vásárlási idejének kitolódása** (néhány terméknel egész évben folyamatos a kínálat és a kereslet, pl. paradicsom), és a változatosabb fajtaválaszték

iránti igény jelzi. Emellett nálunk is egyre **népszerűbbek a kényelmi termékek** [Progresszív Magazin, 2006]. Bár az új trendek hazai felfutását erősen lefékezte az életszínvonal 2006 óta tapasztalható romlása, valószínű, hogy nem esnek vissza a megjelenésük előtti szintre, hiszen ezek a fogyasztói szokások, ha egyszer beépülnek, tartósan fennmaradnak.

29. **A hazai fogyasztás és a kínálat szerkezete még nem alkalmazkodott kellően egymáshoz.** Fontos lenne a **választék bővítése** (több ún. finom zöldség, mint paradicsom, paprika, spárga, salátafélék, különleges zöldségek stb.), több **előcsomagolt, tisztított áru** az ömlesztett kiszérelés helyett, valamint az **év folyamán egyenletesebb** (friss) **kínálat biztosítása elfogadható áron**, hiszen erre van igény. **Ha a hazai termelők nem lesznek képesek kielégíteni ezeket az igényeket, akkor az importtermékek további előretörése várható** (eltekintve azoktól az időszakoktól, amikor a téli termesztés magas költségei miatt valóban indokolt a behozatal). A probléma érzékeltetésére a 6. ábrán bemutatjuk az itthon termelt paradicsom értékesítésének szezonális lefutását. Az értékesítés 63%-a az év közepére esik, míg az első négy hónapra csupán 12%-a, az utolsóra pedig 25%-a jut.

6. ábra

**A paradicsom felvásárlása friss fogyasztásra
(szabadföldi és hajtattott)**

Adatforrás: KSH

30. A magyar kertészeti termelés külkereskedelmi egyenlege egyelőre pozitív, azonban a **belső fogyasztás egyre nagyobb hányadát fedezzük importból**, beleértve az itthon is megtermelhető zöldség- és gyümölcsféléket. A 2006-ban elfogyasztott összes friss gyümölcs egyharmada, a friss zöldségeknek 20%-a importtermék volt. Ennek részben választékbővítő és szezonnövelő szerepe van, de létező jelenség a hazainál olcsóbb termékek beáramlása a termelési időszakban is.
31. **Az olcsó import az egymással helyettesítő termékek keresletére is hat. Almafogyasztásunk pl. alacsony (15-17 kg/fő/év) a hazai termeléshez viszonyítva** (2008-ban 540 ezer tonna almát takarítottak be). A statisztikai adatok szerint ennek oka a narancs, a mandarin, a banán viszonylagos olcsósága, a kereskedelmi forgalomban megjelenő étkezési alma minősége, a minőséghez képest gyakran magas fogyasztói ár (december és április között, amikor kitérőlik az almát) és a folyamatos, versenyképes árú kínálat hiánya (a kevés tárolókapacitás miatt).

32. A termelők számára azért is nagyon fontos alkalmazkodni a fogyasztói igényekhez, mert a **hazai friss étkezési zöldség- és gyümölcs piac egyre inkább felértékelődik**. A zöldség- és gyümölcserőforrásban a fő felvevőpiacot **46%-os részesedéssel** a közvetlen fogyasztásra kerülő **friss áru** jelenti, a **konzervipar aránya 36,1%**, a hűtőipar és a szárítóipar alapanyag-igénye 10,9%, illetve 7% körül alakult 2007-ben. A FruitVeb által összeállított árumérleg adatai szerint a hazai zöldség- és gyümölcsfogyasztáson belül **csak a frisspiaci termékek fogyasztása mutatott növekedést az elmúlt öt év átlagához képest, ezzel szemben a konzerv- és hűtőipari termékek kereslete mintegy 20%-kal visszaesett⁵** (4. táblázat). Az 1,46 millió tonnás belföldi árufogyasztáshoz az import mintegy 700 ezer tonnával járult hozzá 2007-ben, és a behozatal közel 70%-át szintén a friss termékek adták.

4. táblázat

A belföldi árufogyasztás és az export-import alakulása a frisspiaci és feldolgozott zöldség- és gyümölcsfélénél

ezer tonna

Megnevezés		Frisspiaci	Konzerv- ipari	Hűtőipari	Szárítóipari	Összesen
Hazai alapanyag felhasználása	2003-2007. átlaga	1 063	1 009	249	146	2 467
	2007	1 017	799	240	155	2 212
Hazai alapanyag megoszlása, %	2003-2007. átlaga	43,4	40,5	10,1	6,0	100,0
	2007	46,0	36,1	10,9	7,0	100,0
Belföldi árufogyasztás	2003-2007. átlaga	1 099	276	66	22	1 463
	2007	1 189	202	49	22	1 461
Import	2003-2007. átlaga	372	139	21	18	549
	2007	475	168	35	20	698
Export	2003-2007. átlaga	254	426	100	17	797
	2007	225	434	124	20	804

Adatforrás: FruitVeb adatok alapján az AKI Agrárpolitikai Kutatások Osztályán készült összeállítás

Fogyasztást ösztönző kampányok

33. Az Európai Unió stagnáló zöldség- és gyümölcsfogyasztását a döntéshozók mind az ágazat piaci lehetőségeinek, mind a lakosság egészségügyi helyzetének szempontjából veszélyesnek ítélték. Emiatt a 2007 szeptemberében elfogadott **zöldség- és gyümölcságazati reform egyik fő célkitűzése a zöldség- és gyümölcsfogyasztás csökkenésének megállítása**, sőt, a fogyasztás növelésének ösztönzése volt. Bizonyított tény, hogy magas rost-, vitamin- és ásványianyag-tartalmuk, valamint a mérsékelt energiabevitel következtében a zöldség- és gyümölcsfélék fogyasztása hozzájárul a daganatos betegségek kialakulásának megelőzéséhez. Az Unión belül azok, akik naponta az Egészségügyi Világszervezet (WHO) által

⁵ Sajnos, a fogyasztási tendenciák bemutatására nem áll rendelkezésre a 2007. évinél frissebb adat. Bár 2007 gyenge termésű év volt, és a termés mennyisége hatással lehet a fogyasztás mennyiségére és szerkezetére, a hiányzó árualap importból, illetve a feldolgozott termékek esetében a készletekből pótolható. Ugyanakkor éppen az egyre kevésbé keresett tartósítói termékekre jellemző, hogy az adott évi fogyasztásuk általában nem az ugyanazon évben előállított alapanyagok termelésétől és áráról függ.

ajánlott 400 g zöldséget és gyümölcsöt fogyasztanak, 7%-kal csökkentik a szívroham és 4%-kal a szélütés veszélyét, ami uniós szinten több mint 50 ezer emberélet megmentését jelenti. Ugyanezek a számok napi 600 g zöldség és gyümölcs elfogyasztása esetén: 18%-kal kevesebb szívroham, 10%-kal kevesebb szélütés és 135 ezer évente megmentett emberélet [European Heart Network, 2005].

34. Magyarországon a szív- és érrendszeri megbetegedések, valamint a rosszindulatú daganatok a vezető halálokok, amelyek az elhalálozások sorrendben 40%-át, illetve egynegyedét okozták 2007-ben. Hazánkban a friss zöldség- és gyümölcsfogyasztás napi átlaga 400 g körül alakul, ami azt is jelenti, hogy a lakosság jelentős részénél, a szegényebb társadalmi csoportoknál és a gyermekeknél a napi fogyasztás a WHO által ajánlott minimális szint alatt marad. Ahhoz, hogy naponta mindenki legalább 400 g zöldséget és gyümölcsöt megegyen, a statisztikai átlagot 600 g-ra kellene emelni. Ha ezt sikerülne elérni, az egy főre vetített éves zöldség- és gyümölcsfogyasztásunk 146 kg-ról 220 kg-ra nőne⁶. Ilyen mértékű fogyasztásbővülés a hazai termelésre is jelentős hatást gyakorolna.
35. Egy a **DG Research** által finanszírozott kutatás (**Pro-Children study**) szerint különösen a gyermekek körében aggasztóan alacsony a zöldség- és gyümölcsfogyasztás: a vizsgált kilenc országban⁷ a tizenegy éves gyermekek mindössze 17,6%-a jutott hozzá az ajánlott napi 400 g minimális zöldség- és gyümölcsadaghoz, az elfogyasztott átlagos mennyiség pedig csak 227 g-ot tett ki naponta. Az okok között kiemelték, hogy a gyerekek napközben nem jutnak elegendő zöldség- és gyümölcsféléhez. Becslések szerint az EU-25 tagállamaiban megközelítőleg 22 millió gyermek (a 0-14 éves gyermekek több mint negyede) túlsúlyos, amiből 5,1 millió elhízott [Jackson – Leach – Lobstein, 2006].
36. A megoldásként kidolgozott **EU iskolagyümölcs-program** célja, hogy a helyes étkezési szokások kialakítására ösztönözze a fiatalokat. Azok a gyermekek, akik gyermekkorban sok zöldséget és gyümölcsöt fogyasztanak, várhatóan később is megtartják, illetve továbbadják ezt a szokásukat. Az iskolagyümölcs-program különösen a hátrányos helyzetűek fogyasztási szokásain változtathat, mivel az alacsonyabb jövedelmű családokban általában kevesebb pénz jut gyümölcsökre és zöldségekre. **Az EU évente 90 millió eurót fordít az iskolagyümölcs-programra, ami a tagországokra lebontva meglehetősen kevés.**
37. A 2009/2010. tanévben Magyarország számára megítélt összeg 2,1 millió euró, amit a társfinanszírozás szabálya alapján ki kell egészítenünk 0,9 millió euróval (31%). Az iskolagyümölcs-program működtetésére a résztvevő tagállamoknak nemzeti stratégiát kellett kidolgozni, amely szerint **a program célcsoportja Magyarországon az általános iskola 1-4. osztálya, azaz mintegy 390 ezer gyermek. A kínált termék valamennyi közvetlen fogyasztásra alkalmas friss gyümölcs lehet**, de a szállítási költségek csökkentése miatt a regionális termékek előnyben részesülnek. Számítások szerint a források kb. három hónapon keresztül heti két adag friss gyümölcs kiosztására lesznek elegendők.
38. A hazai zöldség- és gyümölcsfogyasztás bővítését szolgálja a FruitVeb **„Egyen zöldséget-gyümölcsöt naponta 3x3 félét az egészségért”** című programja is, melyet 1997 óta az Agrármarketing Centrum (AMC) támogatásával és saját erő igénybevetelével szerény költségvetés mellett működtet. A program célja a hazai zöldség- és gyümölcsfogyasztás ösztönzése, ezáltal a lakosság egészségi állapotának javítása, valamint a – főleg hazai termelésből származó – zöldség- és gyümölcsfélék forgalmának növelése.

⁶ Friss és feldolgozott termékek fogyasztása összesen, a feldolgozott termék készáru-súlyban mérve, a FruitVeb zöldség- és gyümölcs árumérléje alapján számítva.

⁷ Ausztria, Belgium, Dánia, Hollandia, Portugália, Spanyolország, Svédország, Norvégia és Izland.

39. A 3x3 egészségprogram AMC által biztosított költségvetése 2008-ban 51 millió forintra rúgott, amiből 40 millió forintot fordítottak a kampányra, míg a maradék szakmai tájékoztató kiadványokra (Zöldség és Gyümölcs Piac, éves ágazati bulletin) jutott. A kampány intézkedései között megtalálható a televíziós reklám, a köztéri hirdetések (villamos, balusztrád, óriásplakát), a különböző egészséggel kapcsolatos rendezvényeken (futóversenyeken, szűrővizsgálatokon, OÉTI, ÁNTSZ által szervezett egészségnapokon) való megjelenés, és az áruházi promóció is. A program agrártárca által biztosított költségvetése 2009-ben 42 millió forintra csökkent. A rendelkezésre álló források kiegészítése érdekében **cél-szerű lenne a programot a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően több minisztérium (pl. szociális, egészségügyi, gazdasági, oktatási) költségvetéséből finanszírozni, és hozzá a saját ágazati önrészt is megteremteni.**

1.5. Külpiacok (export-import)

40. A friss és feldolgozott zöldség és gyümölcs **exportjának árbevétele** a 2003. évi 551,7 millió euróról 2008-ig 20%-kal, 763,8 millió euróra nőtt. Az **ágazat aránya a mezőgazdasági és élelmiszeripari exportból** azonban 19,3%-ról 13,3%-ra **csökkent**. Ennek oka más mezőgazdasági ágazatok kivitelének dinamikus növekedése, a mezőgazdasági és élelmiszeripari exportszerkezet átrendeződése volt (5. táblázat).

5. táblázat

A zöldség- és gyümölcsstermékek kivitele főcsoportok szerint

millió EUR

HS	Megnevezés	2003	2004	2005	2006	2007	2008
	Mezőgazdasági és élelmiszeripari export összesen	2 854,5	3 098,1	3 323,6	3 675,2	4 863,4	5 735,0
07	Zöldségfélék (friss, fagyasztott, szárított)	142,2	153,9	132,4	144,2	183,2	187,1
08	Gyümölcs (friss, fagyasztott, szárított)	87,3	95,4	57,7	75,5	86,1	121,6
20	Zöldség- és gyümölcs készítmények	322,2	338,9	348,7	368,2	391,8	455,0
	Összesen (HS 07+08+20)	551,7	588,2	538,8	587,9	661,1	763,8
	Aránya a mg-i és élelm.ip. exportból (%)	19,3	19,0	16,2	16,0	13,6	13,3

Adatforrás: KSH

41. A friss és feldolgozott zöldség- és gyümölcsfélék **importjának értéke** a 2003. évi 277,7 millió euróról 2008-ig 83,8%-kal, 510,6 millió euróra emelkedett. A mezőgazdasági és élelmiszeripari import azonban ennél lényegesen nagyobb mértékben, mintegy két- és félszere-sére nőtt, így **az ágazat részesedése a teljes behozatalból** a vizsgált időszakban 18,6%-ról 13,4%-ra **csökkent** (6. táblázat).

6. táblázat

A zöldség- és gyümölcsstermékek behozatala főcsoportok szerint

millió EUR

HS	Megnevezés	2003	2004	2005	2006	2007	2008
	Mezőgazdasági és élelmiszeripari import összesen	1 494,3	1 999,7	2 407,6	2 680,2	3 188,2	3 820,0
07	Zöldségfélék (friss, fagyasztott, szárított)	64,0	75,6	90,1	105,8	125,1	123,8
08	Gyümölcs (friss, fagyasztott, szárított)	126,2	150,2	181,2	170,1	213,6	226,5
20	Zöldség- és gyümölcs készítmények	87,5	95,8	113,9	132,3	151,9	160,2
	Összesen (HS 07+08+20)	277,7	321,6	385,2	408,2	490,6	510,6
	Aránya a mg-i és élelm.ip. importból (%)	18,6	16,1	16,0	15,2	15,4	13,4

Adatforrás: KSH

Az ágazat **export-import egyenlege** – a zöldségkivitelnek köszönhetően – **mindig pozitívumot** mutatott. A külkereskedelem aktívuma azonban a 2003. évi 274 millió euróról 2008-ig 253,2 millió euróra esett vissza (7. táblázat).

7. táblázat

A zöldség- és gyümölcsstermékek külkereskedelmének egyenlege

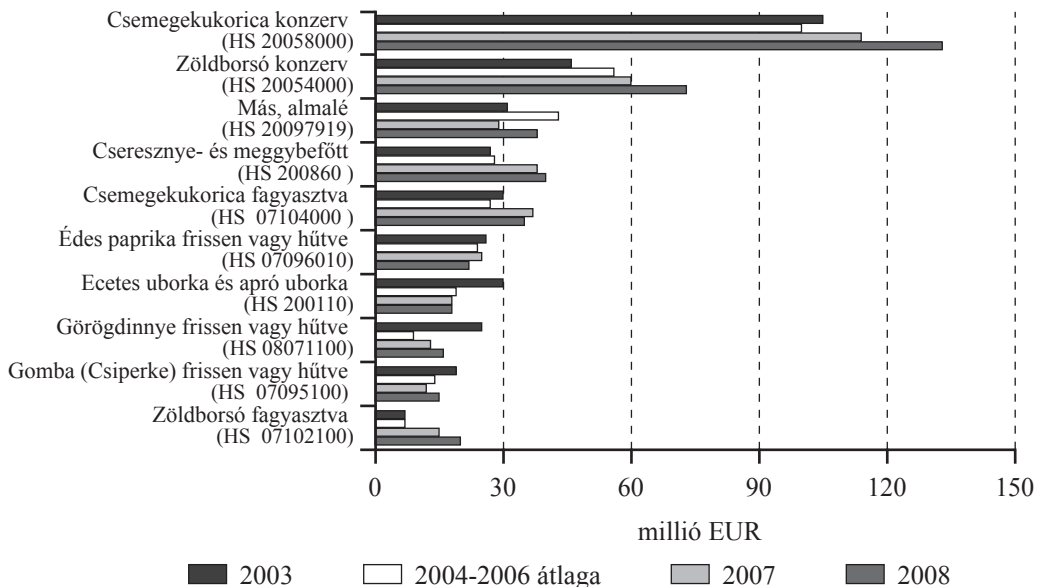
millió EUR

HS	Megnevezés	2003	2004	2005	2006	2007	2008
07	Zöldségfélék (friss, fagyasztott, szárított)	78,2	78,3	42,3	38,4	58,1	63,3
08	Gyümölcs (friss, fagyasztott, szárított)	-38,9	-54,8	-123,5	-94,6	-127,5	-104,9
20	Zöldség- és gyümölcs készítmények	234,7	243,1	234,8	235,9	239,9	294,8
	Egyenleg összesen (HS 07+08+20)	274,0	266,6	153,6	179,7	170,5	253,2

Adatforrás: KSH

42. **A magyar zöldség- és gyümölcsexport 80%-a az EU-tagországaiba irányul**, ezért fontos számunkra, hogy az Unió önellátottsági szintje gyümölcsből csupán 90% körül alakul, zöldségből pedig 100% körüli. A tagországok mintegy fele nem önellátó zöldségből, ami kedvező a 160%-os önellátottsági szintű hazai termelés számára. Az utóbbi években a jelentősebb magyar exportcikkek (első 10 termék) közül csak a zöldborsó- és csemegekukorica-konzerv, a meggybefőtt, a fagyasztott zöldborsó és az almalé kivitele növekedett, miközben visszaesett a friss gomba, a görögdinnye és az ecetes uborka exportja (7. ábra). A friss termékek jobbára az első tíz termék után következnek (pl. meggy, alma, torma, spárga, szilva, káposzta, dió), ami azt jelenti, hogy exportteljesítményük a csatlakozás nyomán inkább kedvezőtlenül alakult.

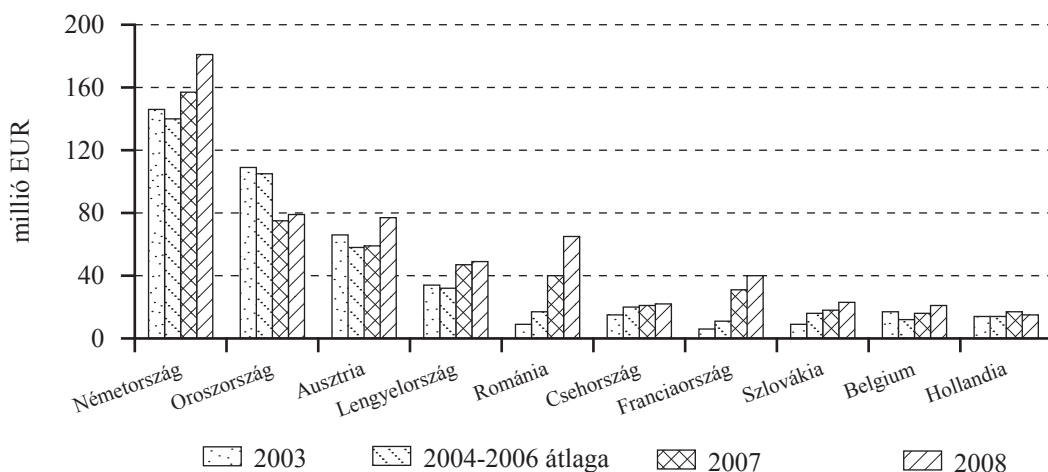
A legfontosabb zöldség- és gyümölcsstermékek exportja

Adatforrás: KSH

43. A legjelentősebb három célpiacunkban átrendeződés nem következett be az elmúlt években, ugyanakkor a három legfontosabb célország, sorrendben **Németország, Oroszország és Ausztria** együttesen 2008-ban már csak 44%-át vette fel az exportunknak, szemben a 2003. évi 58%-kal (8. ábra). Ennek oka, hogy az oroszországi export árbevétele csaknem 30%-kal csökkent 2003 óta, ezzel szemben a Romániába, Franciaországba és Németországba kerülő exportunk értéke lényegesen emelkedett. Románia felé a hazai termelésű zöldségfélék pl. fejes saláta, zöldborsó- és csemegekukorica-konzerv, savanyúságok exportjának növekedése mellett főleg a frissgyümölcs-export emelkedése figyelhető meg, amiben a fő szerepet az alma és az importból származó déligyümölcsök játszották. A banán, a citrusfélék és az egyéb déligyümölcsök (ananasz, datolya, mangó, füge stb.) exportnövekménye az összes, Romániába irányuló exportárbevétel növekedésének majdnem 50%-át adta.

A hazai zöldség- és gyümölcsexport célországok szerinti megoszlása

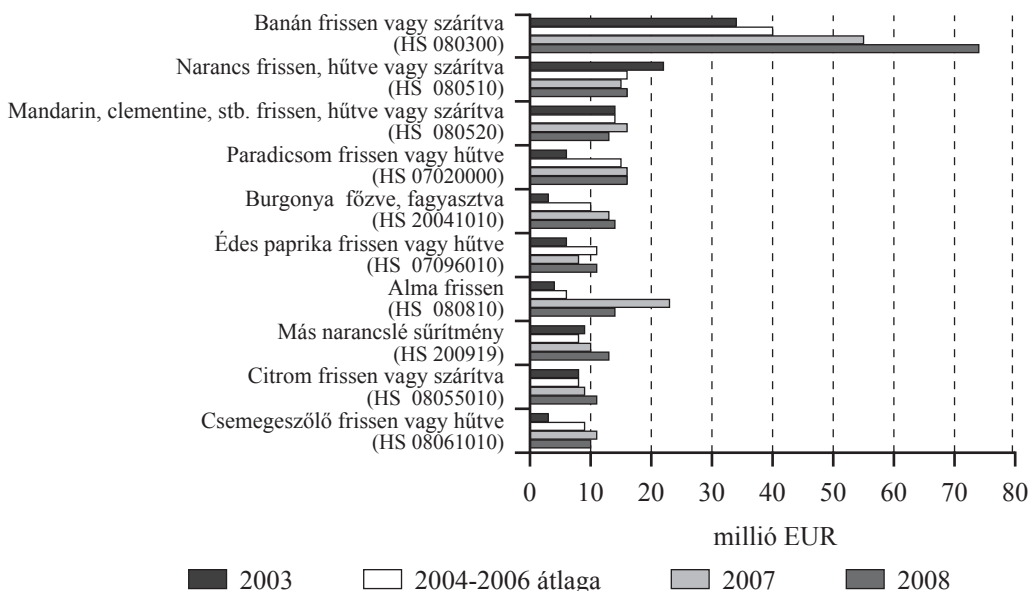
Adatforrás: KSH

44. **A piac megszerzésére** annak van esélye, aki megfelelő időben, kiváló minőségű, speciális termékeket kínál versenyképes áron, sikeres marketingstratégia mellett. **Almát exportálni a nyugat-európai és tengerentúli országokba is nehéz** a folyamatos és olcsó kínálat miatt (pl. a lengyel alma jelenléte). A termelők kiszolgáltatottsága és az értékesítési árak éves ingadozása nőtt a szektorban (példa erre az alma, meggy, illetve görögdinnye piaci helyzete 2008-ban). Frissalma-exportunk a gyakori belpiaci zavarok ellenére igen alacsony, nem éri el az összes termés 10%-át sem. A gyenge termésű éveket kivéve a kivitel 40-55%-át az ipari minőségű alma adja, aminek döntő része Ausztriába kerül. Ausztria mellett legfőbb piacunkká Románia vált, ahová már frissalma-kivitelünk értékének közel 30-40%-a került 2007-ben és 2008-ban. Újabb piacokat kell keresnünk az alma értékesítésére, beleértve a korábbi orosz piacot is. Eközben frissalma-importunk a csatlakozás előtti mennyiség duplájára (a 2007. évben a fagykár miatt a többszörösére) nőtt, aminek közel 50%-a Ausztriából származik.
45. Magyarországon az **ipari feldolgozásra kerülő alma** aránya rendkívül magas az összterméshez viszonyítva (60-70%). S bár az almasűrítménynek kiemelkedő szerepe volt az almakészítmények exportjában, ma e termékünk **világpiaci kereslete csökkent** a nagy volumenű, olcsó kínai és lengyel almasűrítmény piaci jelenléte miatt, s az árak is alacsonyak (2009 májusában 600 EUR/t, 2008-ban a szezon előtt még 900 EUR/tonna, 2004-ben pedig 1 000 EUR/t felett volt az almasűrítmény világpiaci ára). A sűrítménygyártók helyzetét nehezíti, hogy a gyümölcsle kereslete a világgazdasági válság hatására csökkent, a Rauch termékeinek eladása például 2009-ben mintegy 30%-kal esett vissza az előző évhez képest, ami a készletek növekedéséhez vezetett. Sokkal fontosabbá vált a termék olcsósága, mint a minősége, ami a kínai árunak kedvez. Köztudott, hogy a kínai almasűrítmény nem maradéktalanul felel meg a nyugat-európai ízlésnek, ugyanis kevésbé savas mint az európai, mégis azt veszik. Ennek oka, hogy a termék kereslete eltolódott az olcsóbb, de édesebb vagy a C-vitaminnal dúsított, ezért savasabb érzetet keltő termékek felé.

46. A meggy igen fontos exporttermékünk, az évi 50-70 ezer tonna meggytermés 25-35%-a exportra kerül, ezen kívül a meggy- és cseresznyebefőtt kivitele is jelentős, meghaladja a 30 ezer tonnát évente. A frissmeggy-export 50-70%-a Németországba irányul, ezért az ottani keresletnek ármeghatározó szerepe van. **A magyarországi térszek összefogásával a német piacon akár jelentős árnövekedést is elérhetnénk: a hazai meggy ugyanis korábban érik, így ez lehetne az ármeghatározó, ha a magyarországi kereskedők megegyeznének, ahelyett, hogy egymás árai alá ígérnek.** A hungarikumnak számító magyar kajszit keresik a határainkon túl is, a magyar hozam és a termelési költség alakulása azonban nehezen tud lépést tartani a mediterrán országokéval. A közelmúltban azonban nagyszámú, kiváló minőséget termő ültetvény létesült az országban (pl. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében és a Balaton mellett), így az export növekedése várható ebből a gyümölcsből. **Bogyós gyümölcsökből** a korábban megszerzett piaci pozíciók megtartásának, illetve a pozícióvesztés megállításának fontos feltétele az árualap megtermelése, a felkínált áru minőségének javítása és versenyképes áron való értékesítése.
47. A hazai zöldség- és gyümölcságazat kiemelkedően **legfontosabb importterméke a banán.** Az import tízes listáján az exporttal ellentétben nyolc friss termék található (pl. banán, paradicsom, narancs, csemegezőlő, édes paprika, clementine, citrom, alma), valamint egy konzervipari (narancslé sűrítmény) és egy fagyasztott (burgonya). A gyümölcsfélék túlsúlya feltűnő, míg a zöldségtermékek közül a paradicsom és a paprika szerepel a legnagyobbak között (9. ábra). Az első tíz termék forgalma – a narancsot és a mandarint kivéve – a csatlakozás óta folyamatosan emelkedett. Az importárak azonos minőség estén általában alacsonyabbak, mint a hazai árak (azonos időszakot vizsgálva), azonban előfordul, hogy az **ittthon termelhető gyümölcsfélék közül többet** (pl. alma, őszibarack/nektarin, görögdinnye, körte), **a hazainál magasabb áron importálunk.** Ennek okai: hiányos hazai árualap, a hazaitól eltérő fajtaválaszték, esetenként jobb minőség, tetszetős csomagolás stb.

9. ábra

A legfontosabb zöldség- és gyümölcs-termékek importja

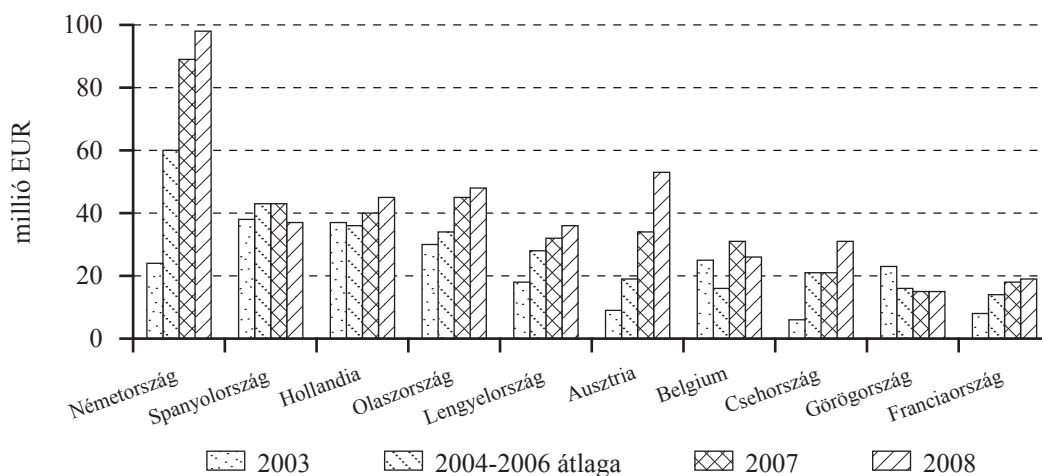

Adatforrás: KSH

48. Az EU-csatlakozás után a beszállító országok egy része (Németország, Ausztria, Olaszország, Lengyelország, Csehország) **drasztikusan növelte hazánkba irányuló zöldség- és gyümölcsexportját**. Az EU-tagországok között a legjelentősebb importpartnerek sorrendjében két markáns átrendeződést is találni a csatlakozás óta (10. ábra). Egyrészt **Németország** (zömében re-exportáló) az ötödik helyről az első helyre ugrott, ezzel megelőzve hagyományos beszállítóinkat, Spanyolországot, Olaszországot és Hollandiát. A másik érdemleges változás, hogy **Ausztria** a tízes lista végéről a második helyre került. Ausztria és Németország térnyerése a behozatalban az élelmiszerkereskedelmi láncok (Spar, Aldi, Lidl) terjeszkedése miatt következhetett be. A csatlakozás után értékben leginkább a banán, a narancslé, a pörkölt olajos magvak, a friss alma és paradicsom, valamint a fagyasztott burgonya behozatala nőtt Németországból és Ausztriából. Arányát tekintve Németországból a fagyasztott málna, a fejes saláta és a paradicsompüré behozatala, Ausztriából pedig a sárgadinnye, padlizsán, őszibarack, fejes saláta, bab, karfiol és brokkoli importja nőtt a legdinamikusabban.

10. ábra

A hazai zöldség- és gyümölcsimport országok szerinti megoszlása

Adatforrás: KSH

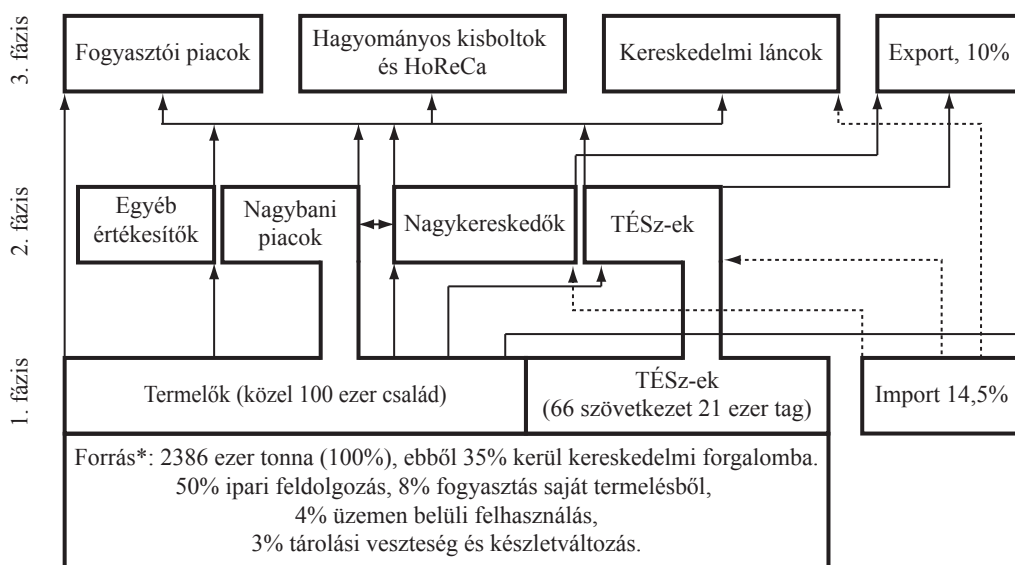
2. A friss zöldségek és gyümölcsök értékesítési lánc

49. Az értékesítésről szóló részben alapvetően a friss zöldség és gyümölcs kereskedelmére koncentrálunk. Elsősorban azért, mert tanulmányunk a termelők helyzetére és jövőbeli kilátásaira fókuszál, és ők csak a friss áruk értékesítése során találkozhatnak a kereskedelem különböző formáival. Emellett a feldolgozott zöldség- és gyümölcstermékek kiskereskedelem felé történő értékesítése sokkal kevésbé problémás terület, hiszen egyrészt kiegyenlítettebbek az erőviszonyok (a multinacionális kiskereskedelmi lánc gyakran szintén nemzetközi kézben lévő nagyobb élelmiszerfeldolgozóval áll üzleti kapcsolatban), másrészt egy sor logisztikai probléma, ami a friss áruk romlandóságával, szezonálisával stb. függ össze, nem jelentkezik a feldolgozott termékeknél.

2.1. Kereskedelmi csatornák

50. A KSH termelői mérlege szerint 2007-ben az 1 769 ezer tonna, összes betakarított zöldségmennyiség 89%-át értékesítették, a maradék 11%-ot pedig az üzemen belüli felhasználás (2%), a fogyasztás saját termelésből (7%), a tárolási veszteség és a készletváltozás (2%) tette ki. A betakarított termék fele, mintegy 877 ezer tonna áru felvásárlókhöz illetve feldolgozókhöz, míg 14% piacra és közvetlen exportra került. A betakarított termékek további 26%-ának sorsáról nincs pontos kimutatás, egyéb helyen cserélt az áru gazdát. A KSH termelői mérlege alapján 2007-ben a 371 ezer tonna gyümölcskészlet 86%-át értékesítették, a maradék 14%-ot az üzemen belül használták és dolgozták fel (7,5%), illetve saját termelésből történő fogyasztásként (8,6%), tárolási veszteségként és készletváltozásként (-2,1%) szerepelt. Az összes termés 27%-a (100 ezer tonna) felvásárlókhöz, feldolgozókhöz, míg 14%-a piacra és közvetlen exportra ment. Az áru további 45%-a (166 ezer tonna) a statisztika szerint nem jelzett helyen talált gazdára (5-6. melléklet). Az évente megtermelt friss zöldség- és gyümölcsmennyiségnek tehát kb. 35%-a kerül friss áruként kereskedelmi forgalomba.
51. A friss zöldség és gyümölcs jellemzően két úton jut el a termelőtől a fogyasztóig. **A kisebb boltokba és a fogyasztói piacokra hagyományosan az egyéni termelőktől származó áru kerül** (leginkább nagykereskedőkön és a Budapesti Nagybani Piacon keresztül, illetve kisebb részben közvetlen értékesítés is előfordul, főleg a fogyasztói piacokon). **Az élelmiszer-kiskereskedelmi láncokba elsősorban a szerveződött gazdáknak** (termelői szervezeteknek) vagy a nagyobb volument előállító termelőknek **van esélyük beszállítani**. A kistermelők – ha egyáltalán bejutnak ide termékeik – főleg nagykereskedőkön keresztül szállítanak a láncoknak.
52. **Az egyéni termelők legnagyobb részben a nagykereskedők és a nagybani piac felé értékesítenek** (termelésük 12%-át, illetve 14%-át). A KSH 1 681 zöldség- és gyümölcs nagykereskedőt tart számon, ezek közül a 10 legjelentősebb – 1 milliárd forint árbevétel feletti cégek – a hazai nagybani piacokon értékesített összes áru 80%-át forgalmazó Budapesti Nagybani Piacon is árusít. Az egyéni termelők termésük 6%-át közvetlenül a fogyasztói piacokon, 1,5%-át közvetlen export formájában értékesítik.
53. **A térszek a tagjaiktól átvett friss zöldség- és gyümölcstermékeket közvetlenül a kiskereskedelmi üzletekbe, valamint a külpiacokra juttatják el** (11. ábra).

A zöldség- és gyümölcsstermék-pálya fázisai és a friss áru értékesítési csatornáit

* 2005-2007 évek átlaga.

HoReCa: **H**otel-**R**estaurant-**C**atering.

Adatforrás: KSH és AKI Agrárpolitikai Kutatások Osztálya

54. A **kiskereskedelmi csatornák** arányai folyamatos eltolódást mutatnak a modern értékesítési csatornák felé. Közvetett adatok alapján⁸ úgy becsülhető, hogy a hazai értékesítésen belül a hipermarketeket, szupermarketeket és diszkontláncokat magában foglaló „**modern kiskereskedelem**” részaránya **2009-re jóval 50% fölé emelkedett**, míg a hagyományos kiskereskedelemé (kis élelmiszerboltok, zöldségboltok, fogyasztói piacok) csökkent. A jövőben várható, hogy a **modern értékesítési csatornák** – hiper- és szupermarket, diszkont – **előretörése folytatódik**, a **hagyományos kereskedelmi csatornák** – kis általános élelmiszerbolt, zöldséges bolt, piac – **visszaszorulnak**. Az utóbbi években a forgalmi csatornák korábban rendkívül dinamikus átrendeződése kissé lelassult, de az ismertetett trendek továbbra is érvényesülnek. Erre számítunk a következő években is. A reáljövedelmek stagnálása még inkább az olcsón árusító hipermarketek és diszkontok felé tereli a vásárlókat. Ezek a tendenciák **az egyéni termelők piacra jutási esélyeit rontják, ezért tőlük fokozott alkalmazkodást követel a jövőben!**
55. Az értékesítési csatornák az egyes tagországokban jelentősen eltérnek. **A magyar termelők 64%-a saját maga próbálja értékesíteni termékeit**, 15%-uk a szövetkezeti vagy tészen keresztül értékesítést, 16%-uk a marketingszerződést, 4%-uk a termelési szerződést részesíti előnyben. Ezzel szemben a **szövetkezetek vagy tészek felé értékesítők aránya Hollandiában 65%, Spanyolországban 53%** (8. táblázat) [Székely és Pálinkás, 2007].

⁸ A kiskereskedelmi fázison belül a forgalmi csatornák részarány-változásairól a GfK Hungária és az AC Nielsen felmérései tájékoztatnak. Zöldség- és gyümölcsfélékre vonatkozó adatokat ritkán közölnek, ezért az összes élelmiszert magában foglaló úgynevezett FMCG-kategória adatai alapján következtethetünk a zöldség- és gyümölcsfélék forgalmára.

A mezőgazdasági termelők értékesítési csatornái az egyes EU-tagországokban

százalék

Értékesítési csatorna	Magyarország	Hollandia	Lengyelország	Spanyolország
Saját (egyéni) értékesítés	64,0	21,2	60,2	43,5
Szövetkezeti, tész értékesítés	15,5	64,8	13,1	53,0
Marketingszerződés kötése	16,5	7,2	19,9	3,0
Termelési szerződés kötése	4,0	6,8	6,8	0,5

Adatforrás: Székely és Pálinkás [2007]

2.2. Nagybani piacok, nagykereskedelem

56. Bár a nagybani piacok globális jelentősége egyre csökken, regionálisan még mindig fontos áruelosztó, -terjesztő és információforrás szerepük van. A hazai kereskedelmi rendszer átalakulása során a kilencvenes években eldőlt, hogy a központi helyzetű és kiemelkedő jelentőségű Budapesti Nagybani Piac mellett további országos jelentőségű piacok nem fognak kialakulni. A két jelentősebb vidéki nagybani piac, a kiskundorozsmai és a miskolci csak regionális elosztó szerepet tölt be.
57. A **Budapesti Nagybani Piacon (BNP)** forgalmazott friss zöldség, gyümölcs és burgonya részesedése az összes hazai fogyasztásból jelentős, **a kereskedelmi forgalomba kerülő friss zöldségből és gyümölcsből becslésünk szerint mintegy 25-27%-os.** Jelentőségét erősíti, hogy a **hagyományos kiskereskedelembe kerülő termékek nagy része a Nagybani Piacon keresztül jut el a fogyasztókhoz.** A kisebb élelmiszer-, zöldségboltok, a fogyasztói piacon található zöldséges standok tulajdonosai és a vendéglátók számára továbbra is a BNP a fő beszerzési forrás, csak nagyon kevesen élnek a közvetlen, termelőktől való beszerzés lehetőségével, szerződéses kapcsolatokat pedig szinte egyáltalán nem építenek ki.
58. **A nagybani piacnak az egyszerű beszerzési helyen túl fontos információforrás szerepe is van** a kiskereskedelmi szereplők számára. Egyrészt a koncentrált kereslet-kínálat lehetőséget ad arra, hogy **reális árat** alakítsanak ki, másrészt **átfogó képet kapnak az aktuális kínálatról,** azonnal értesülnek a **piacra kerülő újdonságokról, primőr termékekről,** így az elsők között tudják bevezetni az újonnan megjelenő termékeket. Harmadik fontos szerepe a BNP-nek abban van, hogy a **személyes szemrevételezés, árukiválogatás** biztosítja számukra a megfelelő minőséget. Azok a kiskereskedők, akik korábban próbálkoztak beszállítói kapcsolatokat kialakítani a termelőkkel, a leggyakrabban a minőséggel kapcsolatos problémák miatt tértek vissza a nagybani piacon való beszerzésre, vagy mert a **termelők olykor megbízhatatlanok** (ha kedvezőbb árat kapnak annál, mint amiben már megállapodtak, akkor a megállapodás ellenére sem szállítanak).
59. **Az eladói oldal** számára is számos előnnyel bír a BNP-n való értékesítés, **sok termelő számára kizárólagos értékesítési csatorna.** A legtöbb termelő azért jár a nagybani piacra, mert itt kapja a **legjobb árat** és **azonnal hozzájut az áru ellenértékéhez.** Más értékesítési csatornát választva vagy csak kisebb tételben tudna eladni (fogyasztóknak háztól vagy kispiacra), vagy egyáltalán nem, mert az általa kínált árumennyiség túlságosan kicsi ahhoz, hogy a

nagy vevőknek (üzletláncok, konzervgyárak) szállíthasson, nem éri el azok „ingerküszöbét”. A BNP ráadásul korántsem olyan bizonytalan értékesítési csatorna, mint gondolnánk. **Nem az eladók és a vevők spontán, véletlen találkozásának színhelye, sokkal inkább jellemző a kipróbált, stabil eladó-vevő kapcsolat:** az állandó vevők aránya a megkérdezett termelők eladásában 50-90% között változik. Többen vevőik telefonon leadott megrendelése alapján viszik az árut a piacra [Szabó, 2008].

60. **A nagybani piacok azonban a gyakorlatban a feketekereskedelem melegágyaként működnek.** A vevők/nagykereskedők nem ritkán számla nélkül állapodnak meg a vételárról, mindenféle **eredet- vagy minőségvizsgálat nélkül** és **előfordul az illegális import is.** Az ágazati szakértők szerint az 1,8 millió tonna KSH által közölt 2007-es zöldségtermésen felül még mintegy 1 millió tonna áru nyomon-követhetetlenül, számla nélkül mozog a piacon [Popp et al., 2009]. Ennek ellenére – vagy éppen ezért – a nagybani piac igen vonzó a termelők számára, és a BNP-n vásárló kiskereskedők sem látnak súlyos problémát a számla nélküli beszerzésben. Ebben nyilván szerepe van annak, hogy az általuk reprezentált kereskedelmi formák (főleg a fogyasztói piacokon működő kofák, vendéglátás egyes formái) számlaadási fegyelme sem kielégítő, és a nyomon-követhetőségi, minőségbiztosítási előírások, fogyasztói igények sem jelentenek – egyelőre legalábbis – nagyobb nyomást számukra.
61. Mindkét fél, a BNP-n megjelenő **eladók és vásárlók is gyakran panaszkodnak az ún. nepperek piaci tevékenységére.** Nehéz megítélni, mekkora tényleges kárt okoz ez a kereskedői réteg a kistermelők, kiskereskedők számára, hiszen gyakran vádolják őket spekulációval, üzleti manipulációval. Tény viszont, hogy egyfajta puffer- vagy közvetítő szerepet töltenek be a kereskedelemben, amennyiben adott pillanatban kialakult túlkínálat esetén – igaz, nagyon olcsón – felvásárolják a termelők árúját, így azok meg tudnak szabadulni a fölöslegtől. Igaz, ugyanaz az áru másnap újra megjelenik a piacon, de a termelő azért választja ezt a számára látszólag kedvezőtlen megoldást, mert így visszatérhet a telephelyére, nem vesztegeti az idejét a nagybani piacon, hanem folytathatja a termelőtevékenységét, esetleg újabb árut hozhat fel másnap. A neppereknek történő értékesítéssel így gyakorlatilag minimalizálja veszteségét, hiszen a másik opció számára az áru visszavitele, vagy idővesztés lenne. A nepperek így módon egy fajta közvetítő-nagykereskedői funkciót látnak el, igaz semmiféle pótlólagos szolgáltatást nem végeznek, a valódi nagykereskedőkkel ellentétben.
62. **A klasszikus nagykereskedők** továbbra is fontos közvetítők a kiskereskedelem és az egyéni termelők között. **A kisebb egyéni termelők árúja (sőt, némely esetben a kisebb tészeké is) gyakorlatilag csak az ő közvetítésükkel juthat be a kiskereskedelmi láncok polcaira és a külpiaconra.** A kistermelői kínálat **koncentrációja mellett a nagykereskedők további funkciója** a láncok ellátásában az olyan **szolgáltatások elvégzése**, amelyekre a kistermelők nem képesek vagy nem hajlandók: **mosás, válogatás, egalizálás, csomagolás, címkézés, igény szerinti szállítás megszervezése, ütemezése, elvégzése.** A sikeresen működő nagykereskedők éppen ezért általában komoly logisztikai bázissal rendelkező, gyakran külföldi tőkével működő cégek (tipikus példaként a HOPI említhető), de jellemző, hogy a profi raktározási, szállítmányozási, árukezelési háttérrel rendelkező szervezetek nem csak zöldség- és gyümölcskereskedelemmel foglalkoznak, hanem általában élelmiszerekkel, sőt, nem egy közülük más FMCG termékekkel is. Vannak olyan nagykereskedők, akik korábban kizárólag déligyümölcsöket importáltak, mára azonban szélesítették termékkörüket, és nagy mennyiségben hoznak be a mediterrán országokból mérsékelt égövi termékeket, illetve hazai termékek exportját is bonyolítják. Előfordul, hogy a nagykereskedelmi cég tulajdoni összefonódásban áll nagyobb termelő céggel vagy tészszel, és többek között a saját termelésű árut is értékesíti.

63. A nagykereskedők felvásárolnak közvetlenül a termelőktől, ilyenkor állandó, de nem feltétlenül szerződéses (vagy csak rövidtávú szerződéssel lefedett) kapcsolatban állnak a termelőkkel, emellett a nagybani piacokon (a hazain, de közvetlenül külföldi piacokon is) megjelennek felvásárlóként (illetve eladóként is).
64. A nagykereskedőkön keresztül történő beszállítások azonban a jövőben egyre kevésbé jelenthetnek kerülőutat a kistermelők számára. Míg 2004-ben és 2006-ban a modern kiskereskedelem képviselői még arról számoltak be, hogy beszerzéseik nagy részét – főleg az importot, de a belföldi áruk egy részét is – nagykereskedőkön keresztül bonyolították [Kürti et al., 2007], mostani nyilatkozataik szerint beszerzéseiknél **igyekeznek kikapcsolni minden felesleges közvetítőt és árrést**. E csatorna jövője tehát attól függ, hogy a láncok igényeit a kistermelők helyett más szállítók – hazai nagy termelők, tézsek, importáru – ki tudják-e elégíteni. Ha igen, a kistermelők számára ez az értékesítési csatorna bezárul.

2.3. Hagyományos kiskereskedelem (szakboltok, kis élelmiszerüzletek, fogyasztói piacok)

65. A hagyományos kiskereskedelmi formák közül csak **a szakboltok és a fogyasztói piacokon található „zöldséges standok” rendelkeznek olyan értékesítési stratégiával, ami segítheti továbbélésüket** az élelmiszer-kiskereskedelmi láncok erőteljes térnyerése ellenére. Ezek az üzletek főleg a **minőségre, a széles áruválasztékra, a prémium termékekre, a szezonban megjelenő újdonságokra** helyezik a hangsúlyt, ezért az **igényes fogyasztók rétegét célozzák meg**. Méretükből, szakosodásukból adódóan nagyobb hangsúlyt fektetnek az áruk kihelezésére, válogatására, gondozására, ezért termékkínálatuk valóban vonzóbb, mint a nagyüzleteké. Legtöbbször maga a tulajdonos végzi az árubeszerzést (napi gyakorisággal), ezért a beszerzés során is előtérbe kerül az áruk frissessége, külleme, minősége. A nyomon-követhetőségi, élelmiszerbiztonsági követelményeknek általában csak annyiban felelnek meg az általuk forgalmazott termékek, amennyit a törvényi szabályozás megkíván. Az áruk származási helyére (pl. „magyar eper”) csak alkalmanként, a szezon kezdetekor hívják fel a vevők figyelmét.
66. Az **általános kis élelmiszerboltok** zöldség- és gyümölcsforgalmazását érintette legkomolyabban a láncok elterjedése. Ezeknek az üzleteknek nem a fő profilja a zöldség- és gyümölcsfélék árusítása, ezért kitüntetett figyelmet nem fordítanak erre az árucsoportra, legtöbbször csak alapvető termékkínálatot tartanak. Jellemző, hogy mára ezek a termékek is kezdenek kiszorulni a kisboltok kínálatából. A multinacionális vállalatok további terjeszkedése a kisboltok számára fokozódó piacvesztést okoz. Bizonyos szelekciós folyamat indokolt, de a megfelelő színvonalú kisboltokra a jövőben is szükség lesz. Indokolja ezt a foglalkoztatásban betöltött szerepük, a városképi, idegenforgalmi fontosságuk, továbbá a jelentős társadalmi réteget érintő lakóhelyi kereskedelemben és a kistelepülések ellátásában betöltött funkciójuk.

2.4. Élelmiszer-kiskereskedelmi láncok

67. **A hazai élelmiszer-kiskereskedelmi forgalom egyre nagyobb hányada folyik a modern kiskereskedelmi rendszeren keresztül.** 2008 végén már 127 hipermarket működött Magyarországon, szemben a 2007. év végi 123-mal. Hiper-, szupermarket és diszkont összesen már 1 116 működött 2008 végén, százzal több, mint egy évvel korábban. Ugyanakkor a hagyományos élelmiszerüzletek száma 1 400-zal, 19 935-re csökkent, nagyrészt a vásárlási szokások változása következtében. Leginkább érintettek az 50 négyzetméteres és ennél kisebb üzletek, mert azokból 1 100-zal kevesebbet regisztráltak december végén, mint egy évvel korábban. Az AC Nielsen 2009 júniusában publikált adatai szerint érzékelhetően nőtt a hiper- és szupermarket, valamint a diszkont piaci részesedése is az élelmiszerek bolti eladásából: míg a mért 90 élelmiszer kategória kiskereskedelmi forgalma értékben átlagosan 6%-kal emelkedett 2008. április és 2009 márciusa között az előző évhez képest, addig a szupermarketek és a diszkont eladásai átlag felett bővültek. Ugyanakkor a független, hagyományos kis üzleteknél 8%-os visszaesés következett be.
68. **A kiskereskedelmi láncok tehát megkerülhetetlen tényezőivé váltak a hazai élelmiszer-értékesítésnek.** Bár a mezőgazdasági termelők számára egyelőre léteznek alternatív értékesítési lehetőségek, érdemes törekedniük arra, hogy valódi partnereivé váljanak a nagy láncoknak is. A valóság egyelőre sajnos más: az egyéni kistermelők többsége eleve lemond arról, hogy az ún. „multik” beszállítója legyen, lehetetlennek ítélve a velük való üzletelést. Gyakran hangzik el vádként, hogy a multinacionális vagy akár hazai tulajdonban lévő üzletláncok méretükből adódó erőfölényükkel élvez kedvezőtlen feltételeket kényszerítenek a mezőgazdasági kistermelőkre, ha egyáltalán hajlandóak üzleti kapcsolatba lépni velük.
69. A magyarországi élelmiszer-kiskereskedelmi láncok zöldség és gyümölcs beszerzési politikája korántsem homogén. Vannak olyan cégek, ahol a regionális központ végzi ezeknek a termékeknek a beszerzését is (pl. Lidl, a volt Plus), de a legtöbb láncnál a magyarországi központ végzi a felvásárlást, az egyes üzletek csak mennyiségi rendeléseket adnak le. A központosított beszerzés olykor tovább koncentrálódik a beszerzési társaságoknál (példa erre a PROVERA, ahol a tagok, a Csemege Match, a Cora és a Profi nem végez önálló beszerzést). Akad azonban olyan hazai lánc is, ahol az egyes boltok önállóan végzik a zöldség-gyümölcs beszerzést (CBA). **A jövőben a láncok beszerzési politikájában fokozódó centralizáció valószínűsíthető, ehhez a trendhez a termelői szerveződéseknek is alkalmazkodniuk kell.**
70. A kiskereskedelmi láncoknak az általuk forgalmazott hatalmas árumennyiség miatt **nagy volumenű, homogén árutételekre van szükségük, ezért hatékonysági megfontolásokból igyekeznek korlátozni beszállítóik számát.** A friss zöldség- és gyümölcs az élelmiszereken belül is speciális helyzetben lévő árucsoport gyors romlékonysága, szezonalitása és rendkívül sokfélesége miatt. A láncok általában arra törekcsenek, hogy az alapvető zöldség- és gyümölcsfélékből állandó készletet tartsanak évszaktól függetlenül, ugyanakkor megelégszenek egy szűkebb kínálattal. Kevésbé követik a szezonban újdonságként megjelenő árukat és nem tekintik elsődleges szempontnak, hogy egy-egy fajtából többféle, eltérő ízű, tulajdonságú típust is kínáljanak. A megfelelő minőséget, mivel minden egyes tételt szemrevételezni nincs módjuk, olyan követelményekkel próbálják biztosítani, amelyek ezt szavatolhatják, vagyis megkövetelik a beszállítóiktól, hogy valamilyen minőségbiztosítási rendszert alkalmazzanak (pl. Eurepgap), megfeleljenek az élelmiszerbiztonsági követelményeknek, rendelkezzenek megfelelő hűtőlánccal, alkalmas szállítókapacitással, illetve **post-harvest** szolgáltatásokat

is elvárnak (tisztítás, csomagolás, címkézés). Ezeknek és a logisztikai elvárásoknak (napi szállítási gyakoriság, rugalmasság a mennyiségben, szerződési fegyelem) csak a nagyobb, tőkeerős partnereik tudnak megfelelni. **A legtöbb zöldség és gyümölcs ebből kifolyólag térszektől, nagykereskedőktől, illetve közvetlen importból érkezik a láncokba.** Mindebből következik, hogy **a kis, egyéni termelők jórészt objektív okokból nem kerülnek be a beszállítók közé.**

71. **Kisebb, egyéni termelőktől a nagy élelmiszer láncok csak speciális, választékbővítő termékeket vásárolnak.** Jellemzően munkaigényes, kényesebb fajokat és mennyiségben és/vagy értékben kisebb tételt jelentő cikkeket, amelyekre a nagy termelők nem tudnak eléggé odafigyelni, mert számukra azok kevésbé fontosak, pl. újhagyma, különleges paprika-fajták, padlizsán, cukkini, patisszon, cherry-paradicsom, salátakülönlegességek, kovászolni való uborka, csillagtök, gyalult tök stb.
72. További kedvezőtlen tendencia, hogy **a multinacionális láncokban forgalmazott import-termékek aránya a zöldség- és gyümölcs-termékeknél is lassan, de folyamatosan nőtt, különösen, mióta tagjai vagyunk az EU-nak.** Az ár/érték arányban ugyanis a hazai termékek sokszor alulmaradnak, az EU-csatlakozás miatt bekövetkezett adminisztratív változások pedig tovább növelték az import termékek versenyképességét. A zöldség- és gyümölcsfélék forgalmazásában az eltérő éghajlati adottságokkal rendelkező országokból származó termékeknek kitüntetett szerepe van, hiszen kiválthatják a drágább itthoni primőr árakat. Mivel a láncok egyre nagyobb szerepet töltenek be a zöldség- és gyümölcsértékesítésben, ezért növekvő importjuk súlyosan érinti a hazai termelők kilátásait.

2.5. „Hátsó kondíciók”

73. A kereskedelmi láncok számára az a legfontosabb, hogy a vásárló/fogyasztó a polcokon milyen árakat lát, hiszen döntően ez csábítja az üzletbe. Az egyes beszállítókkal szemben támasztott minimális profitelvárást a külső szemlélők számára láthatatlan ún. „hátsó kondíciók” révén biztosítja. Hátsó kondíciók alatt a beszállítókra kényszerített, tetszőlegesen megszabott különböző díjak és hozzájárulások értendők. A kereskedelmi láncok egyenként különböző számú, de összességében mintegy 80 kreált „jogcímen” (pl. bónusz, fix bónusz, listázási díj, logisztikai, marketing, boltnyitási, átalakítási hozzájárulás, polcfeltöltési, euró-felzárkóztatási, koordinációs szervezési díj, „uborkaszegzon” miatt felszámított 2%, születésnapi hozzájárulás, fizetési határidő betartásának díja stb.) gyűjtenek „adót” partnereiktől.
74. A hátsó kondíciók könnyen tervezhető bevételt jelentenek, az éves szerződések során újratárgyalhatók, az összegek emelése többletbevételt jelent. Mivel kialakult gyakorlatról van szó, nem valószínű, hogy a kereskedelem könnyen lemond erről a jövőben (12. ábra).

Az árképzés lépései a kereskedelmi láncoknál

1. Fogyasztói ár megállapítása árfigyelő cég bevonásával.
→ A feketepiaci árak lehúzzák a normál piaci árakat.
2. Akciós katalógus kiadása.
3. Beszerzési ár meghatározása.
4. Beszerzési ár érvényesítése, hátsó kondíciók.
→ Az áruba fektetett tőkén a lehető leggyorsabban a lehető legnagyobb haszon realizálása, vagyis az árképző mechanizmus a termelési költségek változásával szemben közömbös.

75. A láncok szerint ezek az eszközök **nem a beszállítók megsarcolását szolgálják, hanem olyan szolgáltatásokat fedeznek, amelyek a fogyasztók mellett a termelők érdekeit is szolgálják:** pl. a lánc akciós újságjában reklámot, forgalomművelő, vásárlást ösztönző, fogyasztókat tájékoztató anyagokat helyez el, illetve bizonyos logisztikai szolgáltatást nyújt a beszállítóknak. A hipermarketek ellen konkrét panaszok is gyakran érkeznek a versenyhatósághoz erőfölénnyel való visszaélés gyanújával, de a vizsgálatok mindeddig egyszer sem találtak erre konkrét bizonyítékot.
76. A kiskereskedelmi láncok terjeszkedésének lassulásával párhuzamosan esetleg csökkenhet a beszállítók hozzájárulása, a jogcímek száma. A hozzájárulásokat ugyanis részben a hálózatok gyors bővítéséhez használták fel a cégek. Ugyanakkor az élelmiszer-kereskedelem a jövőben egyre nagyobb hangsúlyt fektet az önkéntes standardok bevezetésére, ami legalább akkora kihívást jelent majd a beszállítóknak, mint a hátsó kondíciók. Fontos megjegyeznünk azt is, hogy a legtöbb beszállító számára a nehéz feltételek ellenére is megéri a multinacionális láncok polcaira kerülni, mert ez önmagában is hatalmas piaci növekedést jelenthet (a kiskereskedelmi láncokban hatalmas potenciális vásárlótömeg fordul meg, „találkozik” a kihelyezett termékekkel, tudomást szerez róla, esetleg akciók során kipróbálja.)

2.6. Etikai kódex

77. A 2005. évi CLXIV. törvény (kereskedelmi törvény) 2006. június 1-jén lépett hatályba. Új elemként jelent meg a 100 milliárd forintot meghaladó éves forgalmú kereskedelmi láncok erőfölényének beszállítókkal szembeni korlátozása. A törvényből következően az Országos Kereskedelmi Szövetség kidolgozta a **Kereskedelmi Etikai Kódexet**, amelyet 2006. július 4-én írtak alá a szakmai érdekképviseletek, valamint a legnagyobb üzletláncok. Az élelmiszerkereskedelmi láncok természetesen készíthetnek saját etikai kódexet is. A Gazdasági Versenyhivatal (GVH) a kereskedelmi törvényben foglaltak alapján 2010. június 30-ig meghosszabbította a kódex a kereskedők és beszállítók kapcsolatára vonatkozó részének hatályát. A megállapodás szerint az üzleti partner magatartásával kapcsolatban bárki panaszt tehet, függetlenül attól, hogy aláírta-e a kódexet.
78. Gyakori panasz, ezért említést érdemel a **30 napos fizetési határidő** be nem tartása. A 2003. évi agrárpiaci rendtartási törvény értelmében a 30 napos fizetési határidő nem vonatkozik a rendelkezés hatálybalépése előtt megkötött szerződésekre. Ezért a kereskedők korábbi partnereikkel nem kötnek új beszállítói szerződéseket, hanem a régieket „hosszabbítják meg”.

Egy másik „megoldás” gyűjtőszámlák kiállítása, amelyek 30 napnál lényegesen hosszabb időszakot ölelnek fel. További praktika, hogy minőségi kifogásra hivatkozva visszaküldik a számlát, vagy rosszul rögzítik a tranzakciót, és az adategyeztetési procedúra miatt hetekig, akár hónapokig késlekednek a beszállítók kifizetésével.

79. A fizetési határidő betartása nem csak a kereskedelemben, hanem a termékpályák más szakaszain sem jellemző. Sok cég nagyon későn vagy egyáltalán nem fizet a vásárolt áruért, ami egyrészt drágulást idéz elő (emelkednek a tranzakciós költségek), másrészt – súlyos esetben – az eladókat csődbe juttatja. A kitolt fizetési határidőkkel nem lehet stabil termelőforrást biztosítani. Amikor kevés a szabad árualap, a szerződéses fegyelem és a hosszú távú szerződéses kapcsolatok hiánya miatt gyakran készpénzért kell vásárolni.
80. A Kereskedelmi Etikai Kódexen kívül, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium kezdeményezésére **Élelmiszer Termékpálya Kódex** elnevezéssel megállapodást írtak alá 2009 áprilisában a termelői, feldolgozó és kereskedői szakmai, valamint az érdekképviseleti szervezetek megbízottai. A dokumentum alapvető célkitűzése volt, hogy a nagy áruházláncok polcain július 1-jétől 80%-ban magyar élelmiszert találhasson a fogyasztó. (Becslések szerint jelenleg ez az arány 75%.) Az Etikai Kódex betartását egy ellenőrző bizottság felügyeli majd, amely a panaszokat is összegzi az év végéig, s ennek alapján dől el a kódex további sorsa. A magyar termék meghatározásában is egyezség született a felek között. E szerint magyar termékeknek kell tekinteni a közvetlenül a mezőgazdasági termelőktől az üzletkebe kerülő árukat, azaz például a zöldségeket, gyümölcsöket. Továbbá az úgynevezett homogén, azaz egykomponensű termékek – például a sajtfélék – esetében azokat, amelyek alapanyagai Magyarországról származnak. A többkomponensű termékek esetében Magyarországon kell gyártani azt, amit magyar terméknek tekintenek, továbbá a komponensek között magyar alapanyagoknak is lennie kell.
81. Bár az uniós kritikák elkerülése érdekében alkották meg a kódexet – ugyanis önként vállalt önkorlátozáson alapul, amit az EU nem tilt –, a Gazdasági Versenyhivatal a dokumentum aláírása után azonnal bejelentette, hogy vizsgálatot indít a témában⁹. **A GVH szerint a törvényességi kifogások mellett a kódex szakmailag is vitatható, mert a valódi probléma (a hazai termelők gyenge versenyképessége) megoldása helyett azok „elfedésére” és „álmegoldásra” tett kísérletet.** A verseny korlátozása, a hazai termékek versenyjogilag nem megfelelő védelme helyett a termelés fejlesztését, a versenyképesség javítását kell célként kitűzni, ez ráadásul nem csak a belföldi, de a nemzetközi piacon is javítja a magyar termékek pozícióját. A GVH javaslata szerint a hazai termékek védelmét szolgáló önkéntes vállalat vagy törvényi szabályozás helyett inkább **növelni kell a szerződéses feltételek átláthatóságát, kiszámíthatóságát és ki kell zárni a tisztességtelen feltételek alkalmazását.**

⁹ A GVH öt olyan pontot is talált a kódexben, ami ellentétes a versenytörvénnyel (többek között a saját üzletben előállított termékeknel az önköltség alatti ár alkalmazásának tilalmát, a szezontermékek hazai értékesítési szezonja előtti akcióztatás tilalmát), de különösen azt tartotta aggályosnak, hogy a kódex egyes pontjai eltérően kezelik a belföldi, illetve a más tagállamból származó termékeket, sőt, az ún. kiemelt jelentőségű hazai termékek esetében csak választékbővítvő importra nyílt volna lehetőség. Az Etikai Kódex ezáltal alkalmas volt arra, hogy megkülönböztesse a hazai termékek előállításával és értékesítésével foglalkozó vállalkozásokat a más tagállamból származó termékek előállítását, behozatalát és forgalmazását végző vállalkozásoktól, korlátozva ezáltal az utóbbiak értékesítési lehetőségeit Magyarországon. A GVH kritizálta a kódexben célként kitűzött 80%-os hazai termékarányt is, arra való hivatkozással, hogy jelenleg sincsenek megbízható polcfoglalási statisztikák, ezért az elérendő arány betartásának mérése, ellenőrzése is megkérdőjelezhető. A GVH kifogásolása nyomán az Élelmiszer Termékpálya Kódex nem léphetett életbe 2009. július 1-jén, ezért a Parlament a kódex több pontját tartalmazó törvényt fogadott el június végén. A törvény akkor nem lépett hatályba, ugyanis a köztársasági elnök nem írta alá, hanem megfontolásra visszaküldte az Országgyűlésnek. Az Országgyűlés által másodsorra októberben elfogadott törvény több ponton szigorúbb a kódexnél (megtiltja a polcpénz, az üzletnyitási, üzemeltetési költségek szedését, illetve a szolgáltatásokkal nem arányos bármilyen díjak beépítését a szerződésekbe), de nem tér ki a külföldi és hazai áruk megkülönböztetésére.

2.7. Fogyasztóvédelem

82. A szabad kereskedelem **versus** élelmiszerbiztonság területén alapvetően két érdek ütközik: egyrészt az exportálni kívánó országoké, amelyek a legtöbb élelmiszerbiztonsággal összefüggő előírást mesterséges piacvédelemként értékelik, másrészt a fogyasztók érdekeit védő országoké, amelyek jogos vagy annak vélt kívánalmakat határoznak meg az importált termékekkel szemben. Az ellentétes érdekek szabályozására számos nemzetközi egyezmény született, a legtöbb a WTO égisze alatt. Az ilyen jellegű megállapodások célja megakadályozni, hogy a fogyasztók védelméről szóló rendeletek eredeti szándékukon túlmenően burkolt importkorlátozó eszközként működjenek, azaz olyan akadályokat gördítsenek az exportőr országok elé, amelyeket azok nehezen tudnak teljesíteni. Ugyanakkor a megállapodások elismerik az államok jogát arra, hogy csak biztonságos, az emberi egészséget, a természeti környezetet, a mezőgazdaságot nem veszélyeztető árukat engedjenek be a területükre, és ennek biztosítása érdekében indokolt mértékű követelményrendszert alakítsanak ki és megfelelő ellenőrzést végezzenek.
83. Még az Európai Unió belüli forgalomnál is fontos, hogy az élelmiszerek szabad forgalmát korlátozó rendelkezések (például az elővigyázatosság elve, a nyomon-követhetőség, a kockázatelemzés megkövetelése alapján) kizárólag csak a fogyasztók védelmét, a közegészségügyet szolgáló előírások figyelembe vételével vezethetők be. Így például kényes kérdés, hogy a hatósági igazolás kíséretében más EU tagországból érkezett importtermékek esetében a tagállamok egymás hatóságainak igazolását elfogadják-e vagy sem. Ennek ellenére a fogyasztók érdekeinek jogos, ésszerű védelmére szükség van.
84. Az Unió belüli az európai hagyományoknak megfelelően jogi és hatósági szabályozás működik ezen a területen. Magyarországon már a csatlakozás előtt is erős, régóta működő hatósági szabályozás és intézményrendszer létezett, ennek ellenére – vagy talán éppen ezért, a hatósági védelemre való hagyatkozás miatt – Magyarországon egyelőre **gyenge a fogyasztói tudatosság**. Erősödésének egyik előfeltétele, hogy jogaikkal és kötelezettségeikkel tisztában legyenek a vásárlók. Az Országos Fogyasztóvédelmi Egyesület felmérése szerint napjainkban a hazai fogyasztók több mint 50%-a nem rendelkezik elvárható élelmiszerbiztonsági ismeretekkel és több, mint 60%-a csak a termékek árát veszi figyelembe. Mindezek ellenére a fogyasztók az élelmiszerbiztonságot fontosnak tartják, különösen az élelmiszer-feldolgozás és -értékesítés higiéniai színvonala tekintetében [Bánáti és Lakner, 2005].
85. A zöldségek, gyümölcsök vásárlása során sajnálatosan kevés információra támaszkodhat a fogyasztó. Bár az előrecsomagolt áruknál találkozhatunk eredetmegjelöléssel, ez sokszor a csomagolás és nem a termesztés helyére vonatkozik, ezért ilyen vonatkozásban megtévesztő is lehet! Az élelmiszerláncoknál egyre inkább gyakorlat, hogy megjelölik a zöldségek, gyümölcsök származási országát, ez azonban kevés információt nyújt a termelési módszerekről. Sajátos tény, hogy mivel a nagyobb kereskedelmi egységek állnak a hatóságok, a média figyelmének középpontjában, a legtöbb hír olyan egészségre káros árukról lát napvilágot, amelyeket kiskereskedelmi láncokban forgalmaztak. Emiatt a fogyasztók egy része bizalmatlan az ott kapható friss áruk iránt. A kisebb boltokban árult zöldségek és gyümölcsök eredetére vonatkozóan gyakran még ennyi információ sem áll rendelkezésre, ezért a legtöbb vásárló a termelőktől való személyes, bizalmi kapcsolaton alapuló beszerzést tekinti a legbiztonságosabbnak.

2.8. Minőségbiztosítás

86. Az Európai Unióban forgalomba hozott valamennyi zöldségnek és gyümölcsnek épek és egészségesnek kell lennie, azonban számos friss fogyasztásra kerülő faj esetében 2009 közepéig speciális minőségi előírások is érvényben voltak. Ezek az előírások a minőségi minimum követelmények mellett az egyes termékek objektív jellemzői (tömege, átmérője, hossza) alapján az osztályba sorolás feltételeit is tartalmazták. A Bizottság a zöldség- és gyümölcs piac reformja során arról is határozott, hogy **26 faj esetében eltörli ezt a külalakra vonatkozó minőségszabványt**. A forgalmazási minőségszabvány ugyan az uniós kereskedelem 75%-át adó tíz termék, pl. az alma, körte, őszibarack, zöldpaprika és a paradicsom esetében továbbra is fennmarad, de megfelelő címkézéssel a tagállamok ezeket a termékeket is mentesíthetik a szabványok alól. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a méreten kívüli vagy szabálytalan alakú termékek is forgalomba hozhatók, ami csökkentheti a termelők veszteségeit¹⁰. Ugyanakkor a nagy áruházláncok valószínűsíthetően továbbra is ragaszkodnak a „megfelelő” esztétikai megjelenéshez, ezért várhatóan a jövőben sem veszik át a formahibás zöldség- és gyümölcsféléket.
87. **A különböző minőségbiztosítási rendszerek, szabványok elvileg a kiskereskedelembe kerülő élelmiszerek biztonságát hivatottak szavatolni.** Céljuk – hivatalos megfogalmazás szerint – a fogyasztói bizalom megteremtése az iránt, hogy a termékkel szemben elvárt minőségi követelmények teljesülnek. A legtöbb esetben a standardok termékminőséget, eredetiséget, higiéniát és élelmiszerbiztonságot igazolnak. Ma a zöldség- és gyümölcs szektorban a legnépszerűbb és széles körben elterjedt szabvány az **Eurepgap**, 2007-től **Globalgap** néven. A rendszert kifejezetten az elsődleges termesztésre/termelésre és az ahhoz kapcsolódó **post-harvest** kezelésekre, feldolgozásra alakították ki.
88. Bár a minőségbiztosítási standardok létjogosultsága megkérdőjelezhetetlen, működésüket mégis számos jogos és kevésbé jogos kritika éri. Az egyik legfontosabb, hogy a **minőségbiztosítási rendszerekből** nagyon sokféle létezik (csak Európában több mint 380-at írtak össze). Ez gyengíti az elismertségüket, megbízhatóságukat, hiszen a fogyasztók nem ismerik ki magukat a sokféle előírás között, sőt, **a magyar fogyasztók általában keveset tudnak ezeknek a rendszereknek a létezéséről, működéséről és jelentőségéről.** A tudatos fogyasztói magatartás kialakítására, oktatására ezért is szükség lenne.
89. A sokféleséghez szorosan kapcsolódó probléma, hogy sajnos sokszor a minőségi standardok csak korlátozott piaci lehetőséget jelentenek, külpiazi értékesítésnél veszíthetnek jelentőségükből. Például zöldség- és gyümölcskivitelekor előfordult, hogy az importőr kereskedelmi lánc nem tudta fogadni a saját tanúsítványával rendelkező árut, mivel az ott előírt nemzeti szermaradvány-határérték alacsonyabb. Megoldást jelenthet a rendszerek kiépítésénél az egyes tagországok élelmiszerkönyv-előírásainak figyelembevétele, illetve nagyon **fontos lenne a minőségbiztosítási rendszerek további egységesítése.** Nem véletlen, hogy a jövőben a **globális standardok** (pl. Globalgap) egységes elfogadása várható. Az egységesítés szorgalmazása a hazai termelők, beszállítók érdeke is!
90. További probléma a minőségbiztosítási rendszerekkel kapcsolatban, hogy a standardok előírásainak teljesítésével összefüggő költségnövekedés egyre nehezebb feladat elé állítja a termelőket, feldolgozókat, sokszor „túlárzott”, **drága és felesleges auditokra** kényszerítik a beszállítókat. Ráadásul a minőségbiztosítási rendszer léte **nem feltétlenül jelenti azt, hogy**

¹⁰ Magyarországon az osztályos (Extra, I. és II. osztályú) áru aránya a legtöbb termelőnél csak 50-60% közötti [FruitVeb, 2009].

az élelmiszer biztonságosabb lesz. A tészek és termelői csoportok esetében például a tagok többsége nem rendelkezik tanúsítvánnyal, a kiszerelésre kerülő ömlesztett árualap ilyenkor nem tekinthető ellenőrzött, nyomon-követhető terméknek. Sokszor a **multinacionális kereskedelmi láncok** sem ellenőrzik a standardok teljesítését, a Tesco például az Egyesült Királyságban ellenőrzi a spárgatermelést, de Ausztráliában már nem, az értékesítés viszont globális. **A rendszerek biztonságosságának megkérdőjelezhetősége súlyos probléma, ezért nagyon fontos lenne a rendszerek működésének független szerv által történő felügyelete, tanúsítása, hogy azok valóban garantálják azt a biztonságot, amit hirdetnek.**

91. A termelők számára a magas költségek ellenére is hasznos lehet e szabványok bevezetése és alkalmazása, hiszen így jobb piaci pozícióhoz juthatnak: partnerévé válhatnak olyan kiskereskedelmi, vendéglátóipari szereplőknek, amelyek hatalmas termékforgalmat bonyolítanak le, ezért nagy volumenben biztos piacot jelentenek a termelők számára, ugyanakkor magas minőségi, biztonsági követelményeket támasztanak beszállítóikkal szemben. Az ezzel kapcsolatos költségek kezelésének egyik eszköze lehet a **vertikális integráció erősítése**, mert ezáltal a termelők és feldolgozók elegendő nyereséget tudnak realizálni a standardoknak megfelelő termék-előállításához szükséges korszerűsítő beruházások végrehajtásához.

2.9. Élelmiszerjelölés, -címkézés

92. A megbízhatóság, hitelesség magasabb szintjét képviseli, ha olyan ellenőrzési, jelölési rendszer kerül kialakításra, amely
- pontosan definiált követelményrendszerre épül;
  - a követelmények betartását független ellenőrző szerv kontrollálja;
  - az ellenőrző szerv állami tulajdonban van, vagy hatósági felügyelet alatt áll;
  - az ellenőrzés tényét jól megkülönböztethető jelölés, címke, logó bizonyítja.
93. Ma, amikor az élelmiszerbiztonság fontos versenytényezővé vált az élelmiszerpiacon, egyre több ilyen ellenőrzési rendszer létezik vagy van kialakulóban. Szélesebb értelemben ide tartoznak a földrajzi árujelzők, eredet-megjelölések, a GMO-mentességet igazoló címkék és az ún. **Fair Trade/Fair Labour Practices** (méltányos kereskedelem és munkaerő felhasználás) védjegy, amely az etikus üzleti magatartást igazolja a termék előállítása, kereskedelme során, valamint az ökológiai gazdálkodást igazoló jelzések. Az ilyen logók, címkék a magas hozzáadott értékű termékek esetében **hatékony versenyeszközként** szolgálhatnak.
94. Az európai fogyasztók számára a földrajzi eredet kettős pozitívumot hordozhat: a hagyományos élelmiszerek, ízvilág nagyobb vonzerőt jelent a számukra, mint a világ többi részén, emellett a származási hely a biztonsággal, megbízhatósággal is összekapcsolódik a tudatukban. Európában ezért nagy jelentősége van az ilyen jellegű jelzéseknek. Ezek közül a legfontosabbak a hagyományos, különleges tulajdonságú termékeket igazoló árujelzők (**Traditional Speciality Guaranteed**, röviden TGS), az oltalom alatt álló eredet-megjelölés (**Protected Designation of Origin**, röviden PDO) és az oltalom alatt álló földrajzi jelzés (**Protected Geographical Indication**, röviden PGI).

95. Magyarország sajnos – az elismertetéssel járó terhek, a más területről származó anyagok felhasználása, a védett termékek piaci pozíciójának kedvezőtlen helyzete miatt – eddig mindössze 12 földrajzi árujelzővel és együttes eredetjelöléssel rendelkező terméket jelentett be az Európai Bizottságnak¹¹. Ez különösen sajnálatos annak fényében, hogy a hazai fogyasztók jobbnak, ízesebbnek, megbízhatóbbnak tartják a magyar zöldségeket, gyümölcsöket, és ezek **a pozitív tulajdonságok a külföldi piacok felé is kommunikálhatók lennének, de ehhez szükség lenne védett, elismert termékekre, valamint ezek marketingjére.** A 12 bejelentett termékből 5 zöldség- és gyümölcsféle: „Makói vöröshagyma”, „Gönci kajszibarack”, „Hajdúsági torma”, „Kalocsai fűszerpaprika örlemény”, „Szegedi fűszerpaprika örlemény”.
96. A Kiváló Magyar Élelmiszer védjegy, a HÍR (Hagyományok-Ízek-Régiók) program sajnos kevésbé váltotta be a hozzáfűzött reményeket. Ennek valószínűleg az a fő oka, hogy kevés forrás jutott a kommunikációra.

2.10. Marketing

97. A termelés mellett **egyre fontosabb szerep jut a marketingnek.** A termelők körében végzett vizsgálat eredményei alapján a hazai mezőgazdasági vállalkozások túlnyomó része nehezen tud megbirkózni **a termék-értékesítéssel kapcsolatos feladatokkal.** Az utóbbi három évben a hazai gazdálkodók 74%-ának voltak nehézségei termékeik piacra juttatásával. Ugyanilyen nehézségekkel a lengyel gazdák 24%-a, a spanyolok és a hollandok 17%-a számol [Székely és Pálkás, 2007].
98. Gyakorlatilag klasszikus marketingtevékenységet (saját márká kialakítása, népszerűsítése, eladásösztönzési technikák) az egyéni termelőknek csak nagyon kis hányada, a tézseknek is csak egy része végez. Amennyiben a marketing fogalmát az értékesítési tevékenységre bővítjük ki, akkor elmondható, hogy a hazai tézsek általában ellátják elnevezésükből eredő feladatukat: piacot találnak tagjaik termékei számára.
99. Az informáltság elengedhetetlenül fontos, és ez nem csupán a fogyasztókra vonatkozik. A termékpálya összes szereplőjének jól informáltnak kellene lennie annak érdekében, hogy a termelés zavartalanul folyjon és kielégítse a piaci igényeket. Az alapanyag-termelőknek, a feldolgozóknak, a szállítóknak, sőt, a beszerzőknek is összefogásra van szükségük. Az összefogás a bizalmon alapuló, biztonságos együttműködés mellett az akadálymentes információáramlást is elősegíti. Sajnos, egyelőre ritkák a stabil szerződéses kapcsolatok, amelyek működésbe hozhatnák e mechanizmust. Pedig ezeken keresztül a marketing tevékenységet könnyebben ki lehetne építeni, a költségeket meg lehetne osztani a termékpálya szereplői között, akik tudatos marketing tevékenységgel javíthatnák piaci pozíciójukat. **Az összefogás ösztönzéséhez elsősorban nem anyagi támogatásra és kedvezményekre, hanem mindezekelőtt a feketegazdaság visszaszorítására, a jogbiztonság, ezáltal a szerződéses fegyelem erősítésére és kiszámíthatóbb adópolitikára van szükség, olyan üzleti környezetre, ahol lehet és érdemes tervezni. A sikeres marketingtevékenység záloga többek között az infrastruktúra fejlesztése, az agrárdiplomácia hatékonyabbá tétele, az oktatás színvonalának javítása.** Marketingre támogatási pénzeket – akár társfinanszírozásban is – ésszerűen elkölteni csak e lépések megtétele után lehet.

¹¹ Jelenleg körülbelül 700 védett eredet-megjelölésű és földrajzi jelzésű terméket regisztráltak EU szerte. A bejegyzések regionálisan néhány tagállamra koncentrálódnak: Olaszország (155 védett név), Franciaország (148), Spanyolország (97), Portugália (93), és Görögország (84). A hagyományos termékek kevésbé elterjedtek, mindössze 15 regisztrált termék van az Unióban [Nagyné, 2008].

100. Az AMC 2008 februárjától az FVM költségvetési intézményeként működik. Az AMC munkáját sok bírálat éri. Termelői hozzájárulás híján kevés a rendelkezésre álló összeg, a források szűkössége miatt szétaprózottnak tűnik ezek felhasználása. **Hatékony promócióra pedig szükség lenne bel- és külpiacon egyaránt, hiszen a hazai termékek rendelkeznek számos versenyelőnnyel, amit megfelelő kommunikációval, jól alkalmazott eredetvédelemmel, védjegyekkel érvényesíteni lehetne,** és nem kényszerülne a hazai termelő arra, hogy csak és kizárólag az árversenyben harcoljon a belső és külső piacokon. Meggondolandó – bár borítékolható, hogy első körben a termelők ellenállásába ütközik –, hogy **a termelők is hozzájárulhatnak a nemzeti marketingköltségekhez.** Ennek elfogadtatásához azonban elengedhetetlen, hogy valóban hatékony, működő, eredményes marketingpolitika jöjjön létre.

3. Feldolgozás

101. Az élelmiszeripar Magyarország gazdaságában fontos szerepet játszik, elősegíti, hogy a mezőgazdaság termékei minél magasabb feldolgozottsággal, nagyobb hozzáadott értékkel érjék el a piacokat. **A zöldség- és gyümölcs-feldolgozás¹² 8-9%-ban részesül a hazai élelmiszer- és italgyártás bruttó termelési értékéből.** A szakágazatban **2007-ben 371 kettős könyvvitelt vezető vállalkozás tevékenykedett** (ebből 186 négy fő feletti vállalkozás), ezek többsége kis- és közepes vállalkozás. A szakágazatban a vállalati koncentráció viszonylag alacsony, **2007-ben az első tíz feldolgozóüzem 51%-kal részesedett a zöldség- és gyümölcsfeldolgozók nettó árbevételéből.** Az adózás előtti eredmény a nehézségek közepette is pozitívumot mutatott a vizsgált években, noha a hazai intézkedések (környezetvédelmi bírságok), kiskereskedelmi költségek növekedése, illetve a globális tendenciák (energia, munkaerő, csomagolóanyagok és egyéb inputok áremelkedése stb.) hatására folyamatosan **csökken a feldolgozók jövedelme** (9. táblázat).

9. táblázat

A zöldség- és gyümölcsfeldolgozó szervezetek főbb adatai

Megnevezés	2003	2004	2005	2006	2007	2007/2003 (%)
Kettős könyvvitelt vezető vállalkozások száma	370	380	378	376	371	100,3
Ebből: 4 fő feletti vállalkozások száma*	191	191	197	198	186	97,4
Külföldi érdekelt vállalkozások száma	40	45	41	40	34	85,0
Alkalmazásban állók száma (fő)	11 308	10 593	9 223	9 078	8 454	74,8
A termelés volumenindexe* (előző év = 100,0)	107,5	87,1	81,9	116,6	93,8	
Bruttó termelési érték (millió Ft)	173 426	151 049	148 377	184 341	187 958	108,4
Aránya az élelmiszeriparban (%)	8,3	7,4	7,5	9,0	8,8	
Az értékesítés nettó árbevétele (millió Ft)	202 132	181 140	180 075	208 493	223 188	110,4
Az exportértékesítés árbevétele (millió Ft)	76 575	62 117	66 299	84 562	91 616	119,6
Adózás előtti nyereség (millió Ft)	12 161	8 528	8 879	10 859	7 926	65,2
Adózás előtti eredmény (millió Ft)	6 637	1 402	836	4 404	1 340	20,2

* 4 fő feletti gazdasági szervezetek adatai.

Adatforrás: AKI Pénzügypolitikai és Statisztikai Osztály

¹² A zöldség- és gyümölcskonzervek, a savanyúságok, a dzsemek, a lekvárok, a fagyasztott és szárított zöldségek, a gyümölcsök, a pörkölt magvak és a gesztenyemassza.

102. A feldolgozott zöldség- és gyümölcskészítmények kivitele **550-600 ezer tonna, a behozatal 200-220 ezer tonna**. Az export értéke 414 millió euróról 578 millió euróra nőtt a 2003-2008 közötti években, ugyanakkor az import növekedése ennél jóval nagyobb arányú, a 2003. évi 114 millió euróhoz képest 2008-ban már 225 millió euró volt. Ennek ellenére a szakágazat külkereskedelmi egyenlege nőtt (10. táblázat). Az export legfontosabb termékei a csemegekukorica-konzerv 23%-os részesedéssel a feldolgozott zöldségek és gyümölcsök teljes exportjából, a zöldborsó-konzerv (13%) és az almálé (8%). A kivitel hosszú évek óta bejáratott kapcsolatokra épül.

10. táblázat

A feldolgozott zöldségek és gyümölcsök* külkereskedelme

Megnevezés	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2007/2003 (%)
Nettó súly (ezer tonna)							
Export	553	536	545	541	576	609	110,1
Import	137	156	194	209	221	228	166,4
Érték (millió EUR) határparitásos áron							
Export	414	434	434	462	517	578	139,6
Import	114	130	151	177	210	225	197,4
Egyenleg	300	304	283	285	307	353	117,7

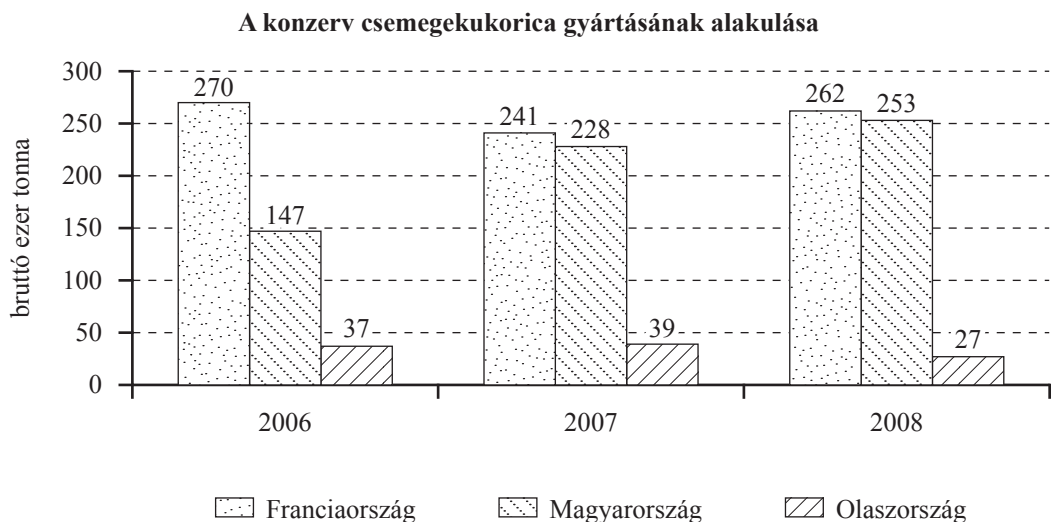
* A HS 20-as főcsoport, valamint a HS 7-es és a HS 8-as főcsoportokból a fagyasztott és szárított termékek.
Adatforrás: KSH

103. A konzerv- és hűtőipar dolgozza fel a zöldségtermés közel egyharmadát, a gyümölcsök felét, kétharmadát. Ez utóbbi magas arányszám mögött elsősorban az áll, hogy a gyümölcstermés háromnegyedét adó **alma 60-70%-át** az értékesítési nehézségek miatt **ipari almaként** dolgozzák fel. A zöldségfélék közül **a zöldborsó 96%-ban, a csemegekukorica majdnem 100%-ban ipari feldolgozásra** kerül [Agrár Európa, 2008].
104. A kedvezőtlen időjárás miatt 2007-ben **a hűtőipar termelése** a korábbi 220 ezer tonnáról **120-130 ezer tonnára esett vissza**, ebből csak a csemegekukorica és a zöldborsó közel 100 ezer tonnát tett ki. A 2007. évi alacsony termés miatt egyes alapanyagok esetében (pl. zöldborsó, spenót, tök és egres) hiány alakult ki, aminek következtében emelkedett a fagyasztott termékek ára. A KSH adatai szerint, míg 2007-ben a friss zöldségek 5%-kal, a gyümölcsök 43%-kal voltak drágábbak, mint egy évvel korábban, addig a feldolgozóipar a zöldborsónál 35-40%-os, a csemegekukoricánál 15-20%-os, a gyümölcsöknél átlagosan 60-70%-os áremelkedéssel szembesült. Ebből adódóan **a hűtőipar** csak az egy évvel korábbi árumeny-nység 75%-át vásárolta fel, **összesített árbevétele 15%-kal csökkent, 30 milliárd forintra apadt**. Ebben közrejátszott az is, hogy itthon a feldolgozók eddig csak 5-20%-kal tudták emelni eladási áraikat az erős konkurencia miatt [Agrár Európa, 2008]. További nehézséget jelent az értékesítés során, hogy a gyorsfagyasztott áruk gyakorlatilag teljes egészében ömlesztve, márkanév nélkül vagy idegen márkanévvel kerülnek exportra, ezáltal nem csak a hozzáadott érték kisebb, hanem kedvezőbb beszerzési lehetőség esetén a felvevők számára a termékek helyettesíthetősége is könnyen megoldható [Kornél, 2004].

105. A hűtőiparban **6-8 cég rendelkezik 10-20 ezer tonna közötti vagy ennél nagyobb éves termeléssel**, ezen kívül ma már csak néhány kisebb hűtőház üzemel. Az exportot zöldségből és gyümölcsből jórészt a nagy feldolgozók teljesítik, a kisebbek a belföldi piacon próbálnak érvényesülni. A hűtőiparban az export aránya 60-65%-ra tehető.
106. A **konzervipar** forgalma mintegy 100 milliárd forintot tett ki 2007-ben, a **bevétel 80%-a exportból származott**. A Magyarországon működő **16-18 konzervipari feldolgozó** már kevesebb, mint **10%-a a korábbi évek mezőnyének**. A három legnagyobb piaci szereplő (a Globus, az Univer és a Bonduelle cégcsoport) a **konzervpiac közel kétharmadát tartja a kezében**. Rajtuk kívül kevés cég mondhat még magának jelentős, 3-5 milliárd forint körüli éves árbevételt (11. táblázat). **A termelés is csökkent, 2007-ben mintegy 400 ezer tonnára** (2006-ban még 480 ezer tonna, a korábbi években 600 ezer tonna is volt). Ezzel együtt a termékínálat is egyre koncentráltabb lett, főleg a zöldségek esetében, a csemegekukorica és a zöldborsó mögött alig akad egyéb jelentős mennyiségű termék (pl. zöldbab, savanyúságok). A konzervgyártók többsége 2007-ben veszteséges volt.
107. Magyarország az EU-ban Franciaország után a második legnagyobb **csemegekukorica** előállító. A termelés folyamatosan bővül, az előállított volumen 72%-kal nőtt 2006-2008 között (13. ábra). A csemegekukorica-konzerv költségösszetételének kétharmadát a nyersanyag és a doboz költsége teszi ki. Az ágazatot érzékenyen érintette ezért az alapanyagok mintegy 20%-os drágulása, illetve a konzervdobozok alapanyaga, a hengerelt acéllemez világpiaci árának drasztikus emelkedése, 2008. január és augusztus között 847-ről 1 300 EUR/tonnára. A hengerelt acéllemez drágulása azonban átmenetinek bizonyult, az acéllemez világpiaci ára 2009 áprilisában már csak 638 eurót tett ki tonnánként [www.steelonthenet.com].

13. ábra

Adatforrás: Ábrahám [2008]

108. A **gyümölcsle-gyártó** cégekre az 1990-es évektől – részben a fejletlen hazai piacon lévő növekedési lehetőségek miatt, valamint az értékesítés keleti piacoktól való relatív függetlensége miatt – az időszak megrázkódtatásai kevésbé hatottak. Ezen kívül a jelenleg piacvezető gyümölcsle-gyártó vállalat – a Rauch Hungaria Kft. – külföldi tulajdonú, így tőkeellátottsága kedvező, csakúgy, mint a másik két cégé (11. táblázat) [Kapronczai et al., 2009].

11. táblázat

A zöldség- és gyümölcsfeldolgozás meghatározó vállalkozásai Magyarországon

Vállalkozás neve	Árbevétel (millió Ft)		
	2005	2006	2007
Globus Konzervipari Zrt.	31 056	27 432	26 907
Bonduelle Zöldségfeldolg. Kft.	19 376	21 785	25 912
Univer Product Zrt.	9 458	10 431	11 363
Pentafrost Élelmiszeripari Kft.	5 311	7 470	9 157
Daucy Konzervgy. Zrt.	8 850	9 152	8 003
Schenk és Társa Kft.	4 321	6 363	7 738
Keckskeméti Konzervgyártó Kft.	1 930	5 130	7 509
Hipp Termelő és Keresk. Kft.	4 897	6 826	6 797
Dunakiliti Konzervüzem Kft.	3 275	5 493	5 085
EKO Kft.	1 320	3 119	4 560
Gyümölcsle-gyártók			
Rauch Hungaria Kft.	16 100	21 300	20 600
Sio Eckes Kft.	10 252	15 738	17 707
Agrana-Juice-Magyarország Kft.	3 408	6 051	7 953

Adatforrás: HVG Mai Piac Évkönyv

109. Magyarországon 7 cég foglalkozik **almasűrítmények** gyártásával, éves almafeldolgozó kapacitásuk mintegy 550 ezer tonna (12. táblázat). A válság hatására a gyümölcslevek fogyasztása egész Európában csökkent, aminek következtében a sűrítmények iránt is visszaesett a kereslet, a feldolgozóüzemekben a 2007-2008-as szezonból hatalmas raktárkészletek halmozódtak fel. A sűrítmenygyártók helyzetét tovább nehezíti, hogy a keresletcsökkenés mellett elsősorban az európai piacon az elmúlt 5 évben nagy mennyiségben megjelenő kínai almasűrítmeny hatására jelentősen csökkent a sűrítmeny ára. A sűrítmenyek alacsony ára – áremelkedést kiváltó ok hiányában – feltehetőleg a közeljövőben sem változik, ezért **a sűrítmenygyártó üzemek számának és kapacitásának csökkenése következhet be.**

Almasűrítmenygyártók Magyarországon

Vállalat neve	Székhelye	Kapacitás (t/év)
Agrana-Juice-Magyarország Kft.	Vásárosnamény	230 000
ESZAT Kft.	Mátészalka	70 000-80 000
Vajai Zöldség-Gyümölcs Kft.	Vaja	40 000-45 000
Elma Zrt.	Érsekhalma	40 000-45 000
Rauch Hungária Kft.	Budapest	100 000
Sunland Kft.	Nyírtura	25 000-30 000
Almex Kft.	Békéscsaba	30 000
Pfanner (csak felvásárló)	Ausztria	20 000-25 000
Összesen		555 000-585 000

Adatforrás: Piaci szereplők közlése

A magyarországi éves almasűrítmeny-előállítás több mint egyharmadát adó osztrák tulajdonú sűrítmenygyártó a helyzetre reagálva az alábbi kitérés pontokat látja:

- Alternatív tevékenységként vegyes zöldséglevelek (pl. répa, cékla) előállítása;
- Rezisztens, magas hozamú ipari, ún. „re-almafajták” szerződéses, integrált termesztése, az integrált termesztésből származó értéknovelt sűrítmenyek előállítása;
- Sikeres együttműködés a termelőkkel és integrátori feladatok vállalása (pl. ingyenes szaktanácsadás, kamatmentes hitel nyújtása az eltelepítendő facsemetékre, amit a termőfordulás után fizetnek vissza a termelők).

110. A tartósítóipar az elmúlt évtizedig integrátori feladatokat látott el, a vállalatok koordinálták az alapanyag-termelést, szaktanácsadást végeztek, előfinanszíroztak, betakarítógépeket vettek. Mára ezek a feladatok kicsúsztak a kezükből, ami az alapanyag-beszerzési nehézségekben meg is látszik. A jövőt illetően azonban **újra itt az ideje az együtt gondolkodásnak, a szervezethez növelésének**, hiszen a tartósítóipar a nyersanyagok termelésétől függ. Erre szükségük is lesz a feldolgozóknak, mivel már a térszek részéről is megfigyelhetők a közös feldolgozásra irányuló kezdeményezések.

111. A működő termelői integrációnak és feldolgozói kooperációnak jó példája az **ipari paradicsom** termelése és feldolgozása. Az árfolyam ingadozása miatt a hazai termelők szerepe felértékelődött, az alapanyagok biztosítása érdekében a feldolgozóüzemek az intenzív termelés bevezetésével együtt járó költségeket is felvállalják annak érdekében, hogy a termesztek megfelelő haszon mellett megbízhatóan szolgáltatassák az alapanyagot. A termelők és a feldolgozók sikeresen együttműködnek, igaz mindössze 3-4 feldolgozó van, amelyek vezetői minden évben a szezonkezdet előtt összeülnek a termelőkkel, megbeszélik az árakat és a forgalmi adatokat, illetve közös döntéseket hoznak.

112. Magyarország a paradicsom, őszibarack és körte feldolgozóipari támogatása 100%-ának függetlenítése mellett döntött, ezért az egyszerűsített területalapú támogatáson felül a **2008/2009. gazdasági évtől ún. „elkülönített zöldség-gyümölcs támogatást” nyújt¹³**. A feldolgozóipari támogatás felhasználása csak a paradicsom esetében volt jelentős, ennél a terméknél a 2007/2008. gazdasági évben 115 ezer tonnára, a kvóta 88%-ára rúgott a támogatott mennyiség. A felvásárolt alapanyag 90-95%-ából paradicsomsűrítményt, a maradékból mélyfagyasztott paradicsomkockát állítottak elő. A körtefeldolgozás nálunk nem jellemző, így a körtére vonatkozó feldolgozóipari támogatási kvóta teljes egészében kihasználatlan maradt, míg az őszibarack esetében évente mintegy ezer tonnára, a kvóta 60%-ára vették igénybe a támogatást.

A feldolgozóipari támogatások függetlenítése csak átmeneti visszaesést okozott az ipari paradicsomtermelésben. A feldolgozók ugyanis a korábbi, termeléshez kapcsolt 8-8,50 Ft/kg támogatást érvényesítették a felvásárlási áraikban, de mindössze 74 ezer tonna paradicsom felvásárlására kötöttek szerződést 2008-ban. Mivel a paradicsomtermékek iránti kereslet növekedése következtében a feldolgozók a magasabb termelési költségeiket (az alapanyagok felvásárlási ára 85%-kal emelkedett!) el tudták ismertetni áraikban, a **szerződött mennyiség 2009-ben ismét 110-120 ezer tonnára nőtt**. A szerződött mennyiség növekedésében szerepet játszott az is, hogy az egyik jelentős paradicsomfeldolgozó romániai kapacitásait Magyarországra telepíti át.

113. A feldolgozó- és csomagolóüzem optimális kihasználásának alapfeltétele a **folyamatos alapanyag-ellátás**. Ez elsősorban az olyan zöldségek (pl. zöldborsó, salátafélék stb.) esetén igényel fokozott körültekintést, amelyeket nem lehet száz kilométeres körzetnél nagyobb távolságról beszállítani, mert gyorsan romlik a minőségük. **A feldolgozók számára egyre nagyobb kihívást jelent a megfelelő alapanyag beszerzése.** Ennek egyik oka, hogy a kevesebb ráfordítással termelhető gabonafélék (élelmiszer- vagy energiatermelési célra) és olajnövények miatt egyre kevesebben termelnek zöldséget. A megfelelő áron beszerezhető alapanyagok szűkössége a gyümölcsfélékre is jellemző. **A fokozottan kézimunka igényes fajok (pl. málna, szeder, szamóca, kajszi) szedése és hozama kiszámíthatatlan, az ingadozó mennyiség és a magas felvásárlási ár miatt a legtöbb hazai fagyasztóüzem inkább külföldről vásárol gyümölcsöt a saját áruválasztéka megtartása érdekében.**
114. **A bogyós gyümölcsökre vonatkozó támogatás, amit a 2008. évi zöldség- és gyümölcspiaci reform keretében vezettek be, Magyarországon a gyakorlatban alig működik.** Azok a termelők, akik feldolgozóiparral kötött szerződés alapján málnát és szamócát állítanak elő, 2011. december 31-ig termeléshez kötött, átmeneti területalapú támogatásban részesülnek (az egyszerűsített területalapú támogatás mellett)¹⁴. A támogatás összege 230 EUR/ha, a támogatáshoz kapcsolódó garantált terület 1 700 hektár. A bogyós gyümölcsök támogatását 2008-ban mintegy 110 hektáron – fele szamóca, fele málna – használták fel a lehetséges 1 700 hektár helyett. Ennek oka egyrészt, hogy a bogyós ültetvények mérete általában elma-

¹³ A támogatás felső határa 4,8 millió euró (a paradicsom, az őszibarack és körte feldolgozóipari támogatásának tonnánkénti összege és a jogosult küszöbmennyiségek szorzata). A támogatás jogosultjai azok a mezőgazdasági termelők, akik egyszerűsített területalapú támogatásra jogosultak, termelői szervezet tagjai és a referencia időszakban (a 2006/2007. gazdasági évben) zöldség és gyümölcs feldolgozóipari támogatásban részesültek. (A gazdasági év a paradicsomból és őszibarackból feldolgozott termékek esetén június 15-től a következő év június 14-ig tart.)

¹⁴ A bogyós gyümölcsök átmeneti támogatását 2012-től függetleníteni kell a termeléstől, és be kell vonni az egységes támogatási rendszerbe. Az egységes területalapú támogatási rendszert alkalmazó tagállamok dönthetnek úgy, hogy 2012-től a bogyós gyümölcsök támogatását elkülönítetten fizetik. (Az egységes területalapú támogatási rendszer 2013 végéig alkalmazható.)

rad a támogatás feltételeként szabott legalább 0,3 hektártól, másrészt az elérhető magasabb ár miatt nálunk inkább a friss piaci értékesítés dominál a feldolgozóipari beszállítással szemben¹⁵. A minimális támogatott területet 2009-ben 0,1 hektárra csökkentették, ennek ellenére 2009-ben az igénylések területe alig, csak mintegy 150 hektárra nőtt.

115. A feldolgozók és az alapanyag-termelők számára egyaránt fontos a **kölcsönös megbízhatóság**. A feldolgozónak egyrészt nagy veszteséget okoz egy-egy betervezett szállítmány elmaradása vagy annak nem megfelelő minősége, másrészt a hatékony termelés érdekében a termeszőknek is megbízható felvásárlóra van szükségük. Ezen „bejártott” kapcsolatok esetében a feldolgozó éves szerződést köt a beszállítókkal az átvenni szándékozott mennyiségre (esetenként az átvételi árra is). Azonban ilyen sikeres és szoros együttműködésre a gyakorlatban kevés példa akad. A gyümölcspiac árai kiszámíthatatlanok, hosszabb távú kapcsolat kialakítása ezért szinte lehetetlen.
116. **A feldolgozók gyakran a termőterületre kötnek felvásárlási szerződést**, a felvásárlási árakat azonban – általában megegyezés hiányában – nem rögzítik, így mindkét fél részére továbbra is fennáll a felvásárlási árak ingadozásából és kiszámíthatatlanságából származó kockázat. A területnagyságra történő megállapodás további hátránya a felvásárlóra nézve, hogy a terméskiesésekből adódó veszteségek a felvásárlókat terhelik, illetve teret engednek egy másik fél felé való értékesítésnek.
117. **A termelők és a feldolgozók közötti együttműködésnek** – a feldolgozó termékprofiljától is függően – **három szintjével találkozhatunk**:
- **Laza együttműködés a beszállítókkal**
Azok a feldolgozók, amelyek termékskálája rugalmasan változik, többnyire a nagyobb beszállítóktól vásárolnak, azonban nem kötelezik el magukat teljes mértékben. A folyamatosan változó beszállítói körrel rendelkező feldolgozók számára a frissáru-piacról megmaradt, alacsony áron megvásárolt szezonális alapanyagok feldolgozása külön bevételt jelent.
  - **Meghatározott beszállítók központi koordinációja**
A legtöbb feldolgozó kiemelten foglalkozik a szerződött beszállítói körrel, általában a termeszők koordinációját is felvállalja a folyamatos nyersanyag-ellátás biztosítása és a kapacitások maximális kihasználása érdekében. A feldolgozó bizonyos feltételeket szab a termeszőknek, így egyes zöldségeket (pl. zöldborsó, csemegekukorica) csak öntözött területeken szabad termesztetni. Ennek fejében a termeszők különféle szolgáltatásokban részesülnek (pl. néhány esetben központilag szerzik be az inputokat vagy közös betakarítógéppel dolgoznak, és a legtöbb esetben szaktanácsadást nyújtanak). Ily módon növelhetők a termésátlagok és javítható a terméshozomány is.
A beszállítókat az előbbieken túl természetesen az aktuálisnál magasabb árszint alkalmazása köti leginkább a felvásárlókhöz. Ezt az eljárást alkalmazza az egyik legnagyobb magyarországi hűtőipari vállalkozás is, átlagon felüli, előre meghatározott árat garantálva az előző három év átlagtermésének megfelelő mennyiségre.

¹⁵ A belföldi málna ára a Budapesti Nagyban Piacon 930-1 083 Ft/kg között változott, míg a felvásárlási ára friss fogyasztásra 526 Ft/kg-ot, ipari feldolgozásra 383 Ft/kg-ot tett ki 2008-ban. A belföldi szamóca ára a Budapesti Nagyban Piacon 840-1 000 Ft/kg között változott, míg a felvásárlási ára friss értékesítés esetén (hajtatott áru nélkül) 532 Ft/kg-ot, feldolgozóipari célra pedig 180 Ft/kg-ot tett ki 2008-ban. Ezzel szemben a támogatás egy kg-ra vetítve termésátlagtól, árfolyamtól függően a málnánál kb. 6-7 forintot, szamócánál a magasabb termésátlag miatt csak kb. 4 forintot jelent.

- **Csak szerződött termesztoktól történő felvásárlás szoros együttműködés keretében**

A termesztoek és a feldolgozók közötti együttműködés legszorosabb formája, az üzemek csakis a szerződött, az üzem kiszolgálására specializálódott termelöktől vásárolnak. Ennek a zárt rendszernek a legmarkánsabb példája a legnagyobb magyar salátacsomagoló üzem gyakorlata, ahol az évek során kialakult beszállítói körrel hosszú távú kapcsolatot sikerült kiépíteni. A biztos áruátvétel tudatában a termelök a hosszú távú jövedelmezőség érdekében **tudomásul veszik és elfogadják, hogy a friss áru minőségétől és keresletétől függően nem mindig azonos mértékű haszonnal értékesítenek**. Annak érdekében, hogy a termesztoek képesek legyenek az egyre szigorodó minőségi és üzemhyiényiai elvárásoknak megfelelni, a felvásárló üzem technikai és szakmai segítséget nyújt a gazdaságok saját minőségbiztosítási rendszerének fejlesztéséhez. Az üzem a keretmegállapodásoknak megfelelően minden beszállító esetében egyénileg egy évre előre rögzíti a tervezett felvásárlási feltételeket, hetekre lebontva a szállítandó mennyiséget és az adott időpontban aktuális felvásárlási árat. Ha év közben változik a termékek és ezáltal az alapanyagok iránti igény, az üzem vezetése személyes megállapodásra és kompromisszumos problémamegoldásra törekszik minden szerződött termelövel (pl. kisebb mennyiségű árut vesznek át az előre rögzített áron, vagy a teljes mennyiséget átveszik, és akciók keretében próbálják meg értékesíteni).

118. Elsősorban az exportorientált feldolgozók esetében gyakori a **belső minőségi szabványok** alkalmazása a kiemelkedő minőség biztosítása érdekében. A különleges minőségű áru, amelynek az eredete egészen a termelőig nyomon-követhető, mindenképpen versenyelőnyt jelent a konkurenciával szemben.
119. Ma a korábbinál jóval kevesebb **fűszerpaprikát** termelünk, ezért nagy mennyiségben importáljuk a jellegzetesen magyarnak tartott, hungarikumnak számító fűszert. Az EU-ban a spanyol fűszerpaprika az egyik legnagyobb versenytárs, de importálunk paprikát Dél-Amerikából, Dél-Afrikából, Kínából és Szerbiából is. A Magyarországon forgalmazott paprika-örlemények döntő része tehát importált összetevőt is tartalmaz. A Magyar Élelmiszerkönyv előírása szerint a hazai és az import fűszerpaprika örlemény elegyítése esetén a csomagoláson jelölni kell az importpaprika arányát (pl.: fűszerpaprika örlemény, 30% importpaprikával), a teljes mértékben importból származó örleménynél pedig a származási országot kell feltüntetni. Emellett a csomagoláson utalni lehet még az előállítás helyére (pl.: Kalocsai csemege fűszerpaprika örlemény).

Az előírások ellenére nem ritka a teljesen vagy részben importból származó örlemények magyar fűszerpaprikaként történő értékesítése. Ez a gyakorlat a 2004-ben indított „paprikaper” során vált nyilvánvalóvá. A Gazdasági Versenyhivatal öt olyan paprikafeldolgozó (többek között a Kalocsai Fűszerpaprika Zrt. és a Szegedi Paprika Fűszer- és Konzervgyártó Zrt.) ellen indított eljárást, amelyek a külföldi örleményt is tartalmazó termékeiket magyarként tüntették fel. A 2008-ban lezárult perben a szegedi és a kalocsai, illetve egy másik paprikafeldolgozót összesen 10 millió forint bírságra ítélték a fogyasztói döntések tisztességtelen befolyásolása miatt.

120. Egyre inkább érzékelhető a **szakemberhiány** a magyar élelmiszergazdaságban, ami a nem gyakorlatorientált szakképzés és a szakiskolák felszámolásának a következménye. Tény, hogy a szakképzett munkaerő számára ez a pálya egyelőre nem kínál vonzó jövőt. A feldolgozóüzemeket érinti a **szezonális munkaerő hiánya is**, aminek fő oka, hogy a legtöbb feldolgozó csak a törvényileg meghatározott minimálbért képes fizetni az alkalmi munkásoknak.

121. A magyar élelmiszeripari vállalatok fejlesztési és beruházási hajlandósága, illetve képessége nemzetközi összehasonlításban alacsony. Az igazán tőkeerős és megfelelő technológiával rendelkező cégek jelentős arányban külföldi befektetők tulajdonában vannak, multinacionális cégek leányvállalataiként működnek. A multinacionális vállalatcsoportokon belül a K+F feladatok a tagok között szétszórhatók. A valóban innovatív új terméket gyakran az anyavállalat fejleszti és gyártja, a leányvállalatok jobb esetben díj ellenében az eljárást veszik át, gyakrabban a készterméket közvetlenül importálja a kereskedelem. A középvállalatok rendszerint tőkeszegények, kutatásra, fejlesztésre kevés forrásuk marad. A termékpaletta gyakran túlságosan széles, a gyártható mennyiség kevés, ami a fejlesztéseket jelentősen drágítja.
122. A feldolgozó- és csomagolóüzemekben többnyire a gyártósor egy-egy eleme jelenti a szűk keresztmetszetet, így pl. a fagyasztott zöldségeket előállító üzemekben általában a fagyasztósor teljesítménye határozza meg a feldolgozás ütemét, ezért a feldolgozó-kapacitás optimalizálása során a vonalszinkront és a tárolókapacitást is ehhez a teljesítményhez kell igazítani.
- A fagyasztó és a frissáru-csomagoló üzemek esetében **gyakran nem elegendő a hűtő- és fagyasztókamrák kapacitása** a tárolási igények kielégítésére, ebből adódóan gyakran csökkenteni kell a kibocsátás volumenét, továbbá behatárolják a folyamatos raktárkészletet.
- Nem egy konzervipari vállalat hatékonyságát csökkenti a rosszul kialakított raktár. Az épületek sokszor elavultak, már nem felelnek meg a mai követelményeknek, így pl. a túl sok oszlop nehezíti a targoncák mozgását vagy az alacsony belmagasság nem teszi lehetővé a polcos tárolást.
123. Mivel a hűtőipari feldolgozás és raktározás különösen energiaigényes, a különböző energiafelhasználást csökkentő beruházások, így pl. a légfüggöny, a teremvilágítás korszerűsítése jelentősen csökkentik az energiafelhasználást, és ezáltal lényegesen hozzájárulnak a termelési költségek leszorításához. Egy hűtőüzem energiafelhasználása pl. hozzávetőlegesen 25%-kal csökkenthető kétfokozatú hűtőrendszer kiépítésével.
124. A **folyamatosan változó fogyasztói igények** kielégítése nagy kihívást jelent a fagyasztóüzemek számára, hiszen nagy értékű, hosszú távú befektetésnek minősülő fagyasztó- és csomagológépekkel kell megfelelniük a folyamatosan változó vásárlói preferenciáknak. (Az egyik legrégebbi hazai fagyasztóüzemünk ezért olyan nagy teljesítményű csomagolósort állított üzembe, amellyel igény szerint 450 g és 2,5 kg között lehet változtatni a késztermékek kiszerezését.)
125. A feldolgozott termékeknél a termékfejlesztésnek – a portfólió bővítése mellett – három fő iránya van: a **fogyasztási szokások változásához jobban igazodó termékek** (pl. konyhakész, mikrohullámú sütőben melegíthető készételek, félkész-ételek, azonnali fogyasztásra alkalmas salátakeverékek kész salátaöntettel), a magasabb árszínvonalú **prémium termékek** (pl. új salátakeverékek drágább alapanyagokból), valamint a folyamatosan **megújuló csomagolás**, a fogyasztói kereslethez igazodó **kiszerezés** (pl. a fogyasztási trend változásával együtt a dobozok nagysága is változik: ma inkább a kisebb, kézre álló, egyszerűen nyitható konzervdobozok kedveltek).
126. A **pálinka** hungarikum, az Európai Unióban belül pálinkának csak a Magyarországon termelt gyümölcsből és szőlőtörkölyből származó, Magyarországon lepárolt, érlelt és palackozott, 100% gyümölcsstartalmú termék nevezhető. Magyarországon 2007-ben 580 ezer, míg 2008-ban 700 ezer hektoliterfoknyi (1,2-1,4 millió liter) gyümölcspálinka került kereske-

delmi forgalomba. A pálinka-előállítás azonban ennél nagyobb volumenű, hiszen hozzá kell számítani a törkölypálinkát, valamint a bérőzetést is, ez utóbbi mintegy 4 millió hektoliterfokot (több mint 8 millió litert) tesz ki. A kereskedelmi főzdek termelése és a bérőzetés közötti rés évről-évre szűkül, aminek oka a kereskedelmi célú pálinka-előállítás növekedése és a bérőzetés csökkenése, bár főként az utóbbit jelentősen befolyásolja az adott év gyümölcs-termése is. A pálinkagyártás dinamikusan fejlődő iparág, jelenleg közel 50 kereskedelmi szeszfözde foglalkozik ezzel a tevékenységgel. (Arról nincs adat, hogy mennyi gyümölcsöt dolgoznak fel évente, az egyes gyümölcsfélék kihozatala a cukortartalomtól függően más és más.) A pálinkagyártók számára az egyik legfőbb probléma, hogy **nehezen tudnak hosszú távú kapcsolatot kialakítani a gyümölcsstermelőkkel**. Hiába egyeznek meg ugyanis a mennyiségben és az árban is, míg jó termésű években a termelők szívesen értékesítenek a pálinkafözök felé, addig gyengébb évjáratokban inkább egy jól fizető kereskedőnek adják el a termést. A pálinkafözök meghatározott fajtájú nyersanyagot igényelnek (pl. cigánymeggy), ezért a Magyar Szeszipari Szövetség és TermékTanács szerint **a termelők és a szeszfözdek tevékenységének összehangolása kívánatos lenne**.

127. A szeszipar automatikusan nem képes az időszakos gyümölcsfelesleg piacról történő levezetésére, még rendkívül alacsony felvásárlási árakon sem, hiszen a szeszital-piac felvevőképessége sem korlátlan. A pálinka döntő részét a hazai piacon értékesítik. Az eredetvédett pálinka külföldön nehezen eladható, mert alig ismerik, ezért nagyszabású **marketing kampányra lenne szükség**. A marketing növekedésével a kapacitásokat is bővíteni kellene, hogy a pálinka külföldi térnyerésének ne legyen akadálya a prémium termék hiánya. A GfK kutatása [2008] szerint azonban a hazai piac is problémás, annak ellenére, hogy a valódi pálinkafogyasztás dinamikus bővülést mutat. A magyar lakosság negyede nevezhető pálinkafogyasztónak, ezeknek 76%-a azonban középkorú vagy idős, alacsony iskolázottságú férfi, akik nem tekinthetők a magyar minőségi pálinkafogyasztás célcsoportjának. További problémát jelent, hogy a hazai fogyasztók ismeretei meglehetősen hiányosak a pálinkával kapcsolatban: sokak szerint az igazi pálinka csak házi lehet, és klasszikusan földről szedett gyümölcsből készült, viszonylag olcsó italról van szó. Ha a fiatalok nem nyitnak a pálinka felé, annak hosszabb távon visszaesés lehet az eredménye a fogyasztásban.

4. A zöldség- és gyümölcstermelői szervezetek

128. Az Európai Unió zöldség- és gyümölcspiaci szabályozása a termelők értékesítési szervezeteire épül. A **termelői értékesítő szervezetek** a termelők – természetes vagy jogi személyek – által a zöldségek és gyümölcsök termelésének megszervezésére, közös áruvá készítésére, tárolására és értékesítésére létrehozott szervezetek. Magyarországon 2004 végéig több mint 100 termelői értékesítő szervezet jött létre, számuk 2007-ben 60 alá csökkent, ami részben beolvadásoknak, részben pedig egyes szervezetek felszámolásának tudható be. A 63 működő tészből 2008-ban a végleges elismerésben részesült szervezetek száma 11 volt, azonban az ötéves felkészülési idő leteltével (2009-ben) számuk már az év első felében 35-re emelkedett¹⁶. A tész-tagok száma mintegy 20 ezer fő, a lefedett terület pedig 35 ezer hektár körül alakult 2008-ban, ami az összes zöldség- és gyümölcssterület 19%-a. A tészek által forgalmazott áru értéke a fagykárokkal is sújtott 2007. évben 29,5 milliárd forint volt (a nem tagi árbevételrel együtt 33 milliárd forint), míg 2008-ban 38 milliárd forintot (a nem tagi árbevételrel együtt 43 milliárd forintot) tett ki (13. táblázat).

13. táblázat

A magyar zöldség- és gyümölcstermelői szervezetek főbb adatai

Megnevezés	1999	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
Tészek száma (db)	1	69	101	77	64	58	63
Véglegesen elismert tészek száma (db)	0	1	8	7	7	9	11
Lefedett terület (ha)	268	25 139	25 640	26 122	29 550	34 982	35 000
Összes taglétszám (fő)	54	13 450	23 980	20 514	20 494	20 177	20 000
Tészek tagi forgalma (mrd Ft)	0,2	20,3	26,2	23,5	30,0	29,5	38,0
Tészek teljes értékesítése (mrd Ft)	0,3	22,1	34,0	32,9	38,0	33,0	43,0
Tészek részesedése az ágazati értékesítésből (%)	0,14	13,0	15,9	15,7	15,1	16,5	18,6

* Előzetes adat.

Adatforrás: FVM Agrárpiaci Főosztály

129. A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium tervei szerint a tészek által értékesített termékek arányának az ágazati értékesítésen belül néhány év alatt 30-40%-ra kellett volna nőni. **A hazai zöldség- és gyümölcstermékek értékesítésének azonban ma is csak mintegy 17-19%-a történik tészeken keresztül, aminek egyik fő oka a zsebből zsebbe fizető feketekereskedelem.** Az **Európai Unióban** a EU Bizottság [2007] adatai szerint 2006-ban 1 574 termelői szervezet (véglegesen elismert tész), 21 tész-társulás és 240 termelői csoport (előzetesen elismert tész) működött, amelyek a zöldség- és gyümölcsforgalom 44,1%-át tartották a kezükben. Amíg Nyugat-Európában a termelői szervezetek meghatározó szerepet töltenek be a termékpálya koordinálásában (Belgiumban és Hollandiában az áruk 90%-a, Franciaországban 60%-a, Spanyolországban és Olaszországban 45%-a kerül a tészeken keresztül forgalomba), addig Kelet-Európában igen alacsony a piaci részesedésük (Lengyelországban 3,1%, Szlovákiában 5,8%).

¹⁶ Ebből 33 véglegesen elismert tész, míg a maradék kettő (TÉSZ-ÉSZ Nonprofit Kft., Dél-Alföldi Zöldség Alap Kft.) tészek társulásával jött létre.

130. **A csekély együttműködési hajlandóság további oka a termelők tészekkel szembeni bizalmatlansága.** Ez alapvetően a 2000-es évek elejére, vagyis az első tészek megalakítására vezethető vissza. A korai szervezetek többségét zöldség- és gyümölcskereskedők alapították úgy, hogy a tészekbe a már korábban is nekik beszállító termelőket és esetenként saját termelő vállalkozásaikat is beléptették. Ez alapvetően logikus lépésnek tekinthető, hiszen a kereskedők rendelkeztek piaci háttérrel és kapcsolatokkal, azonban az így létrejött szervezetekben gyakorlatilag nem érvényesült a termelői kontroll, a szervezet létrehozásának egyetlen célja a támogatások megszerzése volt. Mivel az EU-csatlakozásunkat követően a támogatások lehívását szigorúbb feltételekhez kötötték, ezen szervezetek működése okafogyottá vált, és jó részük meg is szűnt. Más esetekben a tész vezetésével megbízott menedzsment gondatlansága és a hozzáértés hiánya a szervezetet csődbe juttatta, a termelők pedig futhattak a pénzük után. Természetes, hogy az ilyen esetek után nehéz meggyőzni a termelőket arról, hogy nekik a tész jó. **A tész vezetése a szervezet megbízhatóságának növelésével, az értékesítés biztonságának megteremtésével, szolgáltatások nyújtásával, és a személyes kapcsolatok (tagok közötti, tagok és vezetés közötti) erősítésével tudja legjobban ösztönözni a tagjait a tészben keresztüli értékesítésre.** A rugalmas és gyors fizetési feltételek, valamint az érvényes szerződések a tagok számára további ösztönző tényezők lehetnek [Dudás, 2009].
131. A termelők önmagukban, biztos értékesítési háttér nélkül fokozottan kiszolgáltatottak, reális alternatíva hiányában tehát a tészeknek kell megerősödniük, alkupozíciót szerezniük és tárgyalniuk a felvásárlókkal a kedvező ár elérése érdekében. A tészek számára a nagy mennyiségű kínálat miatt a hipermarketek és az üzletláncok lehetnének a legfontosabb kereskedelmi partnerek. Az együttműködés azonban korántsem zökkenőmentes, a nagyáruházak gyakran – kihasználva az erőfölényüket – **hosszú fizetési határidőkkel dolgoznak, és nyomott árakat érvényesítenek,** amely ellen a kilistázás félelme miatt a tészek nem tesznek feljelentést. Az áruházláncoknak beszállító termelők és kereskedők érdekérvényesítése minimális, a beszállítás lehetősége érdekében szinte minden szempontból alkalmazkodniuk kell. Azt is meg kell jegyezni azonban, hogy **a minőségi kifogások, a szállítás pontossága miatti levonások sok esetben jogosak.** Az akciókat ma már nagyrészt egyeztetik a beszállítókkal a túltermelés levezetése érdekében. **A nehézségek ellenére a nemzetközi és hazai tapasztalatok alapján a termelői szervezetek lehetnek a legeredményesebbek a koncentrált kiskereskedelmi láncokkal való együttműködésben.**
132. A szezonális termékek piacán számos értékesítési csatorna működik, az alkalmi útmenti árusítástól kezdve az exportig bezárólag. Az élelmiszerláncokra és az exportörökre szerződéses kapcsolatok jellemzők. Habár csökkenő mértékben, de az értékesítésben továbbra is jelentős arányt – 30-40%-ot – képviselő, egyik napról a másikra kötöttet (írásos szerződés nélküli) megállapodások is befolyásolják a piac alakulását. Naponta változik a kínált mennyiség, a termék ára és a kereslet, attól függően, hogy a ciklus melyik szakaszában van az adott termék szezonja. Erre megbízható prognózis nem készíthető. Egy kereskedő vagy termelő által bemondott alacsony ár végigfut az egész hálózaton. A termékpálya minden fázisában van kockázat, azt azonban a forgalmazó könnyebben hárítja tovább, mint a termelő. A termelő rossz alkupozícióban van, mert nincs kire továbbhárítani a kockázatot. Mivel Magyarországon a nagybani piacok nemigen különböznek egy vidéki kiskereskedői piactól (legfeljebb méretben), árverési csarnok, aukciós piac egyáltalán nem létezik, a nepperek megélhetnek. **A tészek megváltoztathatnák ezt a helyzetet, de jelenleg a támogatások mértéke és a tész-tagságból fakadó előnyök nincsenek arányban a feketekezelem adta előnyökkel.** Az új zöldség- és gyümölcspiaci szabályozás előírja, hogy a tagállamoknak nyilván-

- tartásba kell venniük azokat a kereskedőket, akik a forgalmazási előírások alá tartozó friss zöldség- és gyümölcsfélét forgalmazznak. Sajnos, **ezzel kapcsolatban Magyarországon 2009 nyaráig semmi nem történt**, noha az illegális kereskedők rengeteg kárt okoznak az ágazatnak.
133. A tész-tagnak a betakarított termés 100%-át (ha a tész engedélyezi, legalább 75%-át) a szervezeten keresztül kell értékesíteni. Mivel Magyarországon nincs kötelező adatszolgáltatás a kistermelőknél, **az értékesítés iránya szinte ellenőrizhetetlen. A meglévő szabályzat és megállapodások ellenére vannak tagok, akik különböző mértékben értékesítenek a tészt megkerülve.** Bár a szervezeten kívüli értékesítés nehezen fogható meg, annak mértékét minden bizonnyal befolyásolja az értékesítési ár, a nagybani piacok közelsége és a feketeke-rekedelem nagysága is.
134. A választékbővítés és a piacmegtartás érdekében a **tészek változó mértékben vásárolnak fel árut a szervezeteken kívüli hazai és külföldi termelőktől.** A tészek tehát saját termékeik árusítása mellett egyre nagyobb mértékben kereskedői szerepbe kényszerülnek annak érdekében, hogy biztosítani tudják az áruházláncok által igényelt mennyiséget és áruszerkezetet. Bár természetesen nem a viszonteladás a tészek eredeti funkciója, ez a gyakorlat azonban növeli a szervezetek forgalmát, és egyben erősíti tárgyalási pozíciójukat is. Problémát jelent azonban, hogy nem minden esetben tüntetik fel egyértelműen a termékek származási helyét, a külföldi termékek sok esetben „hazai zöldség- és gyümölcsként” kerülnek eladásra.
135. **A tészek piaci pozícióit a fokozott élelmiszerbiztonsági ellenőrzés erősítheti,** de a szigorúbb ellenőrzésekre egyelőre sem a termelők, sem a hatóságok nincsenek felkészülve, hiszen szigorúbb ellenőrzés esetén a legális kereskedelmi áru 20-30%-a kiesne a forgalomból. **A jövő fő kérdése az lesz, hogy ki tud versenyképes, minőségi árut előállítani.** Ehhez a hatékonyság növelése, a termelési és gazdaságossági mutatók javítása is szükséges.
136. A kereskedelmi gyakorlatban a **tészek egymással is versenyeznek,** egymást kijátszva próbálják megtartani piaci pozícióikat. Így például gyakori probléma, hogy egymás árai alá ígérnek, ami hozzájárul az árversenyhez. Ennek elkerülésére már megindultak a szervezetek közötti együttműködések, pl. a szentesi Dél-alföldi Kertészek Szövetkezete és a Mórakert Szövetkezet létrehozta az 50:50% tulajdonú Dél-Alföldi Zöldség Alap Kft-t (DALZA Kft.) az export-import lebonyolítására.
137. A tészen belül gyakoriak a **konfliktusok a munkaszervezésben,** a termelők többnyire ragaszkodnak önállóságukhoz és saját elképzeléseikhez, illetve a kialakult értékesítési csatornáikhoz. Ennek egyik példája a fajtaszerkezet összeállítása. Gyakori konfliktusforrás, hogy a nagyobb haszon reményében minden tag a korai fajtákhoz ragaszkodik, ezért szinte lehetetlen, illetve nagyon jó szervezőkészséget igényel a folyamatos betakarítást lehetővé tevő fajtaösszetétel kialakítása. **A piacképes egységes árualap érdekében javasolt a közös termesztéstechnológia és az egyeztetett fajtahasználat kialakítása,** illetve a fajtaspektrum szűkítése. Ez azonban szakmai és anyagi megfontolásból gyakran a termesztők ellenállásába ütközik.
138. Ahhoz, hogy a tészek elláthassák feladatukat, a termelés és a piaci értékesítés szervezését, elengedhetetlen a **tagok adatszolgáltatása.** Ezzel kapcsolatban számos probléma létezik, hiszen egyrészt komoly adminisztrációt és ellenőrzést igényel az adatok nyilvántartása, másrészt viszont a tagok nem partnerek az adatszolgáltatásban (pl. nem tesznek eleget a kötelezettségüknek, vagy szándékosan eltitkolják a valós adatokat).

139. Több kisebb tész alapvető anyagi gondokkal küzd, a tagi bevételből alig tudja finanszírozni a működést, irodát fenntartani, vezetőt, adminisztrátort, szaktanácsadót foglalkoztatni. Ebből adódóan alacsony a szervezet vonzereje a gazdák számára, hiszen a tagi működési hozzájárulás fejében alig tud valamilyen érdemleges szolgáltatást nyújtani. **A véglegesen elismert tészek társulásával, a beruházás-igényes tevékenységek vagy a képzés, szaktanácsadás leányvállalatokba való kiszervezésével csökkenthetők lennének a fajlagos költségek.**
140. Bizonytalan egyes szervezetek gazdálkodása az előírt tagi működési hozzájárulás miatt, mert alacsony a befizetés megállapított szintje és/vagy egyes tagok nem fizetnek rendszeresen. Ha alacsony a befizetendő összeg, nem képződik elég önrész a működésre és fejlesztésre, ha viszont magasak a tagok terhei, nem kellő mértékű a belépés és a szerveződés. **A tészek működése non-profit elven történik**, azaz a költségeik levonása után fennmaradó bevételt szétosztják a tagok között. Ennek következtében nem halmoznak fel tőkét, a további működéshez, fejlesztéshez hitelt kénytelenek felvenni.
141. A kedvezőbb banki hitelek és támogatások miatt sok tész túlvállalta, „túlfejlesztette” magát, nem számoltak az épületek, berendezések fenntartási, üzemeltetési költségeivel. Az elmúlt időszak termesztéstechnológia korszerűsítésére összpontosító támogatási rendszere oda vezetett, hogy sokan a szükségesnél nagyobb gépkapacitással rendelkeznek (pl. erő- és munkagépek, osztályozó- és csomagológépek), így kapacitásuk egy része gyakran kihasználatlan. Mivel a banki törlesztőrészeik megemelkedtek, **a tészek komoly pénzügyi zavarba kerültek, további hitelhez jutásuk pedig kétséges**¹⁷. A likviditási nehézségeket fokozzák a hosszú fizetési határidők, és a válság hatására visszaesett frisstermék-kereslet miatt felszaporodó minőségi kifogások is. A tészek bedőlése esetén nem csak a termelők kerülnének nehéz helyzetbe, de az elmúlt években igénybe vett uniós támogatásokat is vissza kellene fizetniük.
142. A tagok számára az egyik legfontosabb elvárás a biztonságos értékesítés és az áru ellenértékének mielőbbi kifizetése, így előfordulhat, hogy a tész fizetési nehézségei esetén a tagok elpártolnak a szervezettől. Ezt elkerülendő, a tészek forgóeszköz-hitelért folyamodnak, ami azonban nem minden esetben lehetséges, hiszen a működési feladatok ellátásához korábban már jelentős beruházási hiteleket vettek fel. **A hitelfelvételhez hiányzik a fedezet is**, mivel a tészek vagyontát a legtöbb esetben jelzálog terheli. A súlyos helyzetre tekintettel kidolgozásra került a tészek számára egy forgóeszköz-hitelprogram, ezzel azonban a hitelképesség hiánya miatt csak kevesen tudnak élni [FruitVeb, 2009]. Sajnos az is gyakori példa, hogy a tészek a partner nemfizetésére hivatkozva nem térítik meg tagjaiknak az áru ellenértékét, ami megalapozatlan érvelés esetében vissza nem fordítható bizalomvesztést okoz. Ebben a helyzetben a volt tag áruja újra az átláthatatlan piaci csatornába kerül.
143. **Az új zöldség- és gyümölcspiaci szabályozás továbbra is kiemelten kezeli a termelői értékesítő szervezeteket.** A szerveződések ösztönzése érdekében az új szabályok nagyobb rugalmasságot biztosítanak: pl. a szervezetek maguk választhatják meg a termékkört, amelyre az elismerést kérik, továbbá a tész által értékesített termék értékébe ezentúl beszámítható a melléktermékek, illetve az elsődleges feldolgozáson átesett áruk értéke is, ezáltal nő az árbevétel arányában kifejezett támogatás összege is. A termelői csoportok létrejöttét és adminisztratív működését elősegítő támogatások megduplázódtak, míg a működési alapok közösségi támogatása az új tagállamokban 50%-ról 60%-ra emelkedett.

¹⁷ A kormány 2009 nyarán mentőcsomagot dolgozott ki a három (Mórákert, Kiskunfélegyházi és Kisteleki) tész támogatására, melynek keretében 600 millió forintot szavazott az említett szervezetek, továbbá egy ötéves konszolidációs programot hajtott végre.

144. A reform nyomán a termelői szervezetek adminisztrációs terhei nőttek. Rendkívül összetett feladatot jelent például egy véglegesen elismert téisz 3-5 évre előretékintő működési programjának összeállítás a megadott programtervezet és a mellékletek felhasználásával, de a termelői szervezetek jelentési kötelezettségei sem egyszerűek¹⁸. Bonyolult, nehezen értelmezhető mutatórendszerrel próbálja mérni a termelői szervezetek hatékonyságát. Például minden új működési program esetében részletesen le kell írni az egyes célkitűzésekhez tartozó intézkedéseket kvantitatív, mérhető és ellenőrizhető értékekkel, a Nemzeti Stratégiában meghatározott mutatók alapján. Annak ellenére, hogy a zöldség- és gyümölcscsszektor elviekben a kevésbé szabályozott ágazatok közé tartozik, a termelőket koordináló **termelői szervezetek működése túlszabályozott** [Dudás, 2009].

¹⁸ 67/2009. (VI. 9.) FVM rendelet a zöldség-gyümölcs termelői csoportok és termelői szervezetek nemzeti szabályozásáról.

5. Mezőgazdasági termelés

5.1. A termelés fontosabb mutatói

145. Az EU-27 tagországi között volumen tekintetében Magyarország zöldségtermelésben a 11., gyümölcstermelésben a 9-10. helyen áll. **A hazai zöldségtermés 1,5-2 millió tonna között, a gyümölcstermés 0,7-1 millió tonna között** alakult a 2003-2008 közötti években (kivétel a 2007. évi 360 ezer tonna gyümölcstermés). A számottevő ingadozások miatt nem ismerhető fel trend sem a zöldség-, sem a gyümölcstermelés alakulásában. Az elmúlt évek legnagyobb termése a leggyengébb évet a zöldségféléknél csak 31%-kal, a gyümölcsféléknél viszont 188%-kal múlta felül (14. táblázat).

14. táblázat

A hazai gyümölcs- és zöldségtermés alakulása

ezer tonna

Év	Zöldség	Gyümölcs	Összesen
2003	1 943	724	2 667
2004	2 033	1 038	3 071
2005	1 547	732	2 279
2006	1 779	863	2 642
2007	1 760	360	2 120
2008*	1 818	840	2 659

* Előzetes adat.

Adatforrás: KSH

146. **Az EU-csatlakozás átrendeződést hozott a termelési- és termékszerkezetben.** A gyümölcsösök területe 2003-2008 között 2%-kal, a zöldségterület viszont 21%-kal zsugorodott (15-16. táblázatok).
147. A zöldségterület drasztikus csökkenéséhez hozzájárult, hogy a növénytermelés szerkezete eltolódott a könnyen gépesíthető és kevés munkaerőt lekötő gabonafélék és olajos növények irányába. A szerkezetváltást a szántóföldi növények támogatásai (egyszerűsített területalapú támogatás + nemzeti kiegészítés) mellett ösztönözte az intervenciós felvásárlás által biztosított kiszámíthatóbb piaci háttér és a bioüzemanyag-termelés felfutásával párhuzamosan növekvő kereslet is. A **Health Check** keretében azonban a búza intervenciós felvásárlását a 2010/2011. gazdasági évtől 3 millió tonnára korlátozták, míg a kukorica, durum búza és a rizs intervencióra felajánlható mennyiségét a 2009/2010. gazdasági évtől nulla tonnában határozták meg¹⁹. A szántóföldi növények nemzeti kiegészítő támogatását 2008-ban függetlenítették a termeléstől, ami lendületet adhat az ipari célú zöldségtermelés növekedésének.

¹⁹ E termékeknel mégsem beszélhetünk az intervenció megszüntetéséről, mert ha a piaci helyzet szükségessé teszi, a Bizottság meghirdethet intervenciós felvásárlást meghatározott mennyiségre, a búza 3 millió tonnás kontingense pedig 6 millió tonnára növelhető. A gabonapiaci intervenció új eleme a felajánlók tendereztetése, vagyis a 2010/2011. gazdasági évtől a legjobb, azaz a legalacsonyabb áron felkínált tételeket veszik át.

A zöldségterület alakulása Magyarországon

ezer ha

Megnevezés	2003	2004	2005	2006	2007	2008*	2008/2003 (%)
Zöldségfélék területe	112	102,8	84,6	91,1	90,5	88,5	79,0
Ebből: paradicsom	6,6	5,9	3,6	2,9	2,6	2,3	34,8
fejes káposzta	5,6	5,1	3,9	2,4	2,4	2,6	46,4
fűszerpaprika	5,4	5,2	5,6	4,4	2,2	1,5	27,8
vöröshagyma	4,6	4	2,9	3,6	2,5	2,6	56,5
konzervuborka**	3,2	1,5	1,1	0,5	0,7	0,6	18,8
sárgarépa	3,2	3,1	2,4	2,7	2,2	1,8	58,0
zöldborsó	17,9	15,9	13,7	16,2	18,2	19,8	110,6
csemegekukorica	39,4	30,3	26,4	31,8	27,2	30,5	77,4
hajtattott zöldségek**	6,67	6,32	5,71	5,87	5,77	5,02	75,3
hajtattott paprika**	2,3	2,16	2,04	2	2,1	1,8	78,3
hajtattott paradicsom**	1,12	1,05	0,88	0,91	0,61	0,61	54,5
hajtattott uborka**	0,44	0,39	0,35	0,34	0,18	0,15	34,1

* Előzetes adatok.

** FruitVeb adata.

Adatforrás: KSH

148. A zöldségfélék közül **nőtt a zöldborsó betakarított területe** az utóbbi években, ezzel szemben **visszaszorult a fűszerpaprika, a szabadföldi paradicsom, a vöröshagyma, a fejes káposzta, a sárgarépa és a konzervuborka területe**. A **csemegekukorica** Magyarország legnagyobb felületen termesztett zöldségnövénye. A 30 ezer hektárt közelítő termőterülettel jelenleg első helyen állunk az Európai Unióban.
149. Az ipari feldolgozásra termelt termékek közül a paradicsom, a fűszerpaprika, a vöröshagyma, valamint a konzervuborka súlyos versenyképességi problémái az EU-csatlakozás után váltak nyilvánvalóvá, mivel előtte jelentős támogatásokat kaptak és komoly piacvédelmet élveztek. A termelés strukturális alkalmazkodása a megváltozott piaci viszonyokhoz a csatlakozás után indult meg, amikor a zöldség- és gyümölcspiaci szabályozás keretén belül (a 2004-2007 közötti években) a zöldségtermelők közül már csupán az ipari paradicsomot termelők részesültek mennyiségi alapú jövedelemtámogatásban. Ez a támogatás lehetővé tette a paradicsomtermesztés és -feldolgozás megőrzését és korszerűsítését is.
150. A konzervuborka-termelés csökkenésében a legfontosabb szerepet a megfizethető munkaerő hiánya és az alacsony felvásárlási árak játszották. A vöröshagyma esetében a magas energiaárak következtében a szárítóüzemek alapanyag-igénye csökkent, ráadásul a feldolgozóipari igényeket kielégítő dughagymás termesztés is megdrágult a dughagyma 2006-2007-ben kialakult átmeneti hiánya miatt. Mivel a belföldi vöröshagyma-termesztés nem elégíti ki a hazai keresletet, az import áru is folyamatosan jelen van, Németországból, Ausztriából és Hollandiából. Az ipari sárgarépa-termesztésnek erős konkurenciát jelent a szántóföldi takarmánytermesztés, aminek következtében az ipari sárgarépa-termesztés csaknem teljesen megszűnt.

151. A **hajtatott zöldségfélék** területe is csökkent 2003-2008 között, az EU-csatlakozást megelőző évben mért terület háromnegyedére. Ezen belül a paprika területe 20%-kal, a paradicsomé felére, az uborkáé harmadára esett vissza. A hajtatott zöldségfélék közül csak a zömében exportra termelt kínai kel területe nőtt, míg a salátaféléké lényegében nem változott. A hajtatott felület csökkenésének egyik oka, hogy számos importőr a téli időszakban külföldön (Törökországban, Jordániában, Marokkóban) termelteti meg a primőr zöldségféléket, elsősorban TV paprikát, kaliforniai paprikát, hegyes erős paprikát, magyar szaporítóanyaggal és technológiával. A hazai hajtatott uborka helyettesítésére az uborka importja – főleg Spanyolországból – ugyan nőtt, de nem olyan mértékben, mint ahogy a termelés visszaesett: míg ugyanis a termelés 2003-2008 között 39 ezer tonnával csökkent, és az export lényegében szinten maradt, addig az import csak 11 ezer tonnával nőtt ugyanebben az időszakban.
152. A fontosabb gyümölcsfajok közül az alma és a kajszi területe 1-1%-kal, az őszibaracké 7%-kal, a meggyé pedig 6%-kal lett kevesebb 2003-2008 között, miközben a körte területe 8%-kal bővült (16. táblázat).

16. táblázat

A gyümölcsösök területének alakulása Magyarországon*

hektár

Megnevezés	2003	2007	2008**	2008/2003 (%)
Alma	43 486	43 746	43 075	99,1
Körte	2 984	3 145	3 208	107,5
Őszibarack	8228	7 987	7 610	92,5
Kajszi	6 208	6 098	6 133	98,8
Meggy	15 930	13 409	14 899	93,5
Dió, héjas	4 036	4 163	4 233	104,9
Összesen	101 142	99 056	99 327	98,2

* Összes terület, ami abban különbözik az ültetvényterülettől, hogy tartalmazza az ültetvénynek nem minősülő, 1 500 m²-nél (bogyósoknál 500 m²-nél) kisebb, de a 400 m²-nél (bogyósoknál 200 m²-nél) nagyobb gyümölcsösök termő és nem termő területét is.

** Előzetes adat.

Adatforrás: KSH

153. A **héjas gyümölcsöket (diót, mogyorót, mandulát) termelők 2011-ig** – az egyszerűsített területalapú támogatáson felül – **területalapú támogatásban részesülnek**²⁰. A héjas gyümölcsök területalapú támogatását a nemzeti garantált területnél nagyobb hektárszámra, 2006-ban 5 143 hektárra, 2007-ben 5 241 hektárra, 2008-ban 5 243 hektárra igényelték, amiből több mint 90% a dióra, 4% a mogyoróra, 5% pedig a mandulára esett. A támogatások, a kedvező exportlehetőségek, valamint a dióhelyettesítők magas ára következtében növekszik az ország dióterülete (16. táblázat). Megjegyzendő, hogy a héjas gyümölcsökre vonatkozó átmeneti támogatást legkésőbb 2012-től függetleníteni kell a termeléstől, de a tagállamok saját költségvetésből a korábbi feltételek mellett továbbra is támogathatják a héjas gyümölcsök termelését.

²⁰ A támogatás felső határa a nemzeti garantált terület és a hektáronkénti támogatás (120,75 EUR/ha) szorzata. Magyarország nemzeti garantált területe 2 900 hektár.

154. A KSH a 2007. évben reprezentatív ültetvényösszeírás keretében vizsgálta az alma-, a körte-, az őszibarack- és a kajsziiültetvények jellemzőit. E szerint az almaültetvények területe 15%-kal, a kajszie 13%-kal, az őszibaracké pedig 22%-kal csökkent, míg a körteültetvények esetében – hasonlóan az összes körteterülethez – 28%-os növekedést regisztráltak a 2001. évi teljes körű ültetvényösszeírás adatához képest. Az ültetvényterület csökkenése együtt járt az ültetvények számának csökkenésével, és az átlagos ültetvényméret növekedésével. Az átlagos ültetvényterület a körténél 2001-2007 között 58%-kal, az alma és az őszibarack esetében 15-18%-kal, a kajszie esetében 9%-kal nőtt. Az átlagos ültetvényméret 2007-ben az alma esetében 2,39 hektárt, a körténél 3,18 hektárt, a kajszinál 2,66 hektárt, az őszibaracknál 1,46 hektárt tett ki.
155. A kivágások következtében csökkent a legidősebb korcsoport (a 25 éves és ennél idősebb ültetvények) aránya az ültetvényszerkezetben, de az alma és a körte esetében még mindig megközelíti a 40%-ot. Az új telepítések elmaradása miatt kisebb a fiatal ültetvények aránya is: almánál az 5 évesnél fiatalabb ültetvények aránya a 2001. évi 20%-ról alig 5%-ra csökkent, a kajszinál 30%-ról 6,6%-ra, őszibaracknál 16,2%-ról 7,7%-ra esett vissza. A fiatal körteültetvények aránya azonban a 2001. évi 20%-ról 29%-ra nőtt 2007-ig. Mindez azt jelenti, hogy **az EU-csatlakozás után a termőfelület megújítása jelentősen lelassult**: almából és körtéből 300 hektárral, őszi- és kajszibarackból 50-100 hektár ültetvényt telepítettek 2004-2007 között. Ebben szerepet játszott az EU-csatlakozás után elszenvedett piacvesztés és az import felfutása, valamint az ültetvénytelepítés támogatási feltételeinek kedvezőtlenebbé válása is. **Az AVOP keretében meghirdetett ültetvénytelepítési pályázatok, amelyeket alma, körte és őszibarack telepítésére lehetett igénybe venni, nem voltak sikeresek.** Mindössze 19 pályázat érkezett, amiből 6 esetben történt kifizetés, ezért az intézkedés alkalmazását 2005-ben fel is függesztették.
156. A gyümölcságazat fejlesztésének legfontosabb eleme a **gyümölcsültetvények rekonstrukciója**. A gyümölcssterületet tekintve sok a korszerűtlen fajtájú és gyenge minőségű termést adó kertek aránya, amelyek még jó évben sem adnak fedezetet az egyébként alacsony hektáronkénti ráfordításokra. Erre példa, hogy a hagyományos művelésű almaültetvények termésének 95-100%-át csak léalmaként lehet értékesíteni. Kézzel szedni és a friss piacra vinni csak a fiatal, intenzív technológiával művelt kisméretű fák termését lehet és érdemes, hogy kihasználják az iparénál jóval kedvezőbb értékesítési árakat. Az idős ültetvények kiszámíthatatlan termése évről évre piaci zavarokat okoz, míg a fiatalabbaknál bizonyíthatóan kisebb az alternancia, ezért gyorsítani kellene valamennyi gyümölcsfajnál az előregedett ültetvények kivágását és a termőalapok megújítását. Indokolja ezt a versenytársaknál tapasztalható gyors fajtaváltás, az ültetvényfolytonosság megőrzése, az érési idő széthúzása, a hatékonyság javítása és a piaci igényekhez való igazodás is. Az EU legnagyobb almatermelő országai Lengyelország, Románia és Olaszország. Olaszországban az 5 évesnél fiatalabb almaültetvények aránya meghaladja a 20%-ot, míg a legidősebb korcsoport aránya csak 10% körüli, de Lengyelországban is hasonlóak az arányok. Az ültetvénycsere folyamatosságára utal az is, hogy a különböző korcsoportok megoszlása az ültetvényszerkezetben közel azonos.
157. Magyarországon az is problémát okoz, hogy **az 1997 óta támogatással telepített ültetvények kezeltisége és kondíciója nem megfelelő**. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, ahol a magyarországi almáskertek csaknem 60%-a található, 9 600 hektár almaültetvényt telepítettek támogatással. Az ültetvényellenőrzés adatai szerint ezek között csak 45% a jó (nem kiváló!) minősítésű ültetvények aránya, míg 25%-uk rossz minősítést kapott (17. táblázat). A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal [2007] jelenté-

sében olvasható, hogy az új ültetvényekből hiányzik a megfelelő mennyiségű és minőségű tápanyag, jelentős részük kezeletlen, elhanyagolt, ebből következően jelentős a tőhiány, az elültetett oltványok fejlettsége, növekedési erélye pedig messze elmarad az ideálistól. **Az ültetvények közel 50%-ánál a támogatás visszafizetését kellett elrendelni.**

17. táblázat

A támogatással létesült ültetvények minősítése Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

Minősítés	Területi részarány (%)
Jó (nem kiváló)	45
Átlagos	30
Rossz	25

Adatforrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei MgSzH és Takács [2008]

158. A zöldség- és gyümölcsfélék termesztésének és értékesítésének fejlődését a **kistermelők és a részmunkaidős gazdálkodók nagy száma**, valamint az **elaprózott birtokstruktúra gátolja**. Az egyéni gazdaságok és a gazdasági szervezetek más-más szántóföldi zöldségfaj termelésére szakosodtak. A 2007. évi gazdaságszerkezeti összeírás alapján a fejes káposzta 95%-át és a zöldpaprika 89%-át az egyéni gazdaságok állították elő, a paradicsom, a zöldborsó és a csemegekukorica 70-80%-át azonban a gazdasági szervezetek termelték. A gazdasági szervezeteknél az egy gazdaságra jutó zöldségterület 2007-ben 82 hektárt, míg az egyéni gazdaságokban 1,1 hektárt tett ki. Az egy gazdaságra jutó gyümölcssterület a gazdasági szervezeteknél 29 hektár, az egyéni gazdaságoknál pedig 0,6 hektár volt 2007-ben. A gyümölcs-termelők 87%-a egy hektárnál kisebb gyümölcsös területet használt.
159. A kistermelők gazdaságaiból kikerülő áru általában gyenge és heterogén minőségű, volumene pedig nehezen tervezhető, ezért a bőtermő években jelentősen hozzájárul a piaci zavarok kialakulásához. Ez különösen jellemző az almatermelésben, amikor az elavult, alig kezelt apró ültetvények termése megjelenik a léalma piacán. Abban az esetben, ha a feldolgozóipar nem képes levezetni az almafelesleget, az ipari minőségű alma a friss piacra kerül, rontva az étkezési almát előállítók piaci esélyeit is.

5.2. Termelési színvonal

160. **A termesztést hazánkban két szélsőség jellemzi.** Egyrészt megvan a régi „háztáji” termelés – munka melletti jövedelemkiegészítő tevékenység – főleg a zöldségajtatásban, de a gyümölcsstermesztésben is. Itt fejlődési lehetőség alig van, hiszen kis területet használnak, továbbá saját, illetve családi munkaerőt vesznek igénybe, ebből következően általában alacsony a termelési színvonal. Másrészt kialakult egy olyan termelői/vállalkozói kör, ahol intenzív, szakszerű termesztéstechnológiát alkalmaznak, rendelkezésre állnak a termesztéshez szükséges eszközök, kapcsolódó épületek, építmények és infrastruktúra, a termésátlagok pedig elérik az európai élvonal hozamait.
161. A **gyümölcsfélék országos termésátlaga a nyugat-európainak** vagy a hazai intenzív termesztésben elért hozamoknak a **felét, egyharmadát teszi ki** (18. táblázat). Az okok között első helyen áll, hogy az ültetvények döntő többsége előregedett. Ezen kívül más tényezők is közrejátszanak, mint például a szélsőséges időjárási elemek (fagy, aszály, virágzáskori hűvös,

csapadékos időjárás, jégeső), a technológiai hiányosságok, a gondatlanság, az elmaradt pl. öntözési beruházások, a pénztöke és a képzett munkaerő hiánya stb. Különösen fontos lenne az öntözés az intenzív ültetvények és a bogyós gyümölcsűek (málna, szeder, ribiszkék és a köszméte) termesztése esetében. Ennek ellenére 2008-ban mindössze 5 ezer hektár gyümölcsültetvényt, zömében almát és körtét öntöztek.

18. táblázat

**A gyümölcs- és zöldségfélék termésátlaga itthon
és az Európai Unió más tagállamaiban**

tonna/ha

Megnevezés	2003	2004	2005	2006	2007
Alma: Olaszország	34,3	37,1	38,4	34,3	33,9
Franciaország	35,7	37,9	39,1	38,1	39,1
Magyarország	11,7	16,2	12,1	13,7	4,5
Körte: Olaszország	20,4	21,6	23,7	21,3	20,1
Franciaország	20,9	26,8	24,2	26,0	25,4
Magyarország	6,3	5,7	6,1	10,2	4,0
Őszibarack: Olaszország	13,2	19,0	19,4	17,8	18,4
Spanyolország	16,2	12,6	15,6	15,3	14,2
Magyarország	3,9	10,2	5,9	8,4	5,1
Paradicsom: Olaszország	51,0	53,0	51,2	52,0	51,0
Spanyolország	62,7	62,7	66,5	64,2	65,0
Magyarország	35,2	35,4	38,1	50,7	45,5
Vöröshagyma: Spanyolország	43,9	46,5	46,8	50,7	52,7
Olaszország	26,7	31,4	29,2	29,3	28,8
Magyarország	15,6	25,2	26,1	21,2	23,6

Adatforrás: FAO és KSH

162. Magyarországon sok a nem megfelelően kezelt, műveletlenül hagyott gyümölcsültetvény. Apáti és Gonda [2009] becslése szerint a gondozatlan almaültetvények területe a 35 ezer hektár összes ültetvény több mint harmadára tehető. Ezek az ültetvények **komoly fertőzési góccokat** (varasodás, levéltetű, atka, tűzelhalás stb.) képeznek, és gyakran jelentős növényvédelmi károkat, illetve többletköltséget okoznak a többi termelőnek.
163. **A versenyképes hazai termeléshez a jelenlegi termésátlagok kétszeresére, háromszorosára lenne szükség,** vagyis az almánál 30-40 tonna, a körténél 18-20 tonna, az őszibaracknál 15-20 tonnás hektáronkénti termést kellene elérni. Mindez pedig azt is jelentené, hogy **az intenzív termesztéstechnológiák alkalmazásával, a termésátlagok növekedésével a jelenlegi ültetvényterületnél kevesebb is elegendő lenne a szükséges termés (0,9-1 millió tonna) előállítására.** Ahhoz, **hogy a hozamokat növelni lehessen, elsősorban új ültetvények, nagyobb termőképességű fajták, valamint az öntözés szélesebb körű használata szükséges.**

164. Az új ültetvények létesítésénél a megfelelő termés hozam mellett a gyümölcs minőségére és a terméshozamra is tekintettel kell lenni, amihez nélkülözhetetlen a **kiegészítő beruházások végrehajtása, és elegendő számú, részben szakképzett munkaerő alkalmazása**. Célszerű például, ha a nagy tőszámú, sekélyen gyökeresedő intenzív ültetvényekben nem csak a víz pótlására, hanem a tápanyag kijuttatására és a fagyvédelem céljára alkalmas öntözési módokat is kiépítik. A jégkár elleni védelemre a jégghálót ajánlják, bár kialakítása drága, 3 millió forintba kerül hektáronként. A termesztéstechnológia egyes elemeinek pl. hajtásválogatás, zöldmetszés, gyümölcsritkítás gondos elvégzése pozitív hatással van az adott évi termés minőségére, de befolyásolja a következő év termés kilátásait is. Gondoskodni kell továbbá a leszedett termés tárolásáról, hűtéséről, áruvá készítéséről és csomagolásáról is.
165. Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP) keretében a 75/2007. (VII. 27.) FVM rendelet alapján megnyílt a lehetőség az **ültetvények korszerűsítésére**. A rendelet előírja, hogy az alma, meggy, őszibarack, szilva és bodza támogatással történő új telepítéséhez minimum 200%, míg a szeder, köszméte, piros ribizske telepítéséhez 100% selejtezésnek (kivágásnak) kell kapcsolódnia. (A terület bővítése ugyanakkor a körte, cseresznye, kajszli, málna és a héjas gyümölcsök esetében megengedett.) A támogatás igénybevételét hátráltatja, hogy az öreg ültetvény kivágásának költsége nem számolható el a telepítési költség részeként, ez pedig jelentős mértékben megnöveli a pályázó kiadását. Az 1-2 hektáros, öreg és elhanyagolt ültetvények – hiszen fenntartási költségük gyakorlatilag nincs – még ilyen állapotban is jövedelem kiegészítésre alkalmasak, így sok tulajdonos nem is foglalkozik a kivágás gondolatával. Sokan kívánnak a selejtezéssel azt remélve, hogy az EU-tól támogatást kapnak a kivágáshoz, noha ma már tisztán látszik, hogy erre külön támogatás nem lesz.
166. A **zöldségfélék hazai termésátlaga** a nyugat-európai országokéval összehasonlítva többnyire a **középmezőnyben** helyezkedik el, ami számunkra versenyhátrányt jelent. Szembetűnő az **átlaghozamok évenkénti hullámozása**, ami többek között a szétaprózott termelésre, a termesztéstechnológiai eltérésekre, az időjárási szélsőségekre és a korlátozott öntözési lehetőségekre vezethető vissza. A paradicsom hozamai ugyanakkor az elmúlt néhány évben mintegy 30-40%-kal emelkedtek, ami annak köszönhető, hogy az ipari célú paradicsomtermelés finanszírozásában a feldolgozóipar egyre aktívabb, így a termelésben maradt gazdaságokban egyre intenzívebb fajtákat és technológiákat alkalmaznak (18. táblázat).
167. A vázolt tendenciák az árutermelő gazdaságokban nem azonos súllyal érvényesülnek, így az egyes zöldség- és gyümölcsfélék hozamai, eredményei között évről-évre és gazdaságonként nagyok az eltérések. Az AKI tesztüzemi adatbázisában található ún. piacmeghatározó gazdaságok hozamai egy éven belül akár két- háromszoros különbséget mutatnak a hatékony gazdaságok javára pl. a paradicsom-, a zöldborsó- az alma- és az őszibarack-termelés esetében (19. táblázat).

**Zöldség- és gyümölcsfélék átlagos hozama a piacmeghatározó gazdaságokban
önköltség-kategóriánként**

tonna/ha

Megnevezés	2006			2007		
	Önköltség-centrumnál jobbak	Önköltség-centrum	Önköltség-centrumnál rosszabbak	Önköltség-centrumnál jobbak	Önköltség-centrum	Önköltség-centrumnál rosszabbak
Zöldborsó	6,14	5,62	2,94	5,11	5,35	2,99
Paradicsom	92,82	43,55	30,35	54,64	47,51	28,18
Zöldpaprika	22,45	12,14	16,66	27,78	26,47	10,26
Alma	29,07	20,87	13,94	21,37	18,86	4,61
Meggy	7,75	7,63	4,83	7,58	5,22	3,81
Őszibarack	13,86	10,21	5,09	13,39	5,76	2,75

Adatforrás: AKI Ágazati Ökonómiai Osztály

Önköltség-centrumba tartozó gazdaság: olyan gazdaság, amelyben az adott termék önköltsége az átlagtól legfeljebb +/-10%-kal tér el.

Piacmeghatározó gazdaság: az üzem adott ágazata a megélhetés alapvető forrását képezi, és legalább a minimálbérrel azonos jövedelmet eredményez.

168. Jelentős a lemaradás a **műszaki fejlesztés** terén. Ez részben abból adódik, hogy a zöldségfélék gyorsan forgó, egyéves kultúrák, termesztésükben a kézimunka dominál. Ugyanakkor a szétaprózott birtokstruktúra is szerepet játszik, ami hatékonyan nem gépesíthető. A kistermelők nehezen tudnak önerőből fejleszteni, hiszen alacsony a jövedelmezőség. A zöldségtermelésben különösen hiányoznak a kisebb családi vállalkozásokban alkalmazható technológiák. Tapasztalatok szerint az új gépek jelentős anyagi áldozatot követelnek, de nagymértékben csökkentik a művelési időt és a költséget. Korábban a koraiság volt az egyetlen szempont a zöldségtermesztésben, amíg nem jöhetett vámmentesen vagy jelentős kedvezménnyel²¹ az országba a dél-európai, észak-afrikai és újabban közel-keleti termesztők áruja (pl. Egyiptomból, Marokkóból, Jordániából paprika és paradicsom). Ma **egyre nagyobb szerepe lesz a minőségnek és a hatékonyságnak**, de a koraiság még mindig fontos tényező. Az ipari célra termelt zöldségféléknél az öntözés fejlesztése, a gépi betakarítás, a termelés intenzitásának növelése adhat további lendületet a termesztésnek.
169. A szélsőséges időjárási jelenségek (aszály, téli és tavaszi fagykár, viharkárok, jégkár), valamint a belvizek évről-évre jelentős károkat okoznak. A termésbiztonságot az öntözés és tápanyagellátás mellett a szélsőséges időjárási viszonyokhoz minél jobban alkalmazkodni tudó szárazságtűrő fajták használata is javíthatja.

²¹ A friss paradicsom importját a belépési ár alapján kivetett vámmal szabályozza az Európai Unió. A vám mértéke a behozatal időpontjától (szezonális korlátozás) és a behozott termék egységárától (minimum importár) függően változik. A vámszabályozás az EU piacát az azonos termelési időszakokkal rendelkező országok termékei előtt elzárja, míg a déli félteke szezonálisan kiegészítő termelése előtt megnyitja [Juhász, 2008].

170. A **nemzeti agrárkár-enyhítési rendszer** a természeti jelenségek (téli és tavaszi fagy, aszály, belvíz, jég) által okozott, egyéb módon nem biztosítható elemi károk kezelésére szolgál. A 2006 óta működő, 2008-ig önkéntes rendszer ezidáig nem hozta meg a remélt eredményt. Miután az elmúlt évek aszályos időjárása és a fagykárak ellenére a termelők mindössze 10%-a lépett be a nemzeti agrárkár-enyhítési rendszerbe, bebizonyosodott, hogy az öngondoskodásra alapozva nem lehet működtetni a rendszert. Ezért a 2009-ben hatályba lépett kárenyhítési törvény²² értelmében **2009-től kötelezővé vált a gazdálkodó szervezetek és az egyéni vállalkozók számára az agrárkár-enyhítési rendszerbe történő belépés**, ugyanakkor az őstermelők továbbra is önkéntes alapon csatlakozhatnak. A kárenyhítés pénzügyi forrását (kockázati alap) egyrészt a gazdálkodók egyéni befizetései, másrészt a befizetésekkel megegyező összegű állami hozzájárulás biztosítja. A kárenyhítési hozzájárulás mértéke szántóföldi növénytermesztés esetén 800 Ft/ha, szőlő- és gyümölcsültetvények esetében pedig 2 000 Ft/ha. Az aszálykárokra azonban a termelők csak abban az esetben igényelhetnek kárenyhítést, ha a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium **vis maior**²³ alapon intézkedik. A kártérítés összegét, amely az uniós előírás szerint legfeljebb a keletkezett kár 80%-át teheti ki, a hároméves átlaghozamok és az FVM által meghirdetett referenciaárak figyelembevételével számítják ki. A 73/2009/EK tanácsi rendelet 68. cikkelye a tagországoknak lehetőséget ad arra, hogy visszatartsák az SPS támogatások 10%-át, és az így keletkezett tartalékokból többek között a biztosítási díjakat is támogassák. A kárenyhítő kifizetések ugyan a növénytermesztés hozamait közvetlenül nem befolyásolják, de fedezetet nyújtanak az ültetvények termőegységük fenntartását szolgáló növényvédelmi kezelések és a következő évek termelését megalapozó munkák költségeire, amit a termelők az árbevétel kiesése miatt nem tudnának elvégezni.

5.3. Biológiai alapok

171. A magyar növénynevelést a szétaprózottság és a forráshiány jellemzi. Az egyetemeken, a kutatóintézetekben és az akadémiai kutatóhelyeken folyó nevelés és fajtakutatás többnyire korszerűtlen eszközökkel és technikákkal, minimális állami finanszírozás mellett működik. A nehéz körülmények ellenére van még hazai nevelés, **s bár többnyire a külföldi fajták uralják a piacot, a meghatározó zöltség- és gyümölcsfajoknál vannak versenyképes magyar fajták.**
172. Magyarországon az Európai Unióhoz történt csatlakozásunk óta a tagországok nemzeti fajtalistáiból összeálló EU fajtalistán szereplő fajták forgalmazhatók. Az EU tagállamok növényfajta-oltalmi rendszerét a Közösségi Fajtaoltalmi Hivatal (**Community Plant Variety Office – CPVO**) kezeli, az Unió közös fajtalistáját folyamatosan kiegészítik a tagországokban nemzeti oltalom alá helyezett fajtákkal.
173. Magyarországon a növényfajták Nemzeti Fajtajegyzékbe vételéhez szükséges állami elismerést, illetve a növényfajta-oltalmi eljárás céljából elvégzett DUS (megkülönböztethetőség, egyneműség, állandóság) vizsgálatot az MgSzH Kertészeti Növények Fajtakísérleti Osztálya végzi hatósági jogkörben. Egy új fajtajelölt vizsgálatának, majd a Nemzeti Fajtajegyzékbe történő felvételének a díja hozzávetőlegesen 250 ezer forint. Átlagosan 10 évente, először

²² 2008. évi CI. törvény, amelynek végrehajtását a 32/2009. (III. 31.) FVM rendelet szabályozza.

²³ Az aszálytényét a felelős miniszter állapítja meg a rendelkezésre álló vízmérleg- és hőmérsékleti adatok, a növénymonitoring és egyéb termésbecslések alapján. Ezeket összegezve mérlegelés alapján dönt az aszályhelyzet **vis maior**ra minősítéséről egyes területekre, illetve az egész országra vonatkozóan. A **vis maior** állapot kihirdetése külön közleményben történik.

a Nemzeti Fajtajegyzékbe való felvétel után 4 évvel vizsgálnak újra egy fajtát, az ellenőrző vizsgálat díja 20 ezer forint. A fajtafenntartás ellenőrzése érdekében végzett fajtaazonossági vizsgálat díja a zöldségfajtáknál 21 200 forint, a gyümölcsfajtáknál pedig 10 600 forint.

174. A legtöbb **zöldségfaj** esetében a külföldi fajták vannak túlsúlyban, azonban vannak olyan fajok, amelyeknél nagymértékben hazai fajtákat használnak. Így például a fűszerpaprika-termesztés teljesen magyar fajtákon alapszik, az étkezési paprikatermesztésben pedig 80%-ban magyar fajtákat használnak. Hozzávetőlegesen 50%-os részaránnyal szintén meghatározó a magyar fajták szerepe a fokhagyma- és a retektermesztésben is [Matuz és Kertész, 2007]. A Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal Kertészeti Növények Fajtakísérleti Osztályának 2007. évi katalógusa szerint a zöldségnövények csoportjában 50 növényfajnak 1 220 fajtája szerepel (20. táblázat).

20. táblázat

Államilag minősített főbb zöldségnövények fajtái (2007)

Zöldségnövények	Hazai (db)	Külföldi (db)	Összesen (db)	Hazai aránya (%)
Paprika	171	39	210	81
Vöröshagyma	27	22	49	55
Paradicsom	20	81	101	20
Görögdinnye	12	15	27	44
Sárgadinnye	7	28	35	20
Uborka	24	44	68	35
Bab	40	43	83	48
Zöldborsó	45	42	87	52
Fejes káposzta	7	51	58	12
Csemegekukorica	6	73	79	8

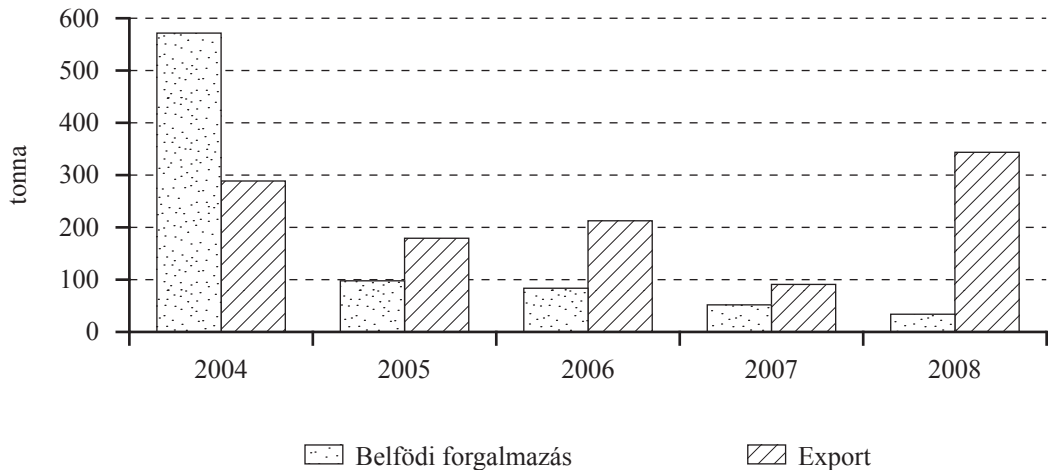
Adatforrás: MgSzH Kertészeti Növények Fajtakísérleti Osztálya

175. A **zöldségvetőmag-szaporítás** mind terület, mind pedig fajta vonatkozásában csökkenő tendenciát mutat. A **fémzárolt zöldségvetőmagok**²⁴ előállított mennyisége az elmúlt években drasztikusan csökkent, míg 2004-ben 860 tonna vetőmagot állítottunk elő, addig 2008-ban 377 tonna (90%-ban borsó) fémzárolt vetőmagot termeltünk. Ezzel együtt az utóbbi években folyamatosan nőtt az exportált fémzárolt vetőmagok aránya, 2008-ban már a vetőmagok 91%-át (344 tonnát) exportáltuk (14. ábra). Kivitelünk legfontosabb célszágai Egyiptom, Afrika és a Közel-kelet.

²⁴ Fémzárolt vetőmag: az MgSzH által mintavételezett, megvizsgált és a vonatkozó jogszabály előírásai szerinti tömegben és módon lezárt tétel. Magyarországon minden export és import vetőmagot fémzárólatni kell. A szuperelit, elit, 1. szaporítási fokú, 2. szaporítási fokú, illetve a zöldségfajták esetében a standard szaporítási fokú vetőmagok fémzárólatók.

**A belföldön forgalmazott és az exportált fémzárolt
zöldségvetőmag mennyiségének alakulása**

Adatforrás: MgSzH

176. A termékelőállításra felhasznált **standard vetőmagok** tekintetében a szaporítási terület növekedése figyelhető meg, 2008-ban 6 450 hektáron (2007-ben 5 199 hektáron) termelték összesen 231 fajta (2007-ben 234 fajta) standard szaporítóanyagát²⁵. A terület növekedése azonban elsősorban a zöldborsóvetőmag előállításnak köszönhető, amely 6 266 hektárral az összes szaporítási terület 97%-át foglalta el 2008-ban. További meghatározó fajok a standard vetőmagok előállításában a vöröshagyma (35 hektár), a csemegekukorica (30 hektár), az olajtök (22 hektár) és az étkezési paprika (21 hektár).
177. A termelési költségek csökkentése érdekében a piaci szereplők nagy mennyiségben használnak fel visszafogott vagy ellenőrizetlen vetőmagokat (pl. vöröshagyma, fűszerpaprika), ezért a standard vetőmagok iránti kereslet az utóbbi években egyre csökkent. Erre reagálva a hazai vetőmag előállítók egyrészt folyamatosan csökkentették az előállított szaporítóanyag mennyiségét, másrészt növelték az exportjukat. Jól példázza ezt a folyamatot a paprika vetőmagok helyzete: 2008-ban mindössze 0,5 hektár (2004-ben 8,2 hektár) volt az étkezési paprika és 58 hektár (2004-ben 117 hektár) a fűszerpaprika szemlézett szaporítási területe (21. táblázat). Mára a legtöbb zöldségfaj (pl. zöldbab, étkezési szárazbab, olajtök, vöröshagyma) esetében a hazai előállítású vetőmagok nem fedezik a szükségletet. Amennyiben a csökkenés tovább folytatódik, a hungarikumnak számító fajoknak a vetőmagjából sem lesz elég az árutermeléshez [MgSzH, 2009].

²⁵ Standard vetőmag: az előírt vetőmag határértékeknek megfelelő vetőmag, amely azonban nem részesült hivatalos szántóföldi ellenőrzésben fajtaazonosság és fajtatisztaság szempontjából. A fajtaazonosságot és -tisztaságot a fajtajogosult fajtafenntartó vagy a vetőmag forgalmazó igazolja. Csak árutermelésre használható, nem szaporítható tovább és nem exportálható. A zöldségek esetében csakis standard, fémzárolt magok forgalmazhatók.

Paprikafajok szaporítása

Megnevezés	Szemlézett terület (ha)					Fajtaszám (db)				
	2004	2005	2006	2007	2008	2004	2005	2006	2007	2008
Étkezési paprika	8,2	1,0	0,2	0,1	0,5	11	4	1	2	1
Fűszerpaprika	116,9	134,1	64,2	53	58,0	19	18	15	15	15
Cseresznyepaprika	-	0,5	0,6	1,1	0,8	-	2	2	2	1
Összesen	125,1	134,5	65,0	54,4	59,4	-	-	-	-	-

Adatforrás: MgSzH

178. A fémzárolt vetőmagok előállított mennyiségének csökkenése, a magas szaporítási fokú vetőmagok nagyarányú exportja, illetve a termék-előállításra felhasznált standard zöldségvetőmagok szántóföldi szemle alóli mentessége²⁶ következtében **egyre kevesebb a megfelelő genetikai tisztaságú vetőmag**, ebből adódóan egyre gyakoribbak a vetőmagokkal kapcsolatos reklamációk [MgSzH, 2009]. A termelés során a nem megfelelő minőségű, illetve ellenőrizetlen vetőmagok használata számos kockázati tényezőt erősít fel, így a termésbiztonság csökkenése mellett a termények minősége sem garantált.
179. **Gyümölcsfák** esetében a certifikált kategóriában²⁷ csak a Nemzeti Fajtajegyzékben szereplő, illetve a szaporításra egyedileg engedélyezett fajták jegyzékében (Fehér Könyv) található szaporítóanyag forgalmazható. A genetikai bázis a gyümölcsfajtáknál is szűkül, egyre kevesebb új fajta kerül be az üzemi törzsültetvényekbe, de a szaporítóanyag mennyisége is folyamatosan csökken. Az előző évhez képest 2008-ban a szemzőhajtást termő fák száma 2%-kal, a vegetatív alanytermő állományok területe 9%-kal, a boggyógyümölcs törzsültetvények területe pedig 12%-kal esett vissza, egyedül a magtermő törzsültetvényekben lévő fák száma nőtt 13%-kal [OMMI, 2009].
180. A gyümölcsfajták tekintetében óriási a verseny, a magyar fajták elsősorban a **meggy-, a kajszi-, a mandula-, a dió- és a cseresznyetermesztésben meghatározóak**. A magyar meggy- és cseresznyenemesítés területén a magasabb hozamú, öntermő és gépi szedésre alkalmas fajták megjelenése jelentett áttörést. A Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal Kertészeti Növények Fajtakísérleti Osztálya (2006. december 31-ig OMMI) katalógus szerint a gyümölcsök csoportjában 26 fajnak 412 államilag minősített fajtája, 11 forgalmazható klónja és 90 próbatermesztésre forgalmazható fajtája, valamint az EU-listáról szállítói fajtajegyzékre felvett 60 fajta termesztendő (22. táblázat).

²⁶ A standard vetőmag szaporító területeknek 15%-át ellenőrzik szűrőpróba szerűen.

²⁷ Certifikált szaporítóanyag: forgalmazási célra termelt szaporítóanyag, amelyet legalább üzemi törzsültetvény szaporítóanyagának felhasználásával állítottak elő.

Államilag minősített főbb gyümölcsök fajtái (2007)

Zöldségnyvények	Hazai (db)	Külföldi (db)	Összesen (db)	Hazai aránya (%)
Alma	20	44	64	34
Meggy	19	0	19	100
Kajszi	17	3	20	85
Cseresznye	11	9	20	55
Dió	8	0	8	100
Szilva	7	16	23	30
Málna	6	10	16	38
Szamóca	2	25	27	7

Adatforrás: MgSzH Kertészeti Növények Fajtakísérleti Osztálya

181. Az almaültetvények fajtaösszetétele igen kedvezőtlen, fő fajták tekintetében jelentősen eltér az EU-ban preferált fajtáktól. Míg az EU-ban a 'Golden Delicious' (40%), a 'Gala' (8%), a 'Jonagold' (8%), a 'Red Delicious' (8%), a 'Braeburn' (5%) és a 'Fuji' (3%) a termelést meghatározó fajták, addig Magyarországon – csökkenő arány mellett – még mindig az étkezési almaként alig piacképes 'Jonathan' (55%) a fő fajta. Egyéb fajták részesedése, pl. 'Gala' (2%) és 'Jonagold' (8%) alig néhány százalék. A fajtaösszetétel korszerűsítése során nem hagyható figyelmen kívül, hogy egyes, az EU északi tagállamaiban sikeresen termesztett fajták a magyarországi ökológiai adottságok mellett nem hoznak megfelelő mennyiségű és minőségű termést (pl. 'Fuji', 'Pink Lady'). További tényező, hogy a 'Jonathan' iránt egyrészt a régről ismert ízvilága, másrészt az ipari feldolgozásra való alkalmassága miatt még mindig van kereslet. Ezeket a szempontokat figyelembe véve a következő fajtaösszetétel tekinthető perspektivikusnak: 'Golden Delicious' (20%), 'Gala' (10%), 'Jonagold' (10%), 'Idared' (10%), 'Jonathan' (10%), további 3-4 választott fajta (30%), egyéb (10%) [Soltész, 2008].
182. **Az étkezési almafajták között egyre nagyobb a jelentősége a csak meghatározott termelői kör (klubtagok) által termesztendő klubfajtáknak.** A kluboknak nevezett nemesítői körök által folyamatosan javított klubfajták 1-2%-ban részesednek a világ almatermeléséből, jelenleg mintegy 20 fajtát termesztenek ebben a zárt rendszerben. A kiváló termésminőségű, a többi fajtától jól megkülönböztethető klubfajták bejegyzett márkanevvel rendelkeznek. Értékesítésüket az átgondolt, következetes marketing jellemzi, amelynek eredményeképpen az egyéb fajtákhoz képest jelentősen magasabb eladási ár érvényesíthető. Bár a fajták klubtagság nélkül is telepíthetők, a márkanev alatt csakis a meghatározott termelői kör értékesítheti a márkanevvel együtt, a klub által meghatározott csomagolásban, így pl. a 'Kiku8' fajtát a nem klubtagok csak 'Fuji' néven adhatják el.

Bár különlegesen piacképes fajtaként a klubfajták sikere világviszonylatban egyre nagyobb, a hazai fajtaszerkezetben még alig van részük (23. táblázat).

A klubfajták termesztésének helyzete a világon és Magyarországon (2006)

Fajta	Telepítés (ha)	
	A világon	Magyarországon
'Pink Lady'	10 000	100
'Kiku8'	4 000	30
'Rubens'	Néhány 100	25
'Sonya'	600	60

Adatforrás: Szabó et al. [2006]

Az EU-ban ezeket a fajtákat a déli tagállamokban, így Franciaországban, Olaszországban és Spanyolországban termesztik a legnagyobb mértékben. Ezért az elhibázott telepítések elkerülése érdekében egy új klubfajta magyarországi bevezetését mindenképpen honosítási vizsgálatnak kell megelőznie.

183. **Az ipari alma tekintetében egyre nagyobb a** regisztrált márkánévvel rendelkező német **re-fajták** (pl. 'Relinda', 'Remo', 'Retina', 'Reglindis') **jelentősége**. Ezek a jó szárazság- és fagyűrűsű, magas hozamú fajták különböző mértékben ellenállók a legkárosítóbb almabetegségekkel szemben (almafa varosodás, lisztharmat, baktériumos tűzelhalás), ezért az alacsony növényvédelmi költségek miatt különösen alkalmasak ipari almatermelésre. Jelenleg 16 re-fajta van termesztésben, amelyek együttesen lefedik az alma teljes ízspektrumát. Ezek közül savanykás ízük miatt a 'Remo' és a 'Relinda' jellegzetes ipari almafajták, amelyek azonban meleg klímájú termőterületeken (szőlőtermesztési körzetekben) érkezési alma minőséget is elérhetnek (24. táblázat).

A re-almafajták ízspektruma

Ízspektrum	Fajta
Savanyú	'Remo', 'Relinda'
Savanyú-édes	'Rene', 'Reanda', 'Renora', 'Regine', 'Rewena'
Édes-savanyú	'Retina', 'Reglindis', 'Resi', 'Rebella', 'Remura', 'Releta', 'Regia'
Édes	'Releika'

Adatforrás: Fischer [2009]

Az említett két ipari almafajtán kívül a 'Rewena', 'Rene' fajták a legalkalmasabbak ipari feldolgozásra. Tekintettel arra, hogy Magyarországon nem különülnek el élesen az ipari és az étkezési almafajták, hazai viszonylatban az étkezési és ipari almaként egyaránt hasznosítható és piacépes 'Reglindis', 'Reanda' és 'Renora' fajták tekinthetőek perspektivikusnak.

184. Napjainkban a mezőgazdasági kutatás átszervezés alatt áll, így a nemesítés és a nemesítést megalapozó kutatások is. Törvényben meghatározott állami feladat a fajták fenntartása és a génvagyon megőrzése, ám a kutatóintézetek privatizációjával, az állami támogatás megszűnésével a kutatóbázisok saját bevételeikből nem tudják fenntartani minden tevékenységüket.

Például az Érdi Gyümölcs- és Dísznövénytermesztési Kutató, Fejlesztő Kht. 12 hektáros gyümölcs génbank gyűjteményt tart fenn, továbbá a hibridek és nemesítési alapanyagok 26 hektárt foglalnak el, de már 2008-ban sem kaptak semmilyen állami segítséget. Magyarországon mostanában nem végeznek honosítási kísérleteket, új fajtákat termelői kezdeményezésre próbálnak ki, aminek az eredménye megreked az érdekelteknél. **Az új ismeretek nem, vagy csak csekély mértékben jutnak el a termeszőkhöz.**

5.4. Tápanyag-utánpótlás

185. **A kertészeti növények közismerten igényesek a tápelemekre.** Jellemző, hogy más mezőgazdasági növényekhez képest itt az intenzív termesztés miatt magasabb a területegységre vetített szerves- és műtrágya-felhasználás. Magyarország **műtrágya-felhasználása** a szántó-, kert-, gyümölcsös- és szőlőterületen hektáronként 90-100 kg-ot tesz ki hatóanyagban számítva, míg Franciaországban 192 kg/ha, Olaszországban 155 kg/ha, Németországban 209 kg/ha, Hollandiában 500 kg/ha a műtrágya-felhasználás (25. táblázat).

25. táblázat

Az egy hektár szántó-, kert-, gyümölcsös- és szőlőterületre vetített műtrágya-felhasználás Magyarországon

Év	Nitrogén	Foszfor	Kálium	Összes
	műtrágya, hatóanyagban (kg/ha)			
2003	60	14	18	91
2004	61	16	18	94
2005	55	13	15	82
2006	58	15	19	92
2007	66*	18*	22*	106
2008	..	..	..	90

* Becsült adat.

Adatforrás: KSH, AKI

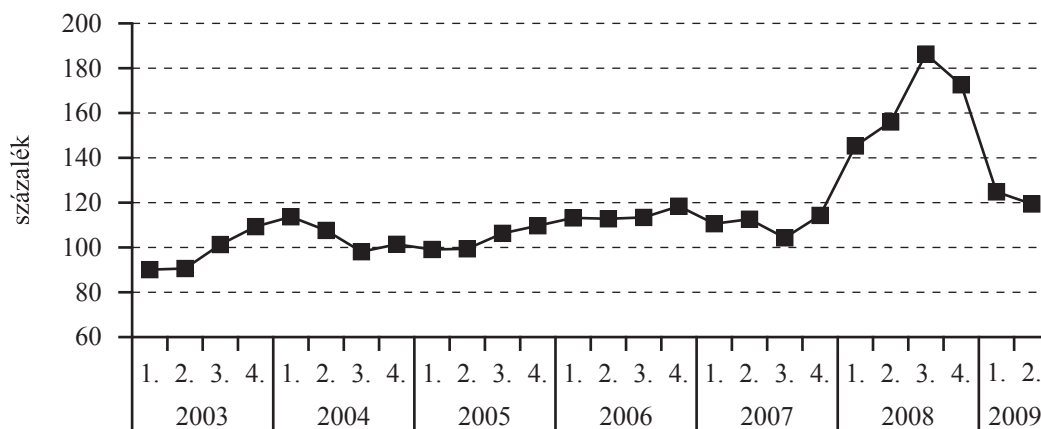
Műtrágya-felhasználásunk tehát **elmarad az agronómiailag optimális szinttől**, ami számottevő hatással van a terméshozamokra, hiszen a termés mennyiségét az egyéb tényezők mellett (fajta, öntözés, hektáronkénti tőszám, talajművelés) a tápanyag-ellátottság befolyásolja leginkább.

186. Az 1970-es és 1980-as évek gyakorlatával szemben a korszerű mezőgazdasági gyakorlatban a talajvizsgálatokon alapuló és a kultúrállapotot figyelembe vevő **tápanyag-utánpótlásnak** van létjogosultsága [Németh, 2008]. Az okszerű tápanyag-kijuttatást az ökológiai szempontok mellett az egyre magasabb műtrágya árak is indokolják. Az elmúlt másfél évben a Rabobank adatai szerint több mint három- és félszeresére emelkedtek a műtrágya árak. Ez egyrészt a kereslet növekedésére vezethető vissza, amely 2007-ben évi 4%-kal emelkedett a 2006. évi 2%-os éves növekedéssel szemben. A műtrágya árak változásának másik oka a fosszilis energiahordozók árának emelkedése, továbbá az, hogy a kínai kormány a saját szükségletek fedezése érdekében 2008 áprilisától megduplázta a nitrogén- és a foszfortar-

talmú műtrágyák exportadóját. Bár a műtrágyák árának elmúlt két évben tapasztalt drasztikus emelkedése 2009-ben számottevően mérséklődött, a műtrágyák még mindig többbe kerülnek, mint 2003-2007 között (15. ábra). **Ilyen áremelkedés mellett a tápanyag-visszapótlás optimális szintje nehezen tartható.** A szerveztrágyázás az állatállomány csökkenése miatt korlátozott területen valósítható meg, ráadásul ez is egyre költségesebb megoldást jelent.

15. ábra

A műtrágyaárak* alakulása
(előző év azonos időszaka = 100)

* Súlyozott átlagár.
Adatforrás: KSH

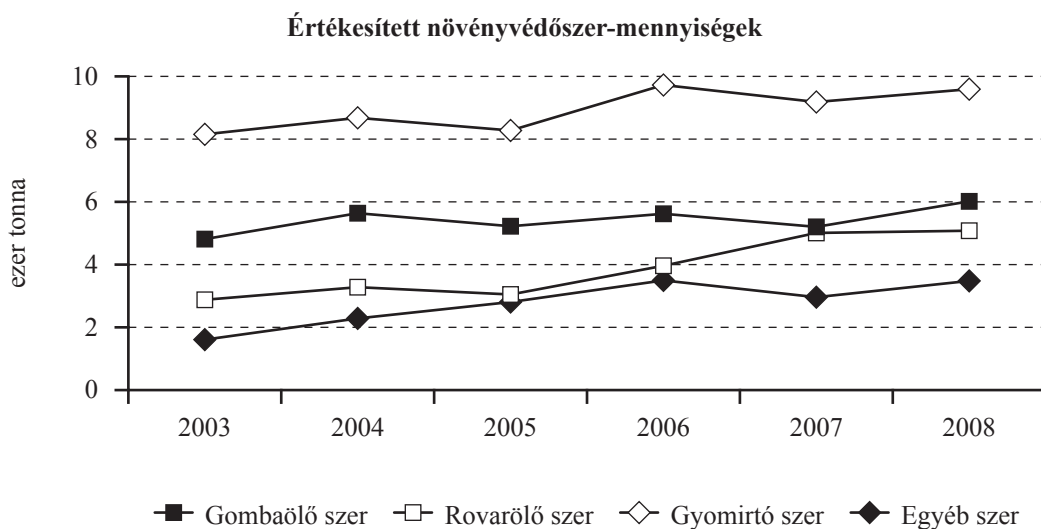
187. Az agrár-környezetgazdálkodási célprogramok előírják a talajvizsgálaton alapuló éves tápanyag-gazdálkodási tervek készítését. Ezek betartása azonban nem kötelező, csak a nitrogénhatóanyag-felhasználás limitált, hektáronként évi 170 kg-ig. A gazdálkodók, bár a szakemberekkel elkészítetik a terveket, a tápanyag-utánpótlást már nem a terv szerint végzik. A gyakorlatban sok esetben csak nitrogént, legfeljebb NPK-műtrágyát juttatnak ki, míg a mikroelemek (Cu, Zn, Mn) utánpótlása elmarad.

5.5. Növényvédelem

188. Az értékesített növényvédőszer mennyisége 2003-2008 között minden szertípus esetén nőtt. Az egyéb szerek mellett a legnagyobb mértékben, 77%-kal a rovarölőszer eladása ugrott meg (16. ábra). A növényvédőszer ára az utóbbi években számottevően nem emelkedett, egyik készítmény sem drágult az inflációt meghaladó mértékben. A növényvédőszer alkalmazási mennyiségét az időjárás mellett a termékek várható felvásárlási árai határozzák meg, amelyek azonban a tavaszi/nyári szervásárlások időpontjában még nehezen becsülhetőek. Ennek megfelelően a 2007-es év magas felvásárlási áaira alapozott várakozások következtében növekedett az értékesített szermennyiség 2008-ban.
189. A növényvédőszer engedélyezését jelenleg az EU 91/414/EGK irányelve szabályozza, amely a jogharmonizáció során épült be a hazai szabályozásba. Az irányelv értelmében a növényvédőszer engedélyezése a megosztott felelősség elve alapján két lépcsőben történik.

A hatóanyagokat az EU engedélyezi az engedélyezést kérelmező ország értékelése alapján, míg a készítmények engedélyezéséről és a felhasználás korlátairól a tagállamok saját hatáskörben döntenek, figyelembe véve a sajátos mezőgazdasági, növény-egészségügyi, éghajlati és egyéb körülményeket.

16. ábra

Adatforrás: AKI, Statisztikai Osztály

Az Európai Unió egységes, új szemléletet tükröző rendszert szeretne létrehozni a növényvédőszer gyártására, forgalmazására és felhasználására vonatkozóan. A jelenlegi, kockázatbecslésen alapuló engedélyezési rendszert eszerint egy új, az élelmiszerbiztonság növelését és a környezet védelmét előtérbe helyező, továbbá az elővigyázatosság elvét követő rendszer váltja fel. A növényvédőszeresek eszerint csak olyan anyagokat tartalmazhatnak, amelyekről bizonyosodott, hogy egyértelműen előnyösek a növénytermesztés szempontjából és várhatóan nem hatnak károsan az emberek és az állatok egészségére, illetve nem terhelik elfogadhatatlan mértékben a környezetet.

A rendelettervezet másik lényeges eleme, hogy a készítményeknek a tagállamokban²⁸ történő kölcsönös elismerésének bevezetésével egyrészt megvalósul a termékek szabad áramlása, másrészt megszűnnek az eltérő szerek alkalmazásból adódó különböző élelmiszerbiztonsági kockázatok az egyes tagállamokban.

Ennek értelmében a jelenlegi szabályozást a 2009. januárban megszavazott, várhatóan 2010 októberében hatályba lépő új, **a növényvédőszer forgalomba hozatalát szabályozó EU rendelet** váltja fel, amelynek három fő eleme a következő:

- **Az engedélyek kölcsönös elismerése az EU-ban.** Az EU valamely tagállamában engedélyezett készítményt a többi tagállam is köteles pótlólagos vizsgálatok nélkül engedélyezni, azonban minden tagállamnak lehetősége van arra, hogy tekintettel a lokális körülményekre, módosítsa az engedélyt (pl. a dózisoskat).

²⁸ A rendelettervezet az EU területét három növényvédelmi zónára osztja, az EU tagállamoknak a készítmények kölcsönös elismerése egy zónán belül kötelező.

- **Kizáró (cut-off) kritériumok alkalmazása.** Az új rendelet értelmében bizonyos, már bevizsgált és biztonságosnak ítélt növényvédőszerket is betilthatnak bizonyos tulajdonságaik alapján (pl. a hormonrendszert befolyásoló endokrin-rombolónak minősített anyagokat). Az Egyesült Királyság Engedélyezési Hatóságának (**Pesticides Safety Directorate**) hatástanulmánya szerint a **cut-off** kritériumok alkalmazása során a jelenleg alkalmazott hatóanyagok 15%-a fokozatosan, az engedélyezés lejártát követően el fog tűnni 2011-2020 között.
- **Helyettesítési rendszer.** Azok a hatóanyagok, amelyeknél van jobb környezeti és toxikológiai tulajdonságú engedélyezett anyag, helyettesítendő anyagként engedélyezhető, a belőlük készült termékeket a tagállamoknak egy 5 évente kötelező összehasonlító értékelést követően ki kell vonniuk a fogalomból. A helyettesítési rendszer hatása tehát csak 2015-től érvényesül, ekkor vonják ki az első termékeket. A helyettesítési rendszer következtében az Egyesült Királyság Engedélyezési Hatóságának a becslései szerint a rovarölőszer 38%-a, a gombaölőszer 20%-a, míg a gyomirtószernek 24%-a érintett a kivonások által.

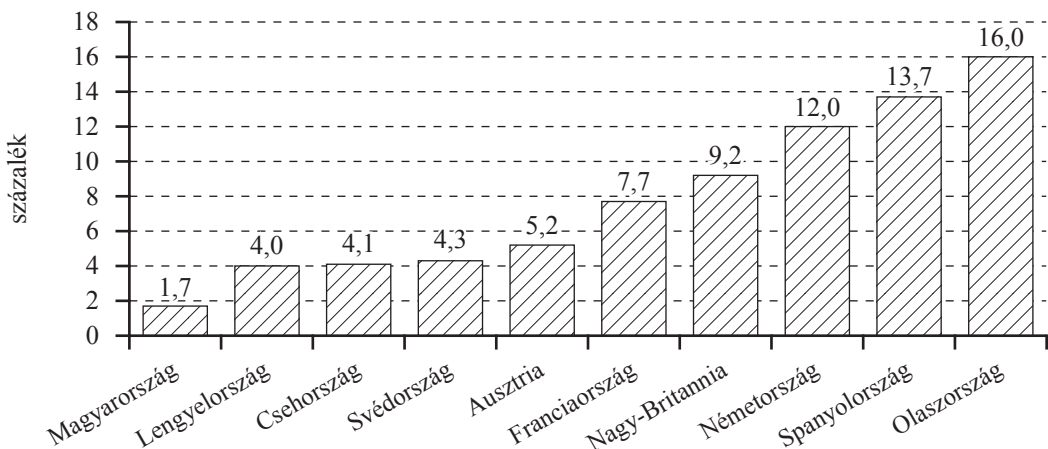
Bár a rendeletről hivatalos, független EU hatástanulmány nem készült, várható következményeiről két, azonos eredményre jutó elemzés készült. Mind az Egyesült Királyság Engedélyezési Hatóságának tanulmánya, mind pedig az Európai Növényvédelmi Társaság (**European Crop Protection Association**) becslései szerint az EU Bizottság javaslatának elfogadása esetén az EU tagországokban a hatóanyagok 15-25%-át nem lehetne alkalmazni. Az Egyesült Királyság Engedélyezési Hatóságának Magyarországra vonatkozó becslései szerint a jelenleg engedélyezett növényvédőszer 19%-a érintett a hatóanyagkivonások által (a rovarölőszer 11%-a, a gyomirtószer 14%-a és a gombaölőszer 14%-a). A rendelet várható következményei tehát messzemenők, a fokozatos kivonások ütemét az új vegyületek kifejlesztése feltehetően nem tudja követni, ezért az átmeneti időszakban a hatóanyagok választékának számottevő csökkenése valószínűsíthető, ami szinte minden kultúrát érint.

190. **A hatóanyagok Európai Parlament által tervezett betiltása, illetve felhasználásának korlátozása,** bár kétségtelenül jótékony hatással lesz a környezetre és az állatvilágra, indirekt módon **növelheti az élelmiszerbiztonsági kockázatot.** A rendelet hatására – engedélyezett termékek hiányában – várhatóan erősödni fog az EU-ban vagy az adott kultúrában nem engedélyezett növényvédőszer használata („fekete technológiák”), ami eddig elsősorban a kisebb kultúrákra volt jellemző. További szempont, hogy a növényvédőszer választékcsökkenésének következtében rezisztenciamechanizmusok fokozott megjelenésével kell számolni. Ennek következtében a legtöbb kultúrában termésnövekedés valószínűsíthető, amely hatására megnő az importnyomás. A rendelkezésre álló növényvédőszer számának átmeneti drasztikus csökkentése megnehezíti Magyarországon a jelenlegi GMO tilalom fenntartását.
191. Az Európai Növényvédőszer-gyártók Szövetsége (ECPA) szerint Európában 5-7% a hamisított és illegális növényvédőszer aránya, ami értékben 360-510 millió eurót jelent évente. A Növényvédőszer-gyártók és Importőrök Szövetsége (NSZ) becslése szerint Magyarországon ez az arány 1-2% körüli. A hamisítványok felhasználását a termékek alacsonyabb ára motiválja, ezek az anyagok azonban az eredetitől eltérő összetételűek, alacsonyabb hatásfokúak és sok esetben károsítják a kultúrnövényeket.
192. A fogyasztói preferenciák változása mára teremtett egy rétegigényt a kevesebb vegyszerrel, illetve a kvázi vegyszermentesen termelt élelmiszerek iránt. A nem teljesen pontosan a vegyszermentesség szinonimájaként emlegetett bio- vagy más néven ökológiai jelentősége az egész világon növekszik: az ökológiai gazdálkodásba vont területek nagy-

sága 2000 óta megduplázódott. Bár 2005-ben kismértékű visszaesés volt tapasztalható, azóta ismét folyamatosan nőtt az ökoterületek aránya és 2007-ben már meghaladta a 32 millió hektárt [KSH, 2009]. Bár a világ több régiójában dinamikusan nő az ökoterületek nagysága, Európa továbbra is őrzi vezető szerepét. Ennek összetett okai vannak, többek között itt bír az ágazat a legrégebb hagyománnyal (az európai országokban már az 1970-es években elindult az ökotermelés), ezen a földrészen a legnagyobb a kereslet a bioélelmiszerek iránt, és nem elhanyagolható szempontként, komoly támogatási program is működik a KAP keretein belül, ami ösztönzi az ökoművelést az EU tagállamaiban. Az EU-ban Olaszország, Spanyolország, Németország és Nagy-Britannia részesedik a legnagyobb arányban az összes ökológiailag megművelt területből (17. ábra).

17. ábra

Egyes EU-tagországok részesedése az EU összes bioterületéből* 2007-ben

* EU-27 = 100%.

Adatforrás: KSH

193. **Magyarország korábban a biogazdálkodásban Európa élvonalába tartozott**, az ökológiai gazdálkodás területe 2004-ig folyamatosan nőtt. **A csatlakozást követő években azonban évről évre csökkent az ökotermelésbe vont területek aránya** (26. táblázat). Míg 2004-ben még 129 ezer hektáron, addig 2007-ben már csak 112 ezer hektáron folyt biotermesztés. Az összes mezőgazdasági terület 2,1%-át vonták be ökológiai gazdálkodásba, a termelésbe hozzávetőlegesen 1 400 gazdálkodó kapcsolódott be 2007-ben [Biokontroll Hungaria Kht., 2008].
194. Az általánosan csökkenő tendencia ellenére 2006-2007 között mind a zöldségfélék, mind pedig a gyümölcsök esetében nőtt az ökológiai területek nagysága. Ezzel együtt az egyéb növényekhez képest **igen alacsony, mindössze 3 300 hektár az ökológiai zöldség- és gyümölcstermesztés területe**. Az elmaradás oka, hogy egyrészt a zöldség- és a gyümölcstermesztés ökológiai művelése nagy szakértelmet kíván, másrészt a magas termelési költség mellett egyes fajtáknál jelentős hozamkieséssel jár. Emellett a piacra jutási nehézségek is gátolják a fejlődést. Az ökológiai zöldségek, gyümölcsök hazai feldolgozási lehetősége egyelőre csekély (kevés élelmiszeripari vállalkozás foglalkozik kifejezetten öko minőségű termékkel), az exportlehetőségeket korlátozza a viszonylag kis mennyiség és a kiskereskedelmi

értékesítésben is hátrányt jelent az elaprózott termelési szerkezet. Sajnos a magyarországi kiskereskedelmi láncokban forgalmazott öko minőségű zöldségek, gyümölcsök túlnyomó többsége import áru, a hazai termékek gyakorlatilag csak direkt értékesítés útján vagy az ökopiacokon keresztül jutnak el a fogyasztókhoz.

26. táblázat

Ökológiai gazdálkodásba vont területek nagysága Magyarországon*

hektár

Megnevezés	2003	2004	2005	2006	2007
Összes terület	113 816	128 690	122 615	116 197	111 873
Ebből: Gabonafélék	24 940	25 983	22 840	21 660	20 160
Fehérje növények	1 437	1 197	992	928	205
Ipari növények	11 504	10 124	9 412	8 009	6 712
Tömegetakarmányok	9 834	19 774	12 121	10 428	10 328
Zöldségfélék	1 077	1 187	912	1 064	1 131
Gyümölcs	1 896	1 910	1 816	1 727	2 143
Szőlő	453	579	594	593	552
Rét, legelő	48 682	59 644	65 751	63 077	69 941

* Átállt és átállás alatt lévő ellenőrzött területek.

Adatforrás: Biokontroll Hungaria Kht.

195. **A terület növelését eddig főként az átállás nehézségei korlátozták.** Új támogatási program az elmúlt négy évben nem indult, ami szintén visszavetette a termelési kedvet. A hatékony természetessel kapcsolatban még számos nyitott kérdés van (pl. új biológiai és biotechnológiai eszközök és módok alkalmazása, vagy a szervesanyag-felhasználás módszereinek kidolgozása stb.). Jó lehetőségek vannak az üvegházi termesztés területén, mert a megfelelő talaj, steril környezet lehetővé teszi az ökológiai művelést viszonylag kevés plusz ráfordítással és minimális hozamvesztéssel. Sajnos, a speciális szaktudást igénylő termesztési technológiák elterjedését hátráltatja, hogy nincs ökológiai szaktanácsadási rendszer, a képzési lehetőség esetleges. A komoly beruházást igénylő tevékenységek indításától az is elriasztja a potenciális hazai termelőket, hogy egyelőre nagyon szűk a belföldi piac.
196. Az **integrált termesztés** a kertészeti ágazatokra kidolgozott környezetkímélő növényvédelmi technológiaként alakult ki²⁹. Az okszerű védekezés csökkentett vegyszerhasználatot tesz lehetővé, ugyanakkor az integrált módszerrel termelt élelmiszerek olcsóbbak a biotermékeknél, ezáltal szélesebb fogyasztói réteg számára érhetőek el. Az integrált termelésnek is lefektetett követelményrendszere van, nincs viszont a biotermesztéshez hasonló szigorú ellenőrzés, jelölés, amely megkülönböztethetné a többi terméktől. Nyugat-Európában, ahol ennek több éves hagyománya van, több jól bevezetett jelölést is alkalmaznak (pl. a holland árukon a stilizált lepke embléma, a tiroli almán a katicabogár, a spanyol árukon leggyakrabban méhecske, vagy az Andalúz tartományban kialakított „**Production integrada**” feliratú

²⁹ Integrált növényvédelem (IPM): olyan növényvédelmi rendszer, amely az agrár-ökoszisztéma természetes szabályozó tényezőinek felhasználásával, illetve okszerű növényvédőszer-használattal szabályozza a kártevőket, azok egyedsűrűségének a veszélyességi küszöb alatt tartásával.

címke). Az integrált termesztés hazai terjedését nehezíti az elaprózott birtokstruktúra (érvényesül a „gondatlan szomszéd” hatás), de legfőképp a konkrét piaci előny hiánya. Ennek megoldásában sokat segíthetne, ha létrejönne egy, az integrált termékekre alkalmazható magyar jelölés, amit a közvéleménnyel is megismertetnének. Ösztönző erőnek számít azonban már az is, hogy az Agrár-környezetvédelmi Programon belül támogatásra jogosult az integrált termesztési technológia is. Az AKG integrált szántóföldi célprogramban 2006-ban a zöldségterület 4 400 hektárt (a célprogramban található területek 2%-át) tette ki, aminek több mint 70%-át két növény, a zöldborsó és a csemegekukorica adták. Az integrált ültetvény célprogramban azonban már ennél lényegesen nagyobb, 40,2 ezer hektár területet támogattak. Ebből 17 ezer hektáron szőlőt, 12 ezer hektáron almát, 4,1 ezer hektáron pedig meggyet és cseresznyét termesztettek.

5.6. Hatósági díjak

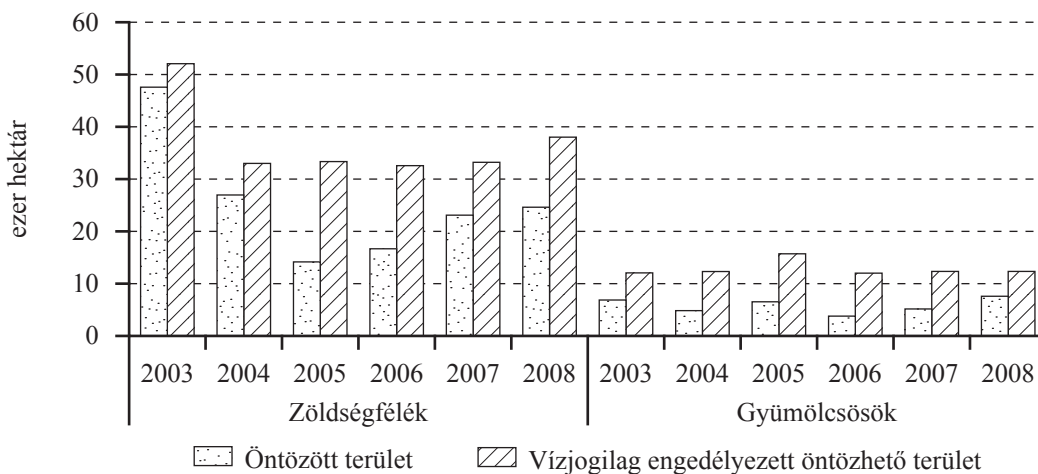
197. A **hatósági díjak mértékét** a magyar élelmiszer-gazdaságban sokan vitatják. Ha pénzügyi oldalról közelítjük a kérdést, nyilvánvaló, hogy a beszedett díjaknak fedezniük kell az ellenőrző hatóság működési költségeit, mert szűkös a költségvetésük. Ha azonban a döntéshozók célja a piaci szereplők magatartásának, gyakorlatának megváltoztatása, úgy a díjtételeknek ösztönzőleg kell hatniuk.

A **növénytermesztéshez kapcsolódó különböző hatósági vizsgálatokat** (engedélyköteles termékek vizsgálata, növény-egészségügyi feladatok, növény- és talajvédelmi igazolások, minőségellenőrzéssel összefüggő vizsgálatok, kiviteli, behozatali, átmenő és re-export rendeltetésű vizsgálatok stb.) a Növény- és Talajvédelmi Szolgálatok végzik. A díjak drágák, hiszen az analitika költséges laborberendezést és hozzáértő laboránst igényel, vannak helyszíni kiszállások és nagy gyakoriságú, rendszeres vizsgálatok is (7. melléklet). A vizsgálati díj kiszámításánál minden megkezdett mennyiséget (pl. ha, 1000 db, 20 tonna) egy teljes egységként kell elszámolni, vagy a számított díj résztevékenységek összesített díjaiból áll. Ugyanakkor kétségtelen, hogy a hatósági díjak nem piaci árak.

5.7. Öntözés

198. Az eddigi tapasztalatok szerint **Magyarországon 10 évből átlagosan 4 év aszályos**. [Vízügyi és Környezetvédelmi Központi Igazgatóság, 2008]. **Az aszályal érintett területek nagysága** az egyes években változó, a legsúlyosabb esetben (pl. 2003-ban és 2007-ben) **az ország területének 80-90%-át is elérheti**. A Magyar Biztosítók Országos Szövetségének adatai szerint a szántóföldi növénytermesztésben és a kertészeti kultúrákban az utóbbi 40 évben előfordult elemi károknak körülbelül 40%-át az aszálykár tette ki [Láng et al., 2009].
199. Hazánk **az öntözött terület nagyságát tekintve az utolsó előtti helyen áll az EU-27 tagállamai között**. A vízjogilag engedélyezett öntözhető terület 2008-ban 206 ezer hektár volt, ebből összesen 78 ezer hektárt öntöztek ténylegesen [AKI, 2008]. A 2008-ban kiadott vízjogi engedélyek 18,4%-át zöldségfélék, 6%-át gyümölcsösök öntözésére kérték ki. Az öntözött területek a zöldségfélék esetében 2006 óta számottevően növekedtek, míg a gyümölcsösök tekintetében alig van változás (18. ábra).

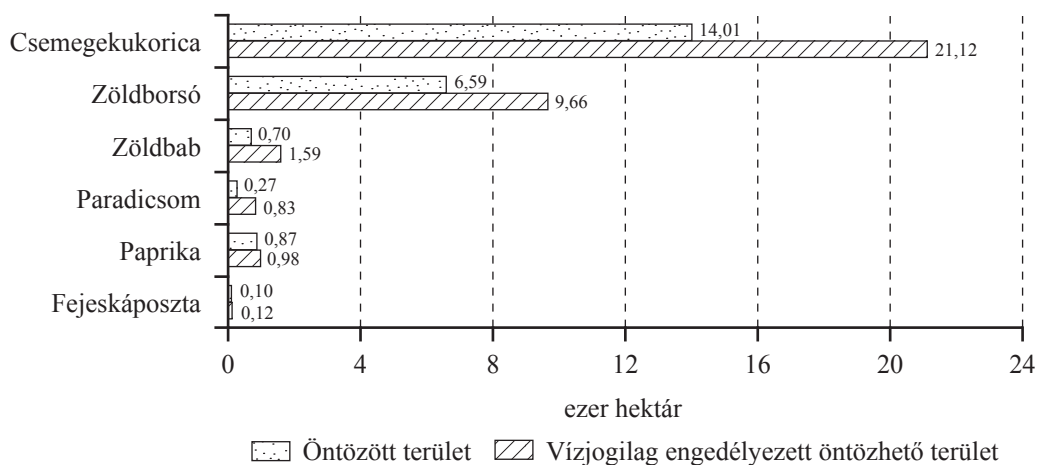
Az öntözhető és az öntözött területek alakulása a zöldség- és gyümölcsstermesztésben

Adatforrás: AKI, Statisztikai Osztály

200. Az összes zöldségterület 88,5 ezer hektár³⁰ volt 2008-ban, ebből 23 ezer hektár (26%) volt öntözött. A legintenzívebben öntözött kultúrák a **csemegekukorica** és a **zöldborsó voltak**, az öntözhető területeknek a csemegekukorica esetében 66%-át, a zöldborsó esetében 68%-át öntözték (19. ábra).

Az öntözött területek megoszlása a zöldségstermesztésben (2008)

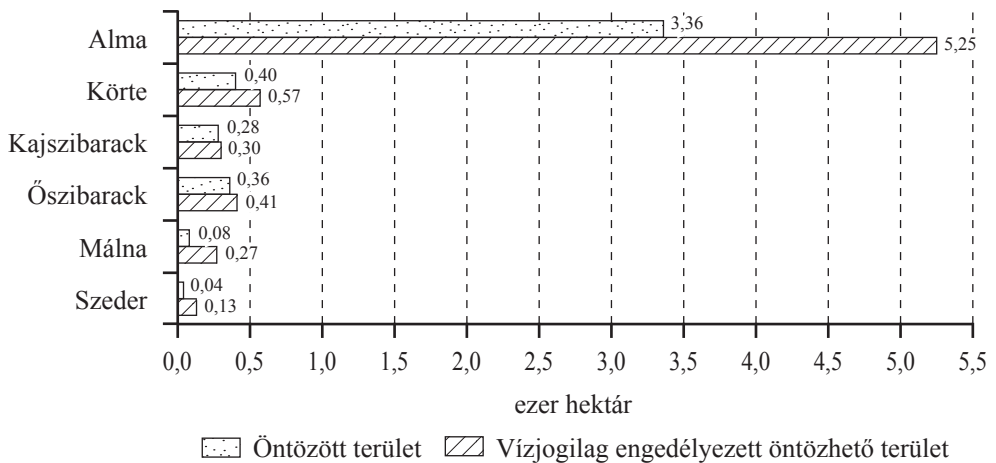

Adatforrás: AKI, Statisztikai Osztály

³⁰ Előzetes KSH adat.

201. Az összes gyümölcssterületből mindössze 5 ezer hektárt öntöztek 2008-ban, a legnagyobb területen az **almát** és a **körtét**. Míg a vízjogi engedéllyel rendelkező őszi- és kajsziabarack-ültetvényeket szinte teljes egészében öntözték, addig ez az arány az almaültetvényeknek esetében 64% volt. (20. ábra).

20. ábra

Az öntözött területek megoszlása a gyümölcsstermesztésben (2008)

Adatforrás: AKI, Statisztikai Osztály

202. Az alacsony öntözési arány legfőbb oka a **magas áramköltségek és áram- lekötési díjak** mellett **az öntözőberendezések korszerűtlensége**. Az öntözési költségek 60-70%-át a villamos áram és a gázolaj költsége, továbbá a szivattyú-karbantartók bérköltsége teszi ki. A régi berendezések felújítása és folyamatos karbantartása, illetve az új típusú, hatékonyabb öntözőgépek és mikro-öntözésre alkalmas rendszerek beszerzése a legtöbb esetben meghaladja a gazdálkodók anyagi lehetőségeit³¹. További nehézséget jelent a meglévő öntözőberendezések vagyonvédelme, gyakori probléma a kihelyezett szivattyúk és egyéb berendezések eltulajdonítása. A vízszolgáltatás (öntözővíz eljuttatása a parcella széléig) díja ezekhez a költségekhez képest alig meghatározó, 10-70 Ft/m³ annak függvényében, hogy hányszor kell átmozgatni a vizet az egyik csatornából a másikba. Az öntözéssel kapcsolatos adminisztratív terhek (szakhatósági engedélyek és igazolások) is túlzottak, a különböző címeken (pl. készenléti díj, öntözési hozzájárulás, vízkészlet-járulék stb.) szedett terhek pedig sok országban ismeretlenek, így például a szomszédos Szlovákiában is (8. melléklet) [Dudás, 2007].
203. A termésbiztonság növelésére, illetve az aszálykárok enyhítésére az öntözött területek növelése és a fedett termesztőberendezések fejlesztése mellett egyre nagyobb a szerepe a legalkalmasabb termőhelyek és fajták (szárazsággal, stresszel és kártevőkkel szembeni tolerancia/rezisztencia) kiválasztásának, a természetstechnológiai műveleteknek (párásítás, talajművelés), továbbá a növények aszálytűrését fokozó készítményeknek (pl. abszcisszinsav) [Terbe, 2009].

³¹ 2007-es árszinten egy szántóföldi, lineár-öntözőtelep kialakítása 470-600 ezer, felújítása pedig 370 ezer forintba került. Új beruhásként egy mobil gépes öntözőberendezés beruházásának költsége 530 ezer forint volt hektáronként, a gyümölcsösökben használt öntözőberendezések beruházási költségei pedig meghaladták a 800 ezer forintot hektáronként.

5.8. Vagyonvédelem

204. A vagyonvédelem problémája nem csak az öntöző és egyéb műszaki berendezéseket érinti, hanem magát a termést is. Az egyéb termelési költségek mellett jelentős többletkiadás az akár egy hónapig tartó éjjel-nappali őrzés. A tetten ért elkövetőkkel szemben, mivel az éppen nála található termés értéke viszonylag alacsony, csak szabálysértési eljárás indul (20 ezer forint értékhatárig). Ha azonban naponta, hetente ismétlődik a „kis értékű” eltulajdonítás, összeadva tetemes kár keletkezik.

5.9. Munkaerő

205. A kertészet az intenzív termesztésben rejtlő magasabb árbevételi lehetőségek és az ehhez társuló kézimunka-igény miatt a **legjelentősebb munkahely-teremtő és népességmegtartó ágazat a mezőgazdaságban**. Az AKI [2003] által vizsgált részmunkaidős kisgazdaságok átlagában a felhasznált saját munka szabadföldi paradicsomnál 350-500 óra, szabadföldi paprikánál 500-800 óra, fűszerpaprikánál 600-700 óra, uborkánál 800-1 000 óra, almánál 350-500 óra, őszibaracknál 700-800 óra között változott hektáronként, de a különösen kézimunka-igényes növényeknél, pl. a zöldségajtatásban, a málnánál vagy a gyógynövény-termesztésben a hektáronkénti munkaidő-felhasználás akár a 6-7 ezer órát is elérheti.
206. Az országosan magas munkanélküliség ellenére problémát jelent a kertészeti termesztés magas **kézimunka-szükségletének** (növényápolási munkák, szedés, betakarítás) kielégítése a legális munkaügyi keretek, járulékterhek betartása mellett. A foglalkoztatási nehézségek, az idény- és alkalmi munkavállaláshoz kapcsolódó adminisztrációs terhek, a szociális segélyezés munkavállalást visszatartó ereje egyre kedvezőtlenebb helyzetet teremt, s ma már alig lehet mezőgazdasági munkást találni. (A magasabb fizetést viszont a termelési költség nem viseli el.)
207. Az **alkalmi munkavállalói (AM) könyv** – bár bevezetésének egyik elsődleges célja a mezőgazdaságban alkalmi munkát vállalkozó tevékenységének legalizálása volt – nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Az alkalmi munkavégzés meghatározott időkorlátja miatt – az AM-könyvvel rendelkezőket ugyanaz a munkaadó egy évben maximum 90 napig, illetve egy héten legfeljebb 5 egymást követő napon foglalkoztathatja – **az AM-könyv nem alkalmas a mezőgazdasági szezonmunka legalizálására** (pl. egy almaszedést vagy szüretet nem hagynak abba hétvégére). Gyakori az AM-könyvvel való visszaélés, például amikor a kedvezőbb járulékterhek miatt a rendszeresen foglalkoztatottak státuszát ideiglenessé alakítják és AM-könyvvel foglalkoztatják őket tovább. De előfordul a kitöltetlen vagy az eltüntethető tintával kitöltött AM-könyvvel való foglalkoztatás is, ezekben az esetekben ugyanis nem kell beragasztani a járulékterhek befizetését igazoló közteherjegyet. A kertészetben az AM-könyv alkalmazása nehézkes, mert a könyvnek mindig a munkavállalónál kellene lenni, ami a sok munkást foglalkoztatóknál az adminisztráció időigénye miatt megoldhatatlan. Az is probléma, hogy általában reggel ellenőriznek, ami hátráltatja a munkát.
208. A Kormány tervei szerint 2010. január 1-jétől megváltoznak az alkalmi munkavállalás szabályai. Az AM-könyv megszűnik, helyette egyszerűbben, elektronikus úton vagy telefonon keresztül lehet a foglalkoztatást az adóhatóság felé bejelenteni. A bejelentés bizonyos időhatáron belül visszavonható lesz, ha a munkavállaló mégsem jelenik meg, vagy például az időjárás nem teszi lehetővé a munkavégzést. A mezőgazdasági idénymunka időkorlátai is

kedvezően változnak: egyrészt a korábbi 5 munkanap helyett 31 nap lehet a folyamatos munkaviszony azonos felek között, másrészt a harmadik országból érkező munkavállalókra a hazaiakkal azonos feltételek vonatkoznak majd. (Ez azért fontos, mert a munkaadók jó része szívesebben foglalkoztat pl. ukrán munkásokat, ugyanis a tapasztalatok szerint szorgalmasabbak, mint a hazai munkaerő.) Az idénymunka után fizetendő közteher a tervek szerint a munkavállalónak kifizetett nettó munkabér 40%-a lesz, ami a közteherjegyekhez képest nagyobb befizetési kötelezettséget jelent.

209. A gyümölcs- és zöldségtermesztésben is megtalálható a **feketén alkalmazott** munkaerő a magas járulékfizetés miatt. Jelenleg mind a munkáltató, mind a munkavállaló rövidtávú érdekét szolgálja a feketemunka, hiszen a munkáltató szeretné elkerülni a járulékterheket, a munkavállaló pedig magasabb nettó bért kap. Ezen felül a legtöbb illegálisan foglalkoztatott regisztrált munkanélküli, ebből adódóan egy alkalmi munka miatt nem szeretné elveszteni a rendszeres segélyt és a hátrányos helyzetűeket rászorultsági alapon megillető egyéb támogatásokat (pl. ingyenes iskolai étkeztetés, tankönyvek). A tartósan munkanélküliséggel küzdő, „többforrású” családi jövedelemszerzésre berendezkedett családok adózatlan vagy adót kímélő bevétele rövidtávon a szerény megélhetés forrása ugyan, de nem nyújt fedezetet és nem jelent jogosultságot a később fontossá váló nyugellátásra, egészségügyi gondoskodásra és juttatásra.
210. Annak érdekében, hogy a munkaerőpiacon hátrányos helyzetű munkaképes korú és egészségi állapotú lakosság munkavállalását ösztönözzék, az **aktív korúak segélyezési rendszere** 2009. január 1-jétől átalakult. A szociális törvény értelmében ezen időpont után csak azok jogosultak rendszeres szociális segélyre, akik az 55. életévüket betöltötték, egészségkárosodott személyek, vagy 14 éven aluli gyermekük napközbeni intézményi ellátását nem tudják biztosítani. **Az ebbe a körbe nem tartozó személyeknek elsősorban munkalehetőséget fognak biztosítani.** Ha azonban az érintettek nekik fel nem róható okokból nem tudnak munkát végezni, rendelkezésre állási támogatásra lesznek jogosultak. Az aktív korúak ellátására jogosult (rendelkezésre állási támogatásban vagy rendszeres szociális segélyben részesülő) személyeknek együttműködési kötelezettségük van annak érdekében, hogy a munkavégzést kizáró ok megszűnésével **az elsődleges munkapiacra visszakerülhessenek**, pl. képzésben, közfoglalkoztatásban, beilleszkedést segítő programokban kell részt venniük, álláskeresési megállapodást kell kötniük. A szabályozás fontos eleme, hogy **a közfoglalkoztatásban vagy az alkalmi foglalkoztatásban való részvétel nem kizáró ok a segélyezés és a rendelkezésre állási támogatás folyósítása szempontjából.** A rendszeres szociális segély összege azonban nem lehet több mint a teljes munkaidőben foglalkoztatottak minimálbérének adóval és járulékokkal csökkentett összege (2009. január 1-jétől 57 815 forint), míg a rendelkezésre állási támogatás maximuma a nyugdíjminimumhoz igazodik (2009. január 1-jétől 28 500 forint).
211. Azokban a megyékben, amelyekben korábban tradicionálisan termesztettek és jelenleg is természetnek zöldség- és gyümölcsféléket, továbbá ahol az ehhez kapcsolódó feldolgozóipar is kialakult, **a munkanélküliség az országos átlagot meghaladja** (27. táblázat). Így pl. **Hajdú-Bihar** megyében jelentős zöldborsó- és csemegekukorica-termesztésre épülő feldolgozóipar alakult ki, ugyanitt korábban komoly mennyiségben termeltek tormát és uborkát ipari feldolgozásra. E kézimunkaigényes kultúrákat azonban ma már munkaerő hiányában alig termesztik. Ehhez hasonlóan **Szabolcs-Szatmár-Bereg** megye az alma-, meggy- és diótermelés, **Borsod-Abaúj-Zemplén** megye pedig a kajszibarack-termesztés kiemelkedő régiója. Adéli országrészben **Bács-Kiskun** megye korábban jelentős fűszerpaprika-

termelő körzet volt, ahol mára azonban – elsősorban a motivált kézimunkaerő hiánya miatt – a korábbi töredékére csökkent a termőterület. Ugyanez jellemző **Baranya megyére** is, ahol a környezeti adottságok kiválóan alkalmasak a korai érésű dinnyefajták termesztésére, ennek ellenére a munkaerőhiány miatt felhagytak a termesztéssel.

27. táblázat

A zöldség- és gyümölcsstermelés és a munkanélküliség alakulása megyénként

Megye	Betakarított		Betakarított zöldség- és gyümölcs-termés összesen (tonna)	Betakarított zöldség- és gyümölcs-termés megoszlása (%)	Munkanélküliek száma (ezer fő)	Munkanélküliségi ráta (%)
	gyümölcs-termés (tonna)	zöldség-termés (tonna)*				
	2003-2007 átlaga					
Pest, Budapest	60 804	53 437	114 241	5,6	60,2	4,6
Fejér	20 695	13 150	33 845	1,6	10,1	5,5
Komárom-Esztergom	5 756	1 417	7 173	0,3	7,5	5,2
Veszprém	13 002	835	13 837	0,7	10,8	6,8
Győr-Moson-Sopron	14 286	27 712	41 998	2,0	7,0	3,5
Vas	12 651	1 490	14 141	0,7	6,4	5,5
Zala	38 163	198	38 361	1,9	8,7	6,6
Baranya	7 002	31 896	38 898	1,9	15,7	10,4
Somogy	22 629	21 067	43 697	2,1	13,1	10,4
Tolna	8 386	16 634	25 020	1,2	9,8	10,2
Borsod-Abaúj-Zemplén	49 519	21 782	71 300	3,5	39,0	14,7
Heves	26 422	23 536	49 958	2,4	14,1	11,0
Nógrád	10 081	4 317	14 397	0,7	10,2	12,6
Hajdú-Bihar	33 149	326 537	359 686	17,5	18,4	8,9
Jász-Nagykun-Szolnok	7 107	92 093	99 200	4,8	13,9	8,5
Szabolcs-Szatmár-Bereg	285 869	149 878	435 747	21,2	37,4	17,5
Bács-Kiskun	81 674	176 650	258 324	12,6	18,7	8,6
Békés	7 564	216 488	224 052	10,9	14,8	10,2
Csongrád	38 590	133 230	171 820	8,4	13,4	7,7
Összesen	743 349	1 312 348	2 055 696	100,0	329,2	7,8

* Szabadföldi zöldségtermés.

Adatforrás: KSH, AKI

212. Elsősorban azokban a megyékben lenne célszerű ösztönözni és fejleszteni a termesztést, ahol **hagyománya** van a zöldség- és gyümölcs termesztésnek, mivel itt kedvezőek a természeti feltételek, rendelkezésre áll a kertészeti termeléshez értő munkaerő, és a termesztésre épülő feldolgozóipar is kiépült vagy újraéleszthető. Az ágazat hozzájárulhat a vidéken élő népesség helyben tartásához, hiszen **25-30%-ban 10-11 hónapos, további 65-70%-ban 4-8 hónapos foglalkoztatást** jelent a kis- és középvállalkozásoknál. A megváltozott szociálpolitika a szociális segélyért való sorbanállás helyett a munkavállalás irányába tereli a munkanélkülieket. Valószínűsíthető azonban, hogy a közfoglalkoztatás nem lesz képes felszívni a segélyezett körből kikerülő aktív korú rétegeket, így a megváltozott szabályok – egyéb munkalehetőség hiányában – hozzájárulhatnak a kertészetben tapasztalható munkaerőhiány enyhítéséhez.

5.10. Hajtatás

213. A tenyészidőszak meghosszabbítását, a minőség javítását szolgálja a fedett (elsősorban a fóliával borított) felületek alatti hajtatásos termesztés. **A hajtatásnak számos előnye van a szabadföldi termesztéshez képest** (pl. az árualap minősége, egyöntetűsége, külső jellemzői kedvezőbbek, a betakarítás jól időzíthető, az értékesítés ennél fogva jobban tervezhető, a termelés kockázata alacsonyabb, a hozamok kiegyenlítettebbek és magasabbak, mint szabadföldön). Éppen ezért ma már a friss fogyasztásra kerülő, elsősorban melegigényes fajok (pl. a paradicsom, paprika és az uborka), valamint a kevésbé melegigényes salátafélék előállítására szinte teljes egészében termesztőberendezésekben történik. (A fehér paprika esetében a kereskedők ragaszkodnak hozzá, hogy a termés kizárólag hajtatásból származzon.) A hajtatásos termesztésnek természetesen nagyobb a beruházási igénye és a termelési költsége, viszont magasabbak a termésátlagok és az elérhető értékesítési árak is. A termesztőberendezésekben a termelési periódus meghosszabbítható, így a termelőknek évente több alkalommal keletkezik bevételük.
214. Magyarországon **az összes hajtatott terület nagysága valamivel több mint 5 ezer hektár**, amiből mintegy 3 ezer hektár az állandó vázzal épített fóliaház, 100 hektár az üvegház, a többi egyéb fóliaborítás. Hajtatásban a gombával együtt 461 ezer tonna friss árut takarítottak be 2007-ben; a legfontosabb hajtatott zöldségfajok a paprika, paradicsom, az uborka és a salátafélék voltak.
215. A Magyarországon alkalmazott **fóliasátrak** 85%-a korszerűtlen, kis légtérű, 7,5 méteres vagy ennél kisebb vázszélességű. A fóliatelepek átlagos mérete kicsi, 85%-ban 1 000 m² alatti, és csak az üzemek 1%-a rendelkezik egy hektárnál nagyobb felülettel (28. táblázat). A fóliaházak mintegy 16%-a fűtött, ebből a **termálvízzel fűtött hajtatótelepek** részaránya 29% (kb. 300 ha), ami az elmúlt két évben – részben a gáz árának rohamos drágulása következtében – emelkedett.

A fóliasátor jellemző adatai Magyarországon (2008)

Fóliasátor vázszerűsége			
Kisebb, mint 7,5 m	7,5 m	Nagyobb, mint 7,5 m	Fóliablokk
45%	40%	13%	2-3%
Fűtési lehetőség			
Fűtött		Fűtetlen	
16%		84%	
Fűtési mód			
Termálvíz	Földgáz	Olaj	Egyéb
29%	49%	5%	17%
Életkor			
1-2 év	2-5 év	5-10 év	Több mint 10 év
8%	20%	32%	40%
Üzemméret			
1 000 m ² -nél kisebb	1-5 ezer m ²	5-10 ezer m ²	Nagyobb mint 1 ha
85%	10%	4%	1%

Adatforrás: Árpád Agrár Zrt.

216. A magyarországi **üvegházak** 45%-a 10 évnél régebben épült. A fűtés a házak háromnegyedében termálvíz-energiával történik, és a magas beruházási költségek miatt az üzemméret nagyobb, mint a fóliás termesztésben (29. táblázat).

Az üvegházak jellemző adatai Magyarországon (2008)

Életkor			
1-2 év	2-5 év	5-10 év	Több mint 10 év
12%	8%	35%	45%
Fűtési mód			
Termálvíz	Földgáz	Olaj	Egyéb
75%	22%	1%	2%
Üzemméret			
1 000 m ² -nél kisebb	1-5 ezer m ²	5-10 ezer m ²	Nagyobb mint 1 ha
35%	10%	5%	50%

Adatforrás: Árpád Agrár Zrt.

217. A növényházi termesztés kézimunkaigényes tevékenység, ezért főleg kisüzemek foglalkoznak vele. A termesztés kézimunkaerő szükséglete hektáronként több ezer munkaóra, így az energia mellett ez a másik legjelentősebb költség. Mivel a hajtatasos termesztésben is egyre nagyobb problémát jelent a **szakmunkások hiánya**, illetve a **szezonmunkások foglalkoztatásának adminisztrációs nehézségei**, a fejlett zöldségajtatással rendelkező országokhoz hasonlóan nálunk is indokolt lenne a termelés automatizálása, és ezzel együtt az üzemméret növelése. Hollandiában az átlagos üzemek 5-8 hektárosak, de nem ritkák az 50 hektárosak sem [Tégla, 2005].
218. A magas fűtési költségek miatt az igen korai és korai termesztési módok visszaszorulóban vannak. A növényházi termesztés fő időszaka ezért Magyarországon áprilistól októberig tart, mert a magas energiaár miatt a **téli és koratavaszi időszakban a magyar termelők már nem versenyképesek az importtal**. Magyarországnak azonban a fűtés nélküli termesztésben komparatív előnye van, mivel a késő nyári és őszi időszakban is képes zöldséget előállítani, amikor ez a déli országokban a nagy meleg miatt nehézségekbe ütközik [Tégla, 2005].
219. A hajtattott kultúrák alacsony terméshozama megfelelően érzékelteti a **technológiai lemaradást**: pl. az üvegházi paradicsom hazai átlagos terméshozama 36-38 kg/m², ez mindössze fele a hollandiai³² vagy dániai átlaghozamoknak. A beruházások terén is lemaradásban vagyunk, hiszen nem ritkák a 20-30 éves üvegházak sem. A régi üvegházak már nem képesek a megfelelő hőegyensúlyt nyújtani, a ma korszerűnek számító folytonnövő fajták termesztésére, valamint a korszerű technológiai berendezések (pl. energiaernyő) elhelyezésére nem alkalmasak. A beruházások elmaradásának oka a létesítmények magas bekerülési költsége, a termelők tőkehiánya, továbbá, hogy egészen 2008-ig nem lehetett pályázni az ilyen jellegű beruházások támogatására. Egy Venlo típusú üvegház 1 m² beruházási költsége például eléri a 22-23 ezer forintot, ami egy hektárra vetítve 220-230 millió forintot jelent. **A hajtatas állami segítség nélkül tehát alig fejleszhető. A jelenlegi helyzet megváltoztatásához nyújthat segítséget az ÚMVP kertészeti termesztés korszerűsítése pályázat** keretében elérhető támogatások megszerzése üvegházak és fóliasátrak létesítésére, korszerűsítésére, geotermikus energia kinyerésére kertészeti termesztés céljából.
220. A növényházi termesztés során új növényvédelmi problémákkal kell szembenézni (pl. a talaj gyökérgubacs-fonálféreggel való fertőzöttsége), ami miatt a termés mennyisége csökken, minősége romlik. A talajok fonálféreg fertőzöttségének ellenszere a metil-bromiddal végzett talajfertőtlenítés volt, amit azonban környezetvédelmi okokból 2007. január 1-jétől nem alkalmazhatunk. **A talajtól elválasztott, kőzetgyapotos termesztés megoldást jelent a problémára**, melynek további előnye a víz- és tápanyag-adagolás automatizálhatósága, a biológiai növényvédelem alkalmazhatósága. Az eljárás azonban jelentős beruházási költsége és magas szintű technikai igénye miatt **csak apró lépésekben tud teret hódítani**.
221. A talaj nélküli termesztésre való átállás speciális ismereteket igényel, ezért az átállás első néhány évében szükség van szaktanácsadásra. **A hajtatasban azonban hiányzik a hatékonyan működő szaktanácsadási hálózat**. A jelenlegi szaktanácsadási rendszer működésképtelen, ezért néhány térsz saját szervezetet hozott létre, amellyel új alapokra kívánják helyezni tagjaik tanácsadását.

³² A holland paradicsom teljes egészében üvegházból, talaj nélküli termesztésből származik, ami azt jelenti, hogy lebetonozott üvegházakban, a talaj teljes kizárásával, kőzetgyapot-rögzítő közegben nevelik a növényeket. A tápoldat összeállítását és adagolását számítógép vezérli. A teljes mennyiséget biológiai növényvédelem mellett állítják elő, azaz vegyszeres permetezés helyett a kártevők természetes ellenségeit telepítik be a növényállományba, így a termésnyereményekkel nem szennyezett, amit védjegy tanúsít. Az év bármely napján képesek ugyanazt a minőséget szállítani. Az áru méret szerint hibátlanul osztályozott, és fotocellával szín szerint is válogatott. Gyakorlatilag minden áru LSL, azaz pultálló típusú.

222. **A zöldségajtatás fejlesztésének két irányvonala körvonalazható Magyarországon.** Az egyik a magas műszaki színvonalú, termálvízre alapozott fűtésű növényházak alkalmazása, közelítve a hollandiai hozamokat és minőséget. A másik az egyszerű, olcsóbb „vándoroltató” fóliablokkok telepítése, ahol a hozamok és a minőség jobb, mint a szabadföldön és bizonyos időjárási kockázatok elkerülhetők (pl. vihar, jég, szél stb.). Az előbbieken paprika és paradicsom, míg az utóbbiakban a korábban szabadföldön termesztett fajok (pl. salátafélék, korai káposztafélék, saláták, dinnye, padlizsán, szamóca) lenne előállítható.

5.11. Geotermikus energia kertészeti felhasználása

223. Magyarország termálenergia-készletei két szempontból is kiemelkedőek. Egyrészt abból adódóan, hogy a Kárpát-medence alatt a földkéreg elvékonyodik, az átlagosnál gyorsabban nő a földkéreg hőmérséklete, már ezer méter mélyen meghaladja a 60°C-ot. Másrészt Magyarország nagy részén a felszín alatt vízzel telített, jó vízvezető képességű kőzetek találhatók, ebből adódóan a földhő termálvíz általi hasznosítása az ország területének legalább 70%-án lehetséges [Liebe, 2001].
224. A termálvíz kihasználása a hazai zöldségtermesztés fejlesztésének egyik potenciális tartaléka. A növényházak, fóliasátrak termálvízzel történő fűtése alternatívát jelent a fosszilis energiafelhasználáshoz képest, ezáltal versenyképes termelést tesz lehetővé a téli és a tavaszi időszakban is. A geotermikus energia a víz-, szél- és napenergiával szemben független a meteorológiai körülményektől, ezért az igényeknek megfelelően rugalmasan alkalmazható az üvegházak és fóliasátrak fűtésére. Bár Magyarország a földhő hasznosításának mértéke mind az adottságainkhoz, mind pedig a globális tendenciákhoz képest alacsony, és csak lassan növekszik, hazánk a 130 hektáros geotermikus energiával fűtött üvegház-felülettel 2004-ben a világ élvonalához tartozott. Magyarországot csak az USA előzte meg 183 hektár geotermikusan fűtött üvegház-területtel [Árpási, 2004].
225. A geotermális energiával fűtött üvegházak fűtési költsége önköltségen energiaegységenként egyötöde a gázfűtésnek és mintegy egytizede a távhővel való fűtésnek. Ennek köszönhetően **a földhővel fűtött üvegházakban a téli és a kora tavaszi időszakban is gazdaságos a termelés**, ami a déli országokkal szemben határozott előnyt jelent. A geotermális energiával fűtött üvegházakból származó termékeknek van helyük a piacon, egyrészt mert folyamatos, a jelenlegi kínálatnál nagyobb kereslet mutatkozik irántuk, másrészt abból adódóan, hogy a konkurens déli országok termékei nyáron jelennek meg nagy mennyiségben a hazai piacon. **A már meglévő, földhővel fűtött felületek alatti termelés tehát kifizetődő, az új üvegházak létesítésének azonban a termálkutak magas beruházási költségei szabnak gátat.**
226. Magyarország a közvetlen geotermikus energiahasznosításban (termálkutak és hőszivattyúk) a felhasznált energia mennyiségét tekintve jelenleg a hetedik, de 2000-ben még a harmadik helyen volt világviszonylatban (30. táblázat). A geotermikus energia a biomassza mellett a legnagyobb arányban alkalmazott megújuló energiaforrás nálunk, 2006-ban 7%-ban részesedett a megújuló energiaforrások hasznosításából (21. ábra). Ezzel együtt a geotermikus energia aránya az energiamérlegben mindössze 0,29%, míg az Európai Unióban ez az arány 5,5% volt 2005-ben. Hazánkban jelenleg a kitermelt termálvíz mennyiségének csak kb. 45%-a hasznosul energetikai célokra. A meglévő kutakat – néhány korszerű létesítménytől eltekintve – alacsony hőhatékonyság mellett működtetik, a kutak hatékonysága mindössze a fele a francia kutakénak [MTA, 2008].

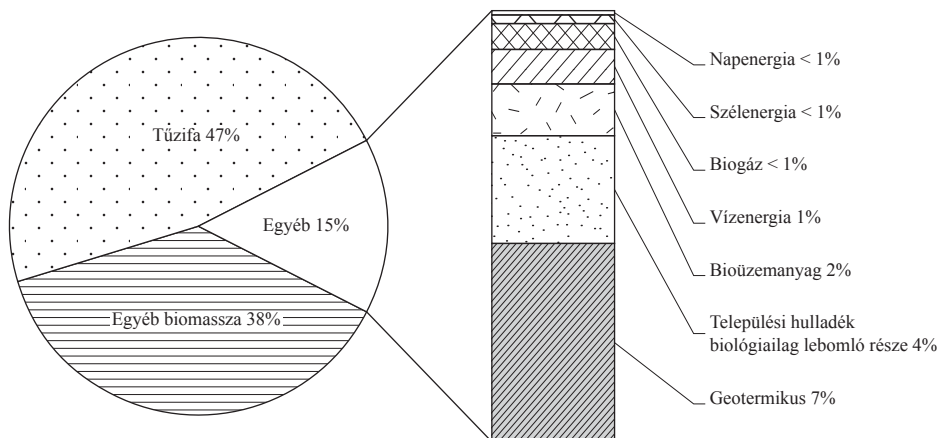
Közvetlen geotermikus hőhasznosításban élenjáró országok (2008)

Ország	TJ*/év
Kína	45 378
Svédország	36 000
USA	31 241
Törökország	24 840
Izland	24 502
Japán	10 303
Magyarország	7 942
Olaszország	7 980
Új-Zéland	7 553
Brazília	6 624
Grúzia	6 307
Oroszország	6 145
Franciaország	5 195
Dánia	4 399
Svájc	4 230

* Terajoule = 10^{12} Joule.

Adatforrás: MTA

21. ábra

A megújuló energiahordozók hasznosítása Magyarországon 2006-ban

Adatforrás: Energiaközpont Kht.

227. A megújuló energiaforrások nagyobb mértékű hasznosítását az EU energiapolitikája célul tűzte ki. A 2008. decemberben elfogadott 2009/C77/12 irányelv értelmében az EU tagállamainak együttesen a végső energiafelhasználásuk³³ 20%-át megújuló energiaforrásokból kell fedezniük 2020-ra. Ehhez a közös célhoz minden tagország egy külön megállapított nemzeti célértékkel járul hozzá, amely Magyarország esetében 13%. Az új irányelv alapján 2010. március 31-ig nemzeti cselekvési tervet kell készíteni.
228. **A termálenegia hasznosítását jelenleg számos, részben egymásnak ellentmondó, átláthatatlan jogszabály nehezíti, az egyre nagyobb arányban alkalmazott megújuló energiaforrásokra nincs egy önálló, egységes és korszerű szabályozás.** Komoly akadályt jelent, hogy a földhő alkalmazásának hatósági engedélyezésében és felügyeletében megosztott hatáskörben számos állami hivatal érintett:
- Közlekedési, Hírközlési és Energiaügyi Minisztérium (KHEM),
  - Magyar Bányászati és Földtani Hivatal (MBFH),
  - Magyar Állami Eötvös Loránd Geofizikai Intézet (ELGI),
  - Magyar Állami Földtani Intézet (MÁFI),
  - Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium (KvVM),
  - Vízgazdálkodási Tudományos Kutató Intézet Rt. (VITUKI),
  - Vízügyi és Környezetvédelmi Központi Igazgatóság (VKKI).
229. A kertészeti vertikumban a Szentesi Árpád-Agrár Zrt. a legnagyobb geotermikus energia felhasználó, amely egyben az ország legnagyobb üvegház rendszerét üzemelteti. Ezért példaként a kertészeti alkalmazásra ennek az üzemnek a geotermális energiafelhasználását és annak költségeit mutatjuk be.

A Szentés és környékén található 20 kút biztosítja az energiaellátást többek között 30 hektár üvegházi és 30 hektár fölhasátrás zöldségtermeléshez. A lehűlt termálvíz egy gyűjtő tározó tóba kerül. A fűtés célú termálenergia felhasználását számos fizetési kötelezettség terheli, így például a vízkészlet használati járulék, a bányajáradék, az elvezetett kihűlt termálvíz vízkormányzási díja, illetve a régi, visszasajtolás nélkül üzemeltetett kutakra kivetett szennyvízbírság (31. táblázat).

31. táblázat

A termálvíz költségei 4 millió m³ kitermelése esetén

Megnevezés	Millió Ft
Vízkészlet használati járulék	~113
Bányajáradék	~19
Szennyvízbírság	~36
Amortizáció	~33
Villamos energia költség	~44
Alkatrész költség	~40
Munkabér	~11
Vízkormányzás díja a tározóból elvezetett, kihűlt termálvízre	~40
Összesen	~336

Adatforrás: Árpád-Agrár Zrt.

³³ Az ipar, a közlekedés, a szolgáltatások és a háztartások energiafelhasználása értendő ide.

230. A 220/2004. Kormány rendelet szerint 2010-ig a szennyvízbírság a 2008-as szinthez képest megduplázódik, ami drasztikusan megrágtatja a termálkutak üzemeltetését (32. táblázat).

32. táblázat

**A szennyvízbírság növekedése a türelmi időszak alatt
(az Árpád-Agrár Zrt. 2005. évi adatai)**

Megnevezés	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Bírság százaléká	5	5	25	50	75	100
Szennyvízbírság (millió Ft/év)	23,26	23,26	116,33	232,67	349,01	465,35

Adatforrás: Árpád-Agrár Zrt.

231. A beruházás magas költsége, valamint a szigorú és hosszú engedélyezési procedúra elveszi a vállalkozók kedvét a termálberuházástól, de számítások szerint minél komplexebb a felhasználás módja, annál jobban megéri ezek alkalmazása (pl. a hőlépcsős melegvíz elvezetési rendszer többféle hasznosítást is lehetővé tesz). A kitermelt termálvíz köbméterenkénti ára területenként és a kút tulajdonságaitól függően változik, Szentesen például átlagosan 80 Ft/m³ körül alakul.

Az alacsony kihasználtság másik oka az energetikai célra használt kihűlt termálvíz visszacsajtolásának kötelezettsége, amelynek a kitermelők anyagi okokból vagy a kőzetviszonyok alkalmatlansága miatt sok esetben nem tudnak eleget tenni. Az új kutak létesítését nagyban hátráltatja, hogy a 2004 után fúrt kutakat kizárólag visszacsajtolással lehet működtetni. A visszacsajtolás egyrészt a felszíni befogadók vízminőségének védelme miatt, másrészt a fenntartható üzemeltetés miatt fontos, hiszen a termálvíz a fűtés során közvetítő közegként lép fel, amely azonban egyes kutak esetében csak korlátozott mértékben pótlódik.

A jelenlegi, általános kötelezettség helyett célravezető lenne a jelenleg működő kutaknak a differenciálása a kitermelt termálvíz összetételének függvényében, hiszen a jelenleg üzemelő kutak között is vannak olyanok, amelyek esetében a kitermelt víz nem tartalmaz a környezetre káros anyagokat, ennél fogva a visszacsajtolás nem indokolt. Ezzel ellentétben olyan, a környezetre fokozottan ártalmas sóösszetétellel rendelkező kutak is használatban vannak, amelyek esetében a kőzetviszonyok miatt nem kivitelezhető a visszacsajtolás³⁴.

232. A termálenergia nagyobb fokú kertészeti alkalmazásának érdekében új termálkutak létesítésére az ÚMVP keretében, a meglévő kertészeti létesítmények korszerűsítésére, illetve újak létesítésére kiírt pályázat alapján, a beruházás összköltségének 40%-át fedező támogatás igényelhető.

³⁴ A vízgazdálkodási törvény 2009 júniusában elfogadott módosítása lehetővé tenné, hogy a termálvíz kitermelői egyedi elbírálás alapján felmentést kapjanak a visszacsajtolási kötelezettség alól. A törvénymódosítás azonban nem lépett hatályba, mert a köztársasági elnök visszaküldte megfontolásra az Országgyűlésnek. Az államfő szerint a termálvizek visszacsajtolása fontos a felszín alatti egységes vízbázis megóvása szempontjából, a kitermelt termálvíznek ezért minél nagyobb arányban vissza kell kerülnie a föld alá. Az ősszel újra tárgyalnak a jogszabályról, és várhatóan részletesen megvizsgálják a termálvíz-hasznosítás tágabb környezeti hatásait is.

Az Új Magyarország Fejlesztési Tervben a geotermikus energia hasznosítása a Környezeti és Operatív Program (KEOP) keretében támogatható. A programban 4. prioritásként szerepelnek a környezetbarát energetikai fejlesztések, a támogatások kedvezményezettjei azonban a köz- és felsőoktatási intézmények, illetve nagyvállalatok. A 2007-2013 közötti költségvetési időszakban a program 1 054 milliárd forint keretéből 50 milliárd forint fordítható megújuló energiaforrásokra és 34 milliárd forint energiahatékonyság javítására.

5.12. Betakarítás, post-harvest

233. A friss fogyasztásra kerülő kertészeti termékek versenyképességét, piacra jutását nagymértékben befolyásolják a meglévő tároló- és hűtőkapacitások. A korábbi agrárfejlesztési programok elsősorban termelésközpontúak voltak, az agrártermelés logisztikai rendszereinek célirányú fejlesztését nem vették be a prioritások közé, e nélkül pedig súlyos versenyhátrányba került a zöldség- és gyümölcsstermelő ágazat. **A hazai gyümölcs- és zöldségpiac egyik legnagyobb problémája, hogy kevés és zömében korszerűtlen a meglévő hűtőtároló kapacitás.**
234. Az öreg ültetvények fajtaszerkezete is egysikú, pl. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében – ahol a legtöbb alma terem az országban – az almaterület 63%-át foglalja el a Jonathan fajta (9. melléklet). A tárolók hiánya következtében minden termelő egy időben kényszerül eladni az almáját, ezért október-november hónapokban a hazai almapiac évek óta összeomlik. A belföldi friss étkezési minőségű alma fogyasztása évente kb. 150-200 ezer tonna, a folyamatos ellátáshoz legalább ennyi hűtőtárolótér kellene, de még a friss étkezési minőségű export almának is kell tárolás (kb. 30-50 ezer tonna). Ez tehát azt jelenti, hogy **legalább 200-250 ezer tonna korszerű hűtőtárolóra lenne szükség** az étkezési almához, és akkor még az ipari minőségű almáról vagy a körtéről nem is beszélünk. Ezzel szemben az ország hűtőtároló kapacitása 220 ezer tonna, amiből a korszerű, szabályozott légterű és ULO rendszerű tárolók mindössze 97 ezer tonnát tesznek ki. A fennmaradó, összesen több mint 120 ezer tonna hagyományos tárolótér nagyobb része hűtésre alkalmatlan, és csak időszakos raktározásra alkalmas. (33. táblázat). E tárolók 70-75%-át nem is alma, hanem kukorica, műtrágyák és egyéb cikkek tárolására használják, ami többek között az egyik oka a fejlesztések elmaradásának.

33. táblázat

Magyarország hűtőházi kapacitása (2006)

Hűtőházi kapacitások	Összesen (tonna)
Hűtőtároló tér	220 853
Ebből: - hagyományos	124 194
- szabályozott légterű	73 025
- ULO rendszerű	23 634
Korszerűnek tekinthető tárolótér összesen	96 659
Almatárolásra használt tárolótér	128 647

Adatforrás: Gonda et al. [2006]

235. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 100 ezer tonna körül van a hűtőházi kapacitás, amiből mintegy 30 ezer tonna a korszerűnek nevezett, szabályozott légterű és oxigénelvonást alkalmazó ULO tároló. A megye összes almatermése mintegy 300 ezer tonna, aminek kétharmada léalma. Évente tehát mintegy 100 ezer tonna almát kellene elhelyezni szabályozott légterű vagy ULO tárolókban, hogy az alma folyamatos piacra juttatása megoldható legyen (34. táblázat).

34. táblázat

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye almatároló kapacitása (2006)

Megnevezés	Befogadó képesség (tonna)	Arány (%)
Almatermés 2006-ban: 306 193 tonna		
Hűtőkapacitás összesen	103 895	100,0
Ebből: - hagyományos (ammóniás)	74 270	71,5
- szabályozott légterű	23 225	22,4
- ULO rendszerű	6 400	6,1
Hűtőkapacitásból: jó műszaki állapotú	87 365	84,1
Almatárolásra használt	60 285	58,0

Adatforrás: Gonda et al. [2006]

236. A 2000-es évek elejétől Magyarországon is felgyorsult a termelés, feldolgozás, kiszерelés és beszállítás koncentrációja, ami elsősorban a tészek beruházásainak köszönhető. Az élelmiszerláncok elvárása is tovább nőtt, egyre részletesebben adják meg a termékekre vonatkozó specifikációjukat, amely az egyes kisherelési formáknál (pl. 1 kg-os, 5 kg-os zacskós, tálcás, lédig) eltér egymástól. A tészek beruházásaiban megjelentek a vertikum kiegészítő elemei is: válogató és csomagoló gépek, hűtőházi kapacitás-bővítés és komplex logisztikai fejlesztés. A termékpályán korábban dolgozó kisebb üzemek közül csak néhány tudott lépést tartani ilyen mértékű fejlesztési igényvel, a kisebb belföldi beszállítók helyére pedig belépett az import, amely a kisherelést követően végig hűtőláncon tartva (szállítás, hűtőpult az áruházlánckban) kerül a fogyasztóhoz.
237. Ahhoz, hogy a hazai termelők által előállított áru a legjobb minőségben a legjobb piacokra juthasson el, **megfelelő méretű hűtőházi központokat kell kialakítani**, amelyek a fent említett igényeket maximálisan ki tudják elégíteni. **A közös értékesítést kell megoldani**, s erre már történtek lépések, hiszen a tészek értékes logisztikai hálózatot hoztak létre. Az utóbbi években számos új hűtőházi beruházás és -korszerűsítés, manipuláló építése valósult meg tészek szervezésében. Az előzetesen elismert tészek beruházásaihoz a közösségi zöldség és gyümölcs piacsabályozásnak megfelelően EU-s támogatások (50%-os tész beruházási támogatás) és nemzeti kiegészítés is igénybe vehető. A kertészeti ágazatot szolgáló manipuláló és tároló létesítmények az ÚMVP keretében is támogathatók. A fejlesztések további útja lehet a külső, pl. kereskedelmi tőke bevonása a logisztikai beruházások megvalósításába.

5.13. Kutatás, szaktanácsadás, oktatás

Az utóbbi 20 évben a kertészeti kutatás elsorvadt. A Zöldségtermesztési Kutató Intézet (csak nevében maradt „kutató”) az 1990-es években anyagi források hiányában kényszerűségből felhagyott a technológiai kutatásokkal. A felsőoktatási intézmények ugyancsak pénzügyi nehézségek miatt szűkítik kutatásaikat, egyre inkább feladják a kísérleti háttérrel. Pedig szükség van a fajtakutatás, fajtainnováció, természetstechnológiai kutatások erősítésére, ehhez anyagi forrásokat is biztosítani kellene.

238. Magyarországon ma még nem beszélhetünk jól működő szaktanácsadási rendszerről. A **szaktanácsadási hálózat** rendkívül fontos lenne, mert sok olyan gazdaság van, amely nem rendelkezik kellő tapasztalattal és ismeretekkel. Ennek ellenére az EU-6 kutatási keretprogram keretében felmért magyar gazdálkodóknak csak 42%-a vesz igénybe **valamilyen** szaktanácsadási szolgáltatást, míg ez az arány Lengyelországban 78% [Székely és Pálincás, 2007]. Német példa szerint az almatermesztők szaktanácsadói szervezetet működtetnek termelői finanszírozással, sokféle szolgáltatással: pl. hírlevelekkel, közvetlen telefonos segítséggel, technológiai, tápanyag-utánpótlási kísérletekkel, növényvédelmi és technikai szaktanácsadással, a forgalmazó cégek bevonásával, gazdasági elemzésekkel, fajtaválasztási javaslatokkal segítik a termelők munkáját.
239. Profi szaktanácsadást csak a nagyobb termelők tudnak megfizetni. A jelenleg működő „független” tanácsadók inkább az EU-s források megszerzésében érdekeltek. Technológiai tanácsadást a kis és közepes termelőknek az input anyagot beszállító cégek végeznek a saját érdeküknek megfelelően. Az itthoni térszerek igyekeznek maguk megszervezni a szaktanácsadást tagjaik részére, ezért pl. megalakult a TЭСz-ЭСZ Nonprofit Szervezet, 11 végleges termelői szervezet részvételével, mely 2009-től tényleges szaktanácsadást nyújt tagjai részére.
240. Magyarországon évszázados hagyományai vannak a kertészeti és élelmiszeripari szakképzésnek. A rendszerváltás után az agrárszakoktatás nehéz helyzetbe került, mert az oktatáspolitikai mellett a termelési szerkezet és a tulajdonviszonyok is alapjaiban változtak meg. A szakképző iskolák gyakorlóbázisa beszűkült, a mezőgazdaságban nem jelentek meg új beruházók, új munkáltatók, akik a munkaerő iránt keresletet támasztottak volna.
241. Az EU-csatlakozást megelőzően a szakképző intézmények még pályázhattak állami támogatásért tanműhelyek, tanüzemek létrehozásához, felújításához. A működési költségeket viszont a fenntartó nem tudta a költségvetéséből finanszírozni, ezért sok tanüzemet bérbe adtak vagy gazdasági társaságként üzemeltetnek. Az EU-csatlakozást követően csak a szakképzési alap decentralizált részére pályázhatnak a szakképző iskolák, illetve üzemek. Ma már csak olyan gazdálkodó szervezetek nyújthatnak be pályázatot, amelyek tanulószerveződéssel biztosítanak gyakorlati helyet a képzésben résztvevőknek.
242. A szakiskolák felszámolásának, a szakképzés és a piac eltávolodásának következménye az egyre inkább érzékelhető **szakemberhiány** a magyar élelmiszeripari gazdaságban. Bár a felsőfokú intézmények elegendő szakembert bocsátanak ki, a felsőoktatás pénzügyi megszorításainak következtében lecsökkent vagy megszűnt a **gyakorlati oktatás**, ami szakemberképzésünk nagy hiányossága. A főiskolai, technikus és szakmunkás képzésben sem jobb a helyzet, túl sok és szakmai felkészültségben gyenge tanuló kerül ki az iskolákból. Ugyanakkor **az ágazat képzett szakembereik iránti kereslete gyenge**, mivel a kisgazdaságok nem képesek szakembert eltartani. A magyar gazdálkodók önbizalmát tükrözi, hogy nagyjából elegendőnek tartják a korábban megszerzett ismereteiket, és a többi tagországhoz képest jóval alacsonyabb arányban (15,5%) vesznek részt továbbképzési tanfolyamokon. Hollandiában ez az arány 62%, Lengyelországban 31%, Spanyolországban pedig 19% [Székely és Pálincás, 2007].

Következtetések, javaslatok

243. **Magyarország viszonylag jó ökológiai adottságokkal rendelkezik a zöldség- és gyümölcsstermeléshez, de ezt nem sikerül maradéktalanul kihasználnunk.** Az elmúlt két évtizedben a zöldség- és gyümölcságazat számos új kihívással szembesült (a rendszerváltástól kezdve az uniós csatlakozáson át a globalizáció hatásáig), és e kihívásokhoz nem tudott alkalmazkodni. **Az okok részben az ágazaton kívül eső makrogazdasági tényezőkben keresendők, de sok tekintetben felelőssé tehető az ágazatban tevékenykedők is.**
244. Az egyik legfontosabb mérföldkövet az EU-csatlakozás jelentette, ami teljesen új környezetbe helyezte a kertészeti ágazatokat. **Az uniós agrárpolitika jóval kedvezőbb támogatási, szabályozási körülményeket garantált a GOFR növények előállítói számára, ezért az ipari zöldségeket termelők a nagyobb vagy biztosabb jövedelmezőséggel kecsegtető és jobban gépesíthető gabonafélék, illetve olajnövények termelésére tértek át.** A feldolgozásra szánt zöldségek termelésének visszaeséséhez hozzájárult **az EU mindenkori zöldség- és gyümölcspiaci szabályozása is,** amely a paradicsomtermelés kivételével **nem a nálunk elterjedt feldolgozóipari alapanyagok termelését ösztönözte, ösztönzi.** A gabonafélék intervenciós felvásárlásának mennyiségi korlátozása és a szántóföldi növények nemzeti kiegészítő támogatásának függetlenítése, majd forráshiány miatti leépítése a jövőben serkentőleg hathat a zöldségtermesztésre.
245. A közös piac, a **vámvédelem megszűnése hozzájárult az importtermékek beáramlásához,** ami erősödő versenyhelyzetet teremtett a hazai piacon. Sajnos több, klasszikus sikertermékként elkönyvelt faj (ecetes uborka, görögdinnye, fűszerpaprika, étkezési alma, étkezési paprika) esetében tapasztalhattuk, hogy nem csak exportunk szorult vissza, de jelentős import is megjelent a belső piacon, kiszorítva onnan a hazai termékeket.
246. **A multinacionális tőke megjelenése a feldolgozóiparban és a kiskereskedelemben aszimmetrikus erőviszonyokat hozott létre az ágazatban, továbbá átalakította a termelőkkel, termékekkel szembeni elvárásokat is,** ami további alkalmazkodást igényelt. A kertészeti ágazatok és azon belül a zöldség- és gyümölcsstermesztés **jövője azon múlik, mennyire lesz képes a termelői oldal professzionális szintű technológia alkalmazásával minőségi, piacképes termékeket előállítani.** Ennek csak egyik feltétele a termelői beruházás, amellyel megfelelő szervezettségre, alkalmazkodóképességre, piaci ismeretekre is szükség lesz a jövőben.
247. Az elmúlt öt évben a hazai zöldség- és gyümölcsfogyasztáson belül **csak a frisspiaci termékek fogyasztása mutatott növekedést, ezzel szemben a konzerv- és hűtőipari termékek kereslete visszaesett.** A friss termékek részesedése a zöldség- és gyümölcsfélék behozatalában is meghatározó. A feldolgozóipari termékstruktúránk leegyszerűsödése viszont azt támasztja alá, hogy e termékkörben a nemzetközi munkamegosztás részesei vagyunk, vagyis olyan termékek előállítására (konzerv és fagyasztott csemegekukorica, zöldborsó, zöldbab, almasűrítmény) specializálódtunk, amelyeknél jelentős versenyképességi előnyünk van, míg a többi terméket (pl. a feldolgozott bogyós gyümölcsöket vagy a nálunk éghajlati okokból nem termelhető narancssűrítményt, pörkölt magvakat) importáljuk. **A perspektivikus frisspiaci zöldség- és gyümölcsfélék (illetve a termék jellege és a fogyasztás módja miatt ide sorolható kényelmi termékek) előállításában azonban nem vagyunk kellően versenyképesek, ezért a fejlesztési forrásokat elsősorban ide kellene koncentrálnunk a hazai kereslet kielégítése és az import visszaszorítása, az export bővítése érdekében.**

248. Az ágazati fogyasztást bemutató statisztikák csak összevont adatokat tartalmaznak, pl. „zöldség- és gyümölcsfogyasztás”, „déli gyümölcsök fogyasztása”, illetve „frisspiaci áru fogyasztás”, „konzerv- és hűtőipari termékek fogyasztása”. A fogyasztás belső szerkezetére (pl. a fogyasztás fajonként és termékfélésegenként) vonatkozó adatok azonban nem kerülnek közzétételre. Ennek oka, hogy bizonytalanok a termelésre és forgalmazásra vonatkozó információk is, amelyek hiányában nem lehetséges a termékmerlegek felállítása, és ezekből a fogyasztásra vonatkozó adatok kinyerése. Az ágazatot érintő súlyos adathiány visszavezethető oda, hogy a termelők és a forgalmazók egy része a bevételük eltitkolásában érdekelt. **Mivel a keresleti és kínálati oldal szerkezete és volumene nem teljesen ismert, sem a kutatók, sem a politikai döntéshozók, sem maguk a piaci szereplők nem képesek megalapozott stratégiai döntések meghozatalára a perspektivikus és fejlesztendő fajok és termékek kiválasztásával kapcsolatban.**
249. Az ágazaton túlmutató, de a zöldség- és gyümölcssektort különösen érzékenyen érintő probléma a hazai adórendszer, szociális politika és az egész gazdaságban jelenlévő feketekereskedelem. A zöldség- és gyümölcsstermelők között különösen magas számban fordulnak elő **östermelők**, akik a jelenlegi adózási szabályok szerint **abban érdekeltek, hogy egy bizonyos bevételi szint fölött nem legális csatornákon értékesítsék termékeiket**. Ez érvényesül akkor is, ha az östermelő egyébként tézstag vagy beszállítója valamelyik feldolgozóipari cégnek. Az östermelőknek ez a magatartása természetesen **negatív hatással van a tézszak és a feldolgozóipar működésére is**. E rendszer **a fejlődés komoly gátja is egyben**, hiszen ez a termelői kör nem érdekelt abban, hogy „látványosan” fejlessze gazdaságát és ezáltal nagyobb bevételre tegyen szert.
250. Hatalmas ellentmondás, hogy a főbb zöldség- és gyümölcsstermelő megyékben a kétszámjegyűvé vált munkanélküliségi ráta ellenére is hiány van mezőgazdasági szezonmunkásból és szakmunkásból. **Előbbi a rossz munkaügyi szabályozásnak és segélyezési rendszernek, utóbbi a mezőgazdasági szakmunkásképzés visszaszorulásának tudható be**. A mezőgazdasági vagy élelmiszeripari munkavállalástól visszatartó erő továbbá, hogy e szektorokban a gyenge jövedelemtermelő-képesség miatt rendszerint nagyon alacsony bért, többnyire minimálbért tudnak fizetni. **A munkaügyi, szociális és adózási szabályok átalakítása az agrárszabályozáson túlmutató nemzeti feladat, felülvizsgálatuk, javításuk napirenden van. Kérdés, hogy mennyire fognak megfelelni a mezőgazdaság igényeinek**. Az „Út a munkához” program, amely 2009. január 1-jén indult, a szociális segélyért való sorban állás helyett a munkavállalást ösztönzi. Valószínűsíthető azonban, hogy a közfoglalkoztatás nem lesz képes felszívni a segélyezették köréből kikerülő aktív korúakat, így a megváltozott szabályok hozzájárulhatnak a kertészetben tapasztalható munkaerőhiány enyhítéséhez.

Piaci kereslettel összefüggő kihívások és tennivalók:

251. Az EU zöldség- és gyümölcs piacára jellemző stagnáló kereslet és az exportlehetőségek szűkülése miatt egyrészt a fogyasztói igényekhez való fokozott alkalmazkodásra, másrészt a hazai fogyasztás szervezett, megfelelő marketing-programokkal megalapozott ösztönzésére van szükség. **A fogyasztást ösztönző kampányok színvonalának javítását, az ezekre szánt források bővítését** (akár kötelező termelői hozzájárulás vagy többtárcás együttműködés keretében) **is célul kell kitűzni a piac fejlesztése érdekében**. A belföldi kampányoknak kiemelt eleme lehet a magyar zöldségek és gyümölcsök ízvilágának, minőségének propagálása, hiszen a közös európai piac és a csökkenő vámvédelem miatt mára gyakorlatilag a fogyasztók meggyőzése, a tudatos fogyasztói magatartás kialakítása maradt az egyetlen

lehetőség a hazai piac védelmére. A kampány során fel lehetne használni a világgazdasági válság következtében szerzett tapasztalatokat is: a Magyarországon termelt zöldség- és gyümölcsfélék választásával a fogyasztó a magyarországi GDP növekedéséhez, a magyarországi munkahelyek védelméhez és bővítéséhez, valamint a magyar vidék gazdaságának fejlődéséhez járul hozzá.

252. Az új fogyasztói igényekhez való alkalmazkodás Magyarországon különösen a szezonális termékek kínálatának időbeni kiszélesítését, a minőségi termékek előállítását, a **post-harvest** tevékenység szélesebb körű elterjedését jelenti. A hazai zöldség- és gyümölcsfogyasztás inkább ár-, mint jövedelem-rugalmas, amiből következik, hogy **a termelők számára a minőség és a fajta mellett a legfontosabb versenytényező az elfogadható értékesítési ár**. A termelőknek tehát egyrészt törekedniük kell a hatékonyabb termelésre, másrészt termékeik közvetlen értékesítésére vagy az értékesítés fázisainak lerövidítésére, hogy a termelői és fogyasztói árak közötti – sokszor a termelői ár többszörösét kitevő – rés szűküljön.
253. Mivel **világszerte nő a fogyasztó igény a biztonságos, minőségi termékek iránt**, ezért mind a modern kiskereskedelmi láncok, mind a feldolgozóipar felé történő értékesítésben, de a nemzetközi piacokon is egyre fontosabb szerepe van annak, hogy **a termelők rendelkeznek-e élelmiszerbiztonsági rendszerrel**, vagy azzal egyenértékű biztosítékokkal, amelyek garantálhatják az általuk előállított termékek biztonságát, minőségét, nyomon-követhetőségét. Ma gyakorlatilag sok termelő eleve kizárja magát a potenciális beszállítók közül azért, hogy nem vállalja a minőségbiztosítás költségeit, adminisztrációs terheit. Ezen a területen az állami ösztönzés hathatós segítség lehet, hiszen a termelők elzárkózásának főleg anyagi okai vannak, amin a célzott támogatás enyhíthetne, ráadásul az ilyen rendszerek bevezetésének, alkalmazási díjainak támogatása zölddobozos szubvencióként mind a WTO-nál, mind az EU-nál elfogadhatók.
254. **Az élelmiszerbiztonsági követelményeken túl a speciális címkézési, minőségi rendszerekhez való csatlakozás erősítheti leginkább a hazai termékek versenyképességét**. Mivel ezek bevezetése, alkalmazása nem olcsó, szükség lehet támogatásra. Másrészt **a fogyasztók tájékoztatása, ismereteik bővítése is nagyon fontos e területen**.
255. **A csökkentett vegyszerhasználattal előállított termékek (ökológiai és integrált természet) térhódítása jobb piaci esélyeket jelenthet a termelőknek mind a nemzetközi, mind a hazai piacon**. Ennek feltételei a természetstechnológia ismertetése, a képzés és szaktanácsadás, az élelmiszerlánc egészen átívelő feldolgozóipari és kereskedelem-fejlesztés, az integrált természet esetében a megfelelő címkézési rendszer kialakítása, a fogyasztók felvilágosítása. Mindezek nélkül a termelők ilyen irányú támogatása, bár üdvözlendő, valódi célját nem éri el: jelenleg az integrált termékek 100%-a, de az ökotermékek növekvő része is konvencionális terméként kerül a piacra.

Termékértékesítéssel összefüggő kihívások és tennivalók:

256. A belső piacon a legfontosabb tényező, hogy **a multinacionális láncok megkerülhetetlen szereplői lettek az élelmiszer-kiskereskedelemnek, és várható, hogy jelentőségük tovább nő**. A termelők ezért még inkább kénytelenek lesznek alkalmazkodni a láncok diktálta követelményekhez. **Az alkalmazkodás legfontosabb eleme a koncentráció, a termelői összefogás termelői értékesítési szervezetek formájában**. Kedvező, hogy a kiskereskedelmi láncok beszerzési politikája is érezhetően elmozdult ebbe az irányba: a fogyasztói ár csök-

centése érdekében **egyre több lánc igyekszik kikapcsolni a közvetítő nagykereskedőket**, és közvetlen kapcsolatot keres a tészekkel. A jövőben a kiskereskedelmi láncok beszerzési gyakorlatában fokozódó centralizáció valószínűsíthető, amihez magasabb szintű együttműködésekkel, pl. társulások létrehozásával a termelői szerveződéseknek is igazodniuk kell.

257. A multinacionális láncok és a termelők jobb üzleti együttműködése érdekében mindkét oldalnak akadnak tennivalói, amelyek végrehajtását kormányzati beavatkozással is célszerű lenne ösztönözni. **A láncok erőfölénnyel való visszaélésének korlátozása, szabályozása segítheti beszállítóik helyzetét.** Bár a gyakorlat azt mutatja, hogy ennek állami szabályozása gyakran a szabad verseny nemzetközi és hazai jogi szabályozásába ütközik, külföldi példák alapján létezhetnek olyan normák, amelyek betartása javíthatja a beszállítók helyzetét: pl. a hátsó kondíciók szerződésbe foglalása, a pótlólagos beszállítói terhek ellenszolgáltatásainak pontos rögzítése és maximalizálása.
258. Az egyéni pozíciójukat feladni nem kívánó termelők számára a **különleges, egyedi termékek előállítás**a lehet a megfelelő stratégia, ám ebben az esetben is meg kell felelniük a piac által elvárt követelményeknek (kifogástalan minőség, gondos manipulálás, elfogadható ár, pontos szállítási határidők). A független, önálló egyéni termelők számára további járható út lehet a **saját értékesítő hálózat** (termelői piacok és boltok) **megszervezése**. Erre irányuló sikeres kezdeményezések már léteznek, terjedésüket támogatni, bátorítani kell. Fontos kiemelniük, hogy egy ilyen szerveződés esetén is szükség van a termelők részéről kompromisszumokra, összefogásra, szállítási fegyelemre és megfelelő mennyiségű, minőségű áru biztosítására.
259. Bizonytalan ideig még viszonylag széles termelői kör számára létező értékesítési lehetőség a nagybani piacokon történő eladás, mert a szakboltok, fogyasztói piacok, ha csökkenő számban is, de várhatóan hosszabb távon fennmaradnak. Hátránya ennek az értékesítési módnak a bizonytalanság, amit egyelőre ellensúlyoz a feketekereskedelemben realizálható többletjövödelem. **Amennyiben az általános, feketegazdaság visszaszorítására irányuló kormányzati törekvések e területen is éreztetik hatásukat, a nagybani piacokon való árusítás/beszerzés csak abban az esetben lesz vonzó a termelők és kiskereskedők részére, ha azok valódi aukciós piacokká válnak.**

A feldolgozóiparral összefüggő kihívások és javaslatok:

260. A feldolgozóiparnak egyre nagyobb **nehézséget jelent a hazai alapanyagok beszerzése**. Ez részben az uniós agrárpolitikából eredő, részben a szerződési fegyelemmel összefüggő probléma. A közelmúltban azonban a nemzeti valuta gyengülésével a nyersanyagok importja is számottevően megdrágult, így **a hazai termelők és feldolgozók együttműködési kényszere még tovább nőtt**. A feldolgozóüzemek és a termelők egymásra utaltságából, illetve az alapanyagok szűkösségéből következően mindkét fél számára az ipariparadicsom-vertikumban már megvalósult integráció keretében történő együttműködés, továbbá a feldolgozóüzemek fokozott integrátori szerepvállalása jelent perspektívát. A magasabb és biztosabb hozamok, valamint a jobb minőség érdekében intenzívebb fajtákra és technológiákra van szükség, ezért elengedhetetlen az alapanyag-termelés koordinációja, pl. az inputok finanszírozása és a közös gépi betakarítás révén.
261. A gyümölcsök esetében még jelentősebb a feldolgozóipari alapanyagok hiánya – itt egyes almasűrítmenygyártók példájából kiindulva az ültetvénytelepítés költségeinek előfinanszírozása és a technológiai tanácsadás javasolható. A gyakorlatban azonban még ennél szorosabb együttműködés kialakítására is találtunk példát: az egyik paradicsomfeldolgozó a megfelelő

nyersanyagháttér biztosítása érdekében tárgyalásokat folytat taggá válásáról egy ipariparadicsom-termelőket tömörítő termelői értékesítési szervezetben. Ilyen jellegű együttműködésekre a gyümölcságazatban is égető szükség lenne.

A termelői értékesítő szervezetekkel összefüggő kihívások, javaslatok

262. A kiskereskedelmi láncokkal való együttműködésben a tézsek lehetnének a legeredményesebbek, de az ágazat szempontjából meghatározó egyéb tevékenységeket (pl. szaktanácsadás, minőségi termelés fejlesztése, feldolgozás, exportpiacok felkutatása) is sikerrel koordinálhatnák. Az elvárt 30-40%-kal szemben azonban a tézsek a zöldség- és gyümölcsértékesítésnek mindössze 17-19%-át tartják kezükben. A termelői szerveződéseket elsősorban a feketekereskedelem és a tagok egymással szembeni, illetve a tagok és a vezetés közötti bizalom hiánya hátráltatja. A legálisan működő tézsek nem képesek versenyezni az **ad hoc** módon kereskedő és azonnal fizető nepperekkel. **Az új uniós szabályok szerint a zöldség- és gyümölcskereskedőket a tagállamoknak nyilvántartásba kell venniük, így a várható ellenőrzések során a nem regisztrált kereskedők kiszűrhetők lesznek.**
263. A tézstagok hozzájárulása általában nem elegendő a megtermelt (és a gyakran kívülről felvásárolt) áru átvételének és forgalmazásának finanszírozásához. Mivel a tagok a beszállított áru ellenértékének minél korábbi kifizetésében érdekeltek (egyébként inkább feketén értékesítenek), **a tézsek forgóeszközhitelt kénytelenek igénybe venni.** E hitel megszerzése azonban nehéz, mert a tézsek a szükséges fejlesztéseket a támogatások mellett beruházási hitelek segítségével valósították meg, így eszközeik jelzáloggal terheltek. A termelői szervezeteknek új alapokra kell helyezniük működésüket: **a non-profit jelleg megszüntetésével lehetőség nyílna külső források bevonására, illetve több pénz jutna működésre és fejlesztésre.**

Termeléssel összefüggő kihívások, javaslatok:

264. Magyarországon a gyümölcsfélék országos termésátlaga a nyugat-európainak vagy a hazai intenzív termesztésben elért hozamoknak csupán a felét, harmadát teszi ki. **Ahhoz, hogy a termésátlagok növelhetők legyenek, korszerű ültetvényekre, magas termőképességű fajtákra és az intenzív ültetvények öntözésére van szükség.** A termésbiztonság a vízpótló öntözés mellett kiegészítő beruházásokkal, fagyvédelmi öntözés kiépítésével és jégpótló alkalmazásával javítható. A korszerű ültetvények műveléséhez (hajtásválogatás, zöldmeteszés, gyümölcsritkítás) elegendő számú, részben szakképzett munkaerőre is szükség van. Az étkezési alma folyamatos piacra juttatása érdekében fejleszteni kell a tároló kapacitásokat is. Jelenleg országosan mintegy 97 ezer tonna szabályozott légterű és ULO rendszerű almatárolóval rendelkezünk, ami a tárolandó mennyiségnek (200-250 ezer tonna) még a felét sem éri el.
265. **Almaültetvényeinkben még mindig az étkezési almaként kevésbé keresett Jonathan a fő fajta,** míg a piacképes modern fajták (Gala, Braeburn) alig vannak jelen. **Ezért a frisspiacon eladhatatlan almatermés nagy része évről évre ipari almaként kerül feldolgozásra, ugyanakkor nagy mennyiségben importálunk étkezési almát.** Az étkezési almatermelés versenyképességének növelése érdekében hosszú távon megoldást jelentene **az étkezési és az ipari almaültetvények különválasztása.** Étkezési célra az egész EU-ban kedvelt, piacképes, Magyarországon is jól teljesítő fajtákra (Gala, Jonagold, Idared) érdemes a hangsúlyt fektetni, míg az ipari alma esetében a magas hozamú és a legelterjedtebb betegségekkel szemben ellenálló, ezért kisebb növényvédelmi ráfordítás mellett jó minőségű termést adó ún. re-fajták telepítése jelenthet megoldást.

266. Az új gyümölcsstelepítéseket hátráltatja a telepítési támogatáshoz kötött kivágási kötelezettség, ami egyes fajoknál (pl. alma, meggy, őszibarack, szilva és bodza) eléri a 200%-ot, és így jelentősen növeli az új ültetvény létesítésének költségeit. A kisebb, korszerűtlen ültetvények ugyanakkor minimális ráfordítás mellett is alkalmasak némi jövedelem-kiegészítésre, így gazdáik nem érdekeltek azok kivágásában. Az öreg, versenyképtelen ültetvények felszámolására viszont szükség van a piaci zavarok elkerülése érdekében, mivel az új ültetvények hozama lényegesen nagyobb. Megoldás az uniós finanszírozású kivágási támogatás lehetne – erre volt már példa az EU-15 tagállamaiban. **Ennek hiányában a kivágásra a gondozás, például a növényvédelmi kezelések sorozatos elmulasztása okán a hatóságok kötelezhetnék az ültetvény tulajdonosát.**
267. A támogatással telepített új ültetvények esetében szigorúbb ellenőrzésre van szükség a telepítési és az ápolási munkák szakszerű és teljes végrehajtása tekintetében. **Ne fordulhasson elő a jövőben, hogy a támogatott új ültetvények minősége ne kiváló, hanem csupán jó vagy átlagos legyen.** Oda kell figyelni a megfelelő talajelőkészítésre és tápanyag-feltöltésre, a szaporítóanyagok igazolt származására és minőségére, a terület öntözhetőségére, az ültetvények fagy- és jég elleni védelmét szolgáló berendezésekre és az ültetvények vadvédelmére.
268. A növénynemesítést a forráshiány és a szétaprózottság jellemzi, ezért a genetikai bázis mind a zöldségvetőmagok, mind a gyümölcsfák esetében egyre szűkül. Bár a meghatározó zöldség- és gyümölcsfajoknál vannak versenyképes magyar fajták, a piaci szereplők a termelési költségek csökkentése érdekében, a bizonytalan hozam és minőség kockázatát is felvállalva, nagy mennyiségben használnak fel visszafogott vagy ellenőrizetlen vetőmagokat (pl. vöröshagyma, fűszerpaprika), ami miatt **a standard vetőmagok iránti kereslet az utóbbi években egyre csökkent.**
269. Az utóbbi években privatizált vagy eladásra váró kutatóműhelyek számára a költséges és hosszadalmas fajtaelállítás nehezen finanszírozható és nem kifizetődő (részben a zöldségek viszonylag kis vetésterülete miatt), ebből adódóan jellemzően a szolgáltatásokra (szaktanácsadás, minőségvizsgálat) helyezik a hangsúlyt. Amennyiben a forráshiány továbbra sem enyhül, vélhetően a nagyobb, többnyire külföldi tulajdonú vetőmag kereskedő cégek fogják átvenni a nemesítő műhelyek szerepét, olyan standard fajták előállításával, amelyek a lehető legszélesebb körben értékesíthetők. **Ennek következményeként hosszú távon eltűnhetnek a regionális fajták, aminek messzemenő következményei lennének, hiszen többnyire a hazai nemesítésű fajták alkalmazkodnak a legjobban a magyar termőhelyi adottságokhoz.** (További szempont, hogy a regionális fajták előállítása áttételesen, többnyire az érték-növelt termékeken keresztül térül meg.) Ezért **fontos lenne legalább a Magyarországon hagyományosan termesztett fajok** (paprika, fokhagyma, vöröshagyma, meggy, cseresznye, kajszli) esetében fenntartani – például az egyetemeken keresztül – az állami forrásból finanszírozott nemesítést.
270. A növényvédőszer-forgalmazás új uniós szabályozása nyomán átmenetileg jelentősen, becslések szerint mintegy 20%-kal csökken az alkalmazható készítmények száma. **A termékbiztonság fenntartása, illetve a nem engedélyezett készítmények/hatóanyagok alkalmazásának megakadályozása érdekében a növényvédőszeresek fokozatos kivonása idején elengedhetetlen lesz a naprakész szaktanácsadás.** Szükség lesz emellett a továbbképzéseken, információs napokon technikai segítségnyújtásra a forgalomban lévő régi, illetve az új engedélyezett készítmények alkalmazási lehetőségeiről.

271. Bár a hosszabb-rövidebb ideig tartó aszály szinte minden évben termés kiesést okoz, a zöldségterületeknek csak a negyedét, a gyümölcsültetvényeknek mindössze 5%-át öntözik. Az öntözést a villamos áram és gázolaj magas költsége mellett **az öntözővíz-szolgáltatáshoz kapcsolódó egyéb adminisztrációs díjak drágítják számottevően**. Az öntözött területek részarányának növelése az intenzív ültetvényekben és a szántóföldi zöldségtermesztésben elengedhetetlen. Ehhez az olyan, közvetlen szolgáltatáshoz nem kapcsolódó adminisztrációs terhek csökkentése járulhatna hozzá, mint többek között az öntözési hozzájárulás és vízkészlet-járulék. **E díjak racionalizálásával az öntözés költsége akár 10-15%-kal is alacsonyabb lehetne.**
272. A frissen fogyasztott zöldségfélék döntő részét, de például a fehér paprikák gyakorlatilag teljes mennyiségét már a nálunk délebbre fekvő országokban is fedett termesztőberendezésekben állítják elő. A fűtés nélküli termesztésben Magyarországnak komparatív előnye van, mivel a késő nyári és az őszi időszakban is tudunk zöldséget előállítani, amikor ez a déli országokban a túl magas hőmérséklet miatt nem lehetséges. A termálvízzel fűtött üvegházakban azonban a tél végi, kora tavaszi hajtás is versenyképessé tehető az olcsó fűtési módnak köszönhetően. Ennélfogva **a zöldség-hajtás fejlesztésének két irányvonala körvonalazható Magyarországon**. Az egyik a magas műszaki színvonalú, termálvízre alapozott fűtésű növényházak használata, amelyek révén javítani lehetne a hozamokat és a minőséget. A másik az egyszerű, olcsóbb „vándoroltató” föliablokkok telepítése, amelyeknél a hozamok és a minőség jobb, mint a szabadföldön, és az időjárási kockázatok elkerülhetők.
273. Adottságainkhoz képest csak kis mértékben hasznosítjuk a geotermális energiát a kertészeti termelésben. Bár a földhővel fűtött üvegházakban a téli és a kora tavaszi időszakban is versenyképesen tudnánk termelni, a termálkutak jelentős beruházási költsége, illetve a visszasajtolási kötelezettség elriasztja a beruházókat. **A geotermális energia részarányának növeléséhez nagymértékben hozzájárulhatna a hasznosítás jogi hátterének egyszerűsítése, illetve az olyan, különböző jogcímenek (pl. bányajárulék, vízkészlet-járulék) kirótt, adminisztratív terhek csökkentése, amelyek számottevően drágítják a felhasználást**. Technológiai oldalról elengedhetetlen a meglévő kutak, illetve a kutak területén található víztározó réteg vízösszetételének a vizsgálata. Ezekre az eredményekre alapozva a meglévő kutaknál lehetőség nyílna a szennyvízbírság mértékének differenciálására, illetve a környezetszennyező vízösszetételű és nem visszasajtolással működő/működtethető kutak fenntartási engedélyének felülvizsgálatára. Az új kutak létesítése esetén az általános visszasajtolási kötelezettség helyett szintén a termálvíz összetételének, illetve a víztározó réteg sajátosságainak függvényében kellene határozni a visszasajtolásról.

Conclusions and Proposals

Situation of the Fruit and Vegetable Sector

243. **Hungary has relatively favourable ecological conditions for producing fruit and vegetables but it is not able to fully exploit this opportunity.** During the last two decades, the fruit and vegetable sector has faced several new challenges such as the change of political system, accession to the EU and the effects of globalisation, and it has been unable to adapt itself to these challenges. **Although the reasons for this are to be found partly in macroeconomic factors independent from the sector, the actors of the sector may also be imputed in several aspects.**
244. The EU accession constituted one of the most important milestones, placing the horticultural sectors in an entirely new environment. **The EU's agricultural policy granted considerably better conditions for the producers of cereals, oilseeds, protein and fibre crops, therefore producers of industrial vegetables have changed to produce cereals and oilseeds, which are easier to mechanise and promise more secure profitability.** Also the **prevailing fruit and vegetable market regulations of the EU** contributed to the decline in the production of vegetables for processing; except for tomatoes; such regulations **did not and do not encourage production of the raw materials for the processing industry that are most widespread in Hungary.** The quantity restrictions associated with intervention purchases of cereals and separation of the national top-up subsidies for field crops, and subsequently their termination for lack of funds, may encourage vegetable production in the future.
245. The single market, through **abolition of customs protection, has contributed to the inflow of imported products,** thus creating more competition in the domestic market. In connection with several goods considered as classic success products (e.g. pickled cucumbers, water melons, paprika, dessert apples, peppers) Hungary has experienced not only a drop in exports but also the influx of large quantities of imports into the domestic market, displacing locally produced products.
246. **The appearance of multinational capital** in the processing industry and retail trade has **lead to an unbalanced power structure in the sector, and has also transformed expectations towards producers and products,** requiring further adaptation. The future of the horticultural sectors, among them fruit and vegetable production, depends on the **capability of the producers to produce high quality marketable produce through the application of professional technologies.** Investment in production constitutes only one of the prerequisites thereof, as proper organisation, adaptability and market knowledge will also be indispensable in the future.
247. During the last five years, **only consumption of the fresh market produce showed a slight increase, while the demand for the products of the canning and freezing industry has dropped.** Fresh produce also has a major share in the imports of fruits and vegetables. However, the simplification of the product structure of the Hungarian processing industry confirms the fact that it constitutes part of the international specialization in this product group. It has specialised in manufacturing products (canned and frozen sweet corn, green peas, French beans, apple concentrate) where it has remarkable competitive edges, while other products (for example processed small fruits or orange concentrate and roasted nuts that cannot be produced in Hungary due to climate conditions) are imported. All the same, **the Hungarian industry is not sufficiently competitive in the production of the promising fresh**

market fruits and vegetables (including the convenience products that may be grouped in this category due to their character and to the mode of consumption), **therefore development resources should be principally targeted to this area in order to satisfy domestic demand, restrict imports and expand exports.**

248. Statistics presenting the sectoral consumption include only contracted data, such as “fruit and vegetable consumption”, “consumption of tropical fruits” and “consumption of fresh market produces” or “consumption of canning and freezing industry products”. No data relating to the internal structure of the consumption (e.g. consumption by species and product types) are published. This is due to the fact that even information relating to the production and trade are uncertain and it is impossible to establish the product balances and to obtain consumption data therefrom. The acute lack of data in the sector can be imputed to the fact that some of the producers and distributors prefer to conceal their revenues. **As the structure and volume of both the demand and offer are not fully known, researchers, policy decision-makers and even market participants are unable to take well-founded strategic decisions on the choice of promising varieties and products worth developing.**
249. The domestic system of taxes, social policies and black trade present in the entire economy constitute problems which go beyond the sector but which affect the fruit and vegetable sector particularly seriously. Among fruit and vegetable farmers, **traditional small-scale producers** are to be found in especially high numbers; under the current taxation rules, **above a certain income level they have an interest in selling their produce through non-legal channels.** This applies also when such a farmer is otherwise a member of some producer organisation or a supplier of some processing company. Of course, this behaviour has **negative effects to the operation of producer organisations (POs) and of the processing industry.** The existing system, at the same time, constitutes a **serious impediment to development,** because this category of producers is not interested in “spectacularly” developing their farms and thus obtaining higher incomes.
250. It is an enormous contradiction that in the most important fruit and vegetable producing counties there is insufficient seasonal agricultural and skilled labour despite the double-digit unemployment rate. **The lack of seasonal labour may be imputed to the labour regulations and the system of social assistance, while that of skilled labour to the decline in agricultural vocational training.** Furthermore, seeking a job in the agriculture or food industry is also discouraged by the fact that these sectors, due to their low profitability, usually are only able to pay very low salaries, in most cases offering merely the national minimum wage. **Transformation of the labour, social and taxation regulations is a national challenge exceeding the responsibilities of the agricultural decision-makers. Their revision and improvement is already envisaged but the question remains: in the future to what extent they will comply with the requirements of agriculture.** The “Way to Work” program started on 1 January 2009 encourages employment instead of social assistance. It is however probable that public employment will not be able to absorb all working age people dropping out from the assistance system, thus the changing regulations may contribute to the mitigation of the labour shortage in horticulture.

Challenges and tasks connected with the market demand:

251. Due to the stagnating demand characterising the EU’s fruit and vegetable market and to the narrowing of the export possibilities, greater adaptation to the consumers’ requirement on the one part, and an organised encouragement of domestic consumption supported by proper

marketing programmes, on the other part, are indispensable. **Improvement of the quality standard of campaigns promoting consumption and expansion of the relevant resources** (even in the form of a compulsory contribution by producers or under multidepartmental co-operation) **should be envisaged for the sake of market development.** Promotion of the excellent flavour and quality of Hungarian fruits and vegetables could be a distinct element of the domestic campaigns as, by today, persuasion of consumers by development of conscious consumer behaviour is the only way to protect the domestic market, due to the single market and to the decreasing customs protection. Experiences acquired as a consequence of the world economic crisis could also be turned to advantage during the campaign: by opting for fruits and vegetables produced in Hungary consumers may contribute to the growth of GDP in Hungary, to the protection and expansion of jobs and to the development of the Hungarian rural economy.

252. Adaptation to the new consumer requirements in Hungary implies principally the prolongation of the time period in which seasonal produce is offered, production of quality goods and spreading of *post-harvest* activities. The domestic fruit and vegetable consumption shows more price elasticity than income elasticity, implying that **beyond quality and varieties, acceptable sales prices constitute the most important competition factor for producers.** Therefore, producers have to produce more efficiently on the one part and, on the other, to sell their produce directly to the consumer or at via a shorter marketing chain in order to narrowing the margin between producer and consumer prices, the latter amounting sometimes to several times the producer prices.
253. As the **consumers' requirement for safe and high quality products is growing worldwide, the existence of food safety systems at producers,** or of equivalent guarantees of safety, quality and traceability of products, is of increasing importance when selling to modern retail chains or to the processing industry. At present, several producers practically exclude themselves from the sphere of potential suppliers by failing to assume the costs and administrative burdens of quality assurance. State supports in this field would provide efficient assistance, as mainly scarcity of funds prevent producers from introducing similar systems; such scarcity could be mitigated by targeted support. Supporting the introduction and application charges of such systems – as Green Box measures – are acceptable both to WTO and to the EU.
254. **Beside the compliance with food safety requirements, adoption of special labelling and quality systems could greatly strengthen the competitiveness of domestic products.** As the introduction and application of such systems is quite expensive, financial support could be necessary. On the other hand, **information and education of consumers are of great importance in this respect.**
255. **The increasing popularity of produce grown through reduced utilisation of chemicals (organic and integrated production) may give better market opportunities for producers in both the international and domestic markets.** The relevant prerequisites include presentation of the production technologies, training and professional consulting, development of the processing industry and trade through the entire food chain and, in the case of integrated production, implementation of a proper labelling system, as well as education of the consumers. Without these measures, related support granted to producers – even though applaudable – cannot attain their real goals: at present, 100% of the integrated products, but also an increasing proportion of organic products, are marketed as conventional products.

Challenges and tasks connected with product sales

256. The most important factor in the domestic market is that the **multinational chains have become essential participants of the food retail trade and their importance will probably continue to increase**. Thus, producers will be increasingly forced to adapt themselves to the requirements dictated by the commercial chains. **Concentration – co-operation among producers in the form of producer organisations – constitutes the most important element of adaptation**. It is advantageous that recently the purchasing policy of the retail chains has shifted in this direction: **an increasing number of commercial chains strive to exclude the intermediary wholesalers** and try to establish direct relationship with the POs. Enhancement of centralisation can be expected in the purchasing practices of the retail chains in the future and the production organisations must adapt themselves to this trend through establishing higher level co-operation, e.g. in form of associations.
257. Both sides must contribute to better co-operation between the multinational chains and producers and it would be reasonable to encourage fulfilment of such tasks through public intervention. **Regulation or restriction of the chains' abuse of their dominant position might improve the position of their suppliers**. Although in practice state regulation in this field often is in conflict with the international and domestic rules of free competition, there are foreign examples proving existence of norms that may improve the situation of suppliers (e.g. inclusion in contract of the background conditions, exact definition of the compensation for, and maximisation of the additional supplier obligations).
258. For producers that do not wish to abandon their independent position, **production of speciality produce** would be the correct strategy, but here they must comply with market requirements (impeccable quality, careful manipulation, acceptable price and correct maintenance of the delivery terms). **Organisation of their own marketing network** (producers' markets and shops) constitutes a further viable solution for independent individual producers. Some successful initiatives already exist and their expansion has to be supported and encouraged. It is important to emphasise that even similar organisations require compromises from producers, their co-operation, discipline in supply and provision of products in sufficient quantity and proper quality are indispensable.
259. For an indeterminate period, selling on wholesale markets will still continue to grant a selling opportunity for a relatively wide range of producers, because specialised shops and consumer markets are expected to survive for a long period, even if in decreasing number. This method of selling has the disadvantage of uncertainty, counterbalanced for the time being by the extra profit that can be realised through illegal trading. **If the effects of the government's general efforts to fight the black economy are also felt in this field, selling/purchasing on wholesale markets will be attractive for producers and retail merchants only if they are transformed into real auction markets**.

Challenges and proposals connected with the processing industry

260. **Purchasing of domestic raw materials causes increasing difficulties** for the processing industry. This is a problem arising partly from the EU agricultural policy and partly connected with contractual discipline. Recently, however, because of the weakening of the national currency, imports of raw materials have become remarkably more expensive, **further increasing the co-operation constraint of the domestic producers and processors**. Due to the interdependence of the processing factories and producers, as well as to the shortage of the

raw materials, co-operation within the framework of integration – as already implemented in the industrial tomato product line – plus greater involvement of the processing enterprises as integrators would provide prospects for both parties. More intensive cultivars and technologies are required for the sake of higher and more reliable yields and for better quality, therefore co-ordination of the raw material production, for example through input financing and common mechanised harvesting, is indispensable.

261. As regards fruits, the lack of raw materials for the processing industry is even more marked. Based on the example of certain apple concentrate manufacturers, pre-financing of the plantation establishment costs and technology consulting are recommended. In practice, however, examples of even closer co-operation can be seen: in order to maintain its raw material supplies, one of the tomato processing enterprises is conducting negotiations on becoming a member of a producer organisation pooling industrial tomato producers. Similar co-operations are acutely needed in the fruit sector, too.

Challenges and proposals connected with producer organisations

262. Producer organisations could be most successful in the co-operation with commercial chains, but they could also co-ordinate efficiently other important activities within the sector (e.g. professional consulting, development of quality production, processing, seeking export markets etc.). All the same, only 17 to 19% of the fruit and vegetable sales are managed by POs, against the potential share of 30-40%. The operation of the POs is principally encumbered by the black trade and by the lack of confidence among members in each other and in the management. Legally operating POs are unable to compete with illegal merchants operating in an *ad hoc* manner and paying immediately. **According to the new EU regulations, Member States should register fruit and vegetable merchants; thus unlicensed merchants will become easy to detect during checks to be expected in the future.**
263. Contributions of the PO members are usually insufficient for financing acceptance and distribution of the goods produced (and often purchased from third parties). As the members have an interest in the quickest possible payment for the goods supplied (otherwise they prefer to sell on the black market), the **POs are compelled to resort to working capital loan.** It is however extremely difficult to obtain such a loan, because POs have implemented the necessary developments through using, beyond support, investment loans, therefore their assets are encumbered by mortgages. The operation of the producer organisations should be remodelled: **through ceasing their non-profit character, involvement of external financial resources would become possible and more funds could be expended on operations and on development.**

Production-related challenges and proposals

264. In Hungary, the national average yields of fruit amount to just half or one third of the average yields in Western Europe or even of those realised in domestic intensive production. **In order to increase the average yields, up-to-date plantations, high yielding varieties and irrigation of the intensive plantations are necessary.** The harvest security may be improved, beyond supplement irrigation, through additional investments, implementation of freeze protection irrigation system and application of shading screens for frost protection. Also sufficient labour, partly skilled, is required for the cultivation of modern plantations (sprout picking, green pruning, disbudding). For ensuring continuous market supply of dessert apples, storage capacities, too, need to be further developed. At present, storage facilities

with controlled atmosphere or ULO system are available at a national level for storing only 97 thousand tons of apples, less than half of the quantity to be stored (200 to 250 thousand tons).

265. **In the majority of Hungarian apple orchards, the variety Jonathan is still grown, though it is less in demand as a dessert apple**, while the marketable modern varieties (Gala, Braeburn) are hardly present at all. Therefore, a **considerable part of the apple crop which is unmerchantable on the fresh market is processed every year as industrial apples, while dessert apples are imported in large quantities**. In order to improve competitiveness of the dessert apple production, **separation of the dessert apple and industrial apple orchards** would constitute a solution in the long term. For dessert purposes, emphasis should be laid on varieties which are marketable and popular throughout the EU and which perform well also in Hungary (Gala, Jonagold, Idared), while in the case of industrial apples, planting cultivars of high productivity and resistant to the most common diseases and consequently giving high yields even with lower plant protection expenditure (the so-called re-varieties).
266. New planting of fruit is discouraged by the felling obligation bound with planting supports arriving even to 200% for some species (e.g. apple, sour cherry, peach, plum and elder), thus increasing considerably the implementation costs of new orchards. Smaller, obsolete orchards can at the same time provide some income supplement even at minimal expenditure; therefore, their proprietors are not interested in their felling. All the same, liquidation of the aged, uncompetitive orchards is necessary for avoiding market disturbances, because the yields of the newer orchards are much higher. EU financed felling supports would constitute a solution to this problem – similar examples have occurred in the EU-15 Member States. **In the absence of these, the authorities could oblige proprietors of the orchards for felling due to neglect, for example if plant protection treatments are missed several times**.
267. More strict controls are required in the case of new orchards established with support for granting professional and full performance of all tasks related to planting and care. **In the future, support for new orchards of a merely good or average quality instead of excellent standard must be avoided**. Proper soil preparation and supply, application of high quality propagating materials of certified origin, irrigation capability of the territory, systems serving for protecting the plantations from freezing and frost and from damage by wildlife should be ensured.
268. Plant improvement is characterised by lack of funds and dispersed activities, therefore, the genetic base of both vegetable seeds and of fruit trees is continuously narrowing. Although there are competitive Hungarian breeds of the most important fruit and vegetable varieties, the market participants are using in large quantities farm saved or uncontrolled sowing seed (for example in the case of onions and paprika) in order to cut production costs, assuming also the risk of uncertain yield and quality; consequently, the **demand for standard sowing seed has decreased continuously in recent years**.
269. For the research laboratories, privatised recently or waiting for being sold, the expensive and lengthy breeding of new cultivars is difficult to finance and potentially unprofitable (partly due to the relatively small sowing area of vegetables); therefore, they typically lay emphasis on services (professional consulting, quality control). If the lack on funds will not be mitigated, in all probability large seed merchants, mostly under foreign ownership, will undertake the role of the plant improving laboratories, through developing standard breeds that may be marketed in the widest possible sphere. **As a result, the regional cultivars might**

- disappear on the long run, with serious consequences, because the domestic varieties are usually best adapted to the domestic cultivating conditions.** (A further argument may be mentioned: development costs of the regional cultivars are usually recovered indirectly, mainly through the added value products.) Therefore **maintenance of public financing of the plant improvement activities – for example through involvement of the universities – would be important at least in the case of the species traditionally grown in Hungary** (capsicum, garlic, onion, sour cherry, cherry, apricot).
270. **Due to the new EU regulations concerning marketing of the plant protection products, temporarily the number of applicable products will significantly decrease, by about 2% according to estimates. Up-to-date professional advice will be indispensable during the period of phasing out these products in order to maintain harvest security and to prevent the use of banned products or active agents.** In addition, technical assistance will be required in the form of training or open days for supplying information on the application possibilities of the old products still in use or of the newly approved ones.
271. Even though droughts of longer or shorter duration cause yield losses almost every year, just one quarter of the vegetable growing areas and 5% of the fruit plantations are irrigated. Beyond the high electricity and fuel oil prices, **other administrative fees connected with irrigation water supply increase remarkably the costs of irrigation.** It is essential to increase the share of the irrigated areas in the intensive plantations and in field vegetable production. This could be promoted by decreasing the administrative burdens not directly connected with the service provision, such as the irrigation contribution or water resource contribution. **Through rationalisation of these contributions, the costs of irrigation could be cut by 10 or even 15%.**
272. The overwhelming majority of the vegetables intended for fresh consumption, and furthermore, practically the entire quantity of white bell peppers, is already grown in covered plant-growing facilities even in countries to the south of Hungary. Hungary has a comparative advantage in plant-growing without heating, as vegetables may also be produced in the late summer and autumn period, when the same is impossible in countries more to the south, due to the too high temperature. But through application of cheaper heating methods even forcing in the winter end and early spring period may be rendered competitive in greenhouses heated by thermal water. Consequently **two directions of the vegetable forcing development may be outlined in Hungary.** One of them implies the use of high standard plant houses based on thermal water heating, allowing improvement of yields and quality. The other consists in the implementation of more simple and cheaper mobile foil covered greenhouse blocks, giving higher yields and quality compared to open air production and allowing prevention of the weather risks.
273. Compared to resources existing in Hungary, geothermal energy is utilised at a relatively small scale in horticultural production. Even though production would be competitive in greenhouses heated by geothermal energy even in the winter and early spring period, the high investment needed for geothermal wells and the reinjection obligation discourage investors. **Simplification of the legal background and decrease in the administrative costs imposed by different titles** (e.g. mining royalty and water resource contribution), which **increase remarkably the costs of exploitation, could greatly contribute to the growth of the share of geothermal power.** As regards technologies, assessment of the existing wells and of the water composition of the aquifers in the area of the wells is indispensable. Based

on the results, differentiation of the waste water fines payable and revision of the maintenance licences of the wells operated by environment polluting water without reinjection (or if reinjection is not possible) could be possible. Even in the case of establishing new wells, the reinjection obligation should be established in consideration of the composition of the thermal water and the aquifer's peculiarities, instead of imposing a general reinjection obligation.

Kivonat

Jelen tanulmány egy kiadványsorozat része. Az első kötet a mezőgazdaság versenyképességét meghatározó gazdasági és társadalmi környezettel, valamint az agrárpolitika körébe sorolható problémákkal foglalkozik, amelyet további, ágazati kutatásokat tartalmazó kiadványok követnek. A jelenlegi, zöldség- és gyümölcságazattal foglalkozó rész átfogó képet nyújt a zöldség- és gyümölcs-termelés jelenlegi helyzetéről, az ágazatot súlyosan érintő problémákról, valamint a versenyképesség javítása érdekében szükséges tennivalókról. A kutatás elsődleges célja a gyakorlati összefüggések feltárása volt, ezért a szerzők számos ágazati szereplő véleményét összegezték és egészítették ki szakmai háttérinformációkkal és statisztikai adatokkal.

Abstract

Situation of the Fruit and Vegetable Sector

This study is one part of a series of publications. The first volume discusses the economic and social environment determining the competitiveness of agriculture, as well as problems which can be classified as agricultural policy issues, and is being followed by publications dealing with further sector-related research. This part, covering the fruit and vegetable sector, provides an overall picture of the present situation of fruit and vegetable production, of the problems affecting the sector and on the steps required to improve the competitiveness of the sector. The main objective of the research was to reveal the practical issues, therefore, the authors have summarised the opinions of several stakeholders in the sector, supplementing them with professional background information and statistical data.

Irodalomjegyzék

1. Agrár Európa [2007]: A területalapú támogatás kiterjesztése és a zöldség-gyümölcs piac. Agrár Európa, 2007. 9. szám.
2. Agrár Európa Kft. [2008]: A konzerv- és hűtőipar helyzete és kilátásai. Készült: az MKB Bank Zrt. megbízásából, 2008. március. pp. 23.
3. Agrár Európa Kft. [2008]: A magyarországi élelmiszeripar középtávú stratégiájának alapjai. Készült: az Élelmiszer-feldolgozók Országos Szövetsége megbízásából, 2008. január-március. pp. 67. www.agrar-europa.hu
4. Ábrahám, T. [2008]: A magyarországi csemegekukorica-konzerv gyártás jelene és jövője. Hűtőipar, vol. LVI. no. 4.
5. Állami Foglalkoztatási Szolgálat [2008]: Összefoglaló a 2007. évben felhasznált alkalmi munkavállalói könyvekről. www.afsz.hu
6. Apáti, F. – Gonda, I. [2009]: A gondozatlan ültetvények problematikája a hazai almaágazatban. Agrofórum, vol. XX. no. 4. pp. 82-85.
7. Apáti, F. [2009]: A meggytermesztés jelene és kilátásai a gazdaságosság tükrében (4.) – A magyar és a német meggytermesztés gazdasági összehasonlítása. Agrofórum. vol. XX. no. 5. pp. 70-73.
8. Árpási, M. [2004]: Geotermikus energia. In: Semberi, P. – Tóth, L. (szerk.): Hagyományos és megújuló energiák. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest.
9. Árpási, M. [2005]: Geothermal Update of Hungary 2000-2004. Proceedings World Geothermal Congress.
10. Bánáti, D. – Lakner, Z. [2005]: 'Food safety and consumer's attitude in a new EU Member State. A case study of Hungary' in: Elmádfa I. (ed): Diet diversification and health promotion. Forum nutrition. Basel: Karger.
11. Béládi, K. [2003]: A részmunkaidős kisgazdaságok növénytermelési ágazatainak költség-, hozam- és jövedelemviszonyai 2002-ben. Agrárgazdasági Információk. 2003. 1. szám Budapest: Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet.
12. Bódis, L. – Galasi, P. – Micklewright, J.– Nagy, Gy. [2005]: Munkanélküli ellátás és hatásvizsgálatai Magyarországon. MTA Közgazdaságtudományi Intézet.
13. Bodnár, J. [2008]: A magyar almának helye van a piacon. FRUITINFO-ALMA, vol. XVII. no. 3. pp. 1. ÉKASZ – Szakmaközi Szervezet, Újfehértó.
14. Bodnár, J. [2009]: Ismét egy összefogásra intő év után vagyunk. FRUITINFO-ALMA, vol. XVIII. no. 1-2. pp. 2-4. ÉKASZ – Szakmaközi Szervezet, Újfehértó.
15. Bogos, J. [2007]: A vetőmag-termeltetés perspektívái Magyarországon. Előadás. Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ. „Vessünk jó magot a földbe” című rendezvény, 2007. november 15.

16. Commission of the European Communities [2008]: Commission staff working document accompanying the proposal for a council regulation amending Regulations (EC) No 1290/2005 on the financing of the common agricultural policy and (EC) No 1234/2007 establishing a common organisation of agricultural markets and on specific provisions for certain agricultural products in order to set up a School Fruit Scheme. Impact assessment. http://ec.europa.eu/agriculture/markets/fruitveg/sfs/sumimpact_en.pdp
17. European Commission DG Agri [2007]: Producers organizations and operational programs (balance 2000-2006). Working document. <http://circa.europa.eu>
18. Dudás, G. [2007]: Százmilliárdok száradnak el. <http://index.hu/gazdasag/magyar/ont070807/>
19. Dudás, Gy. [2009]: A termelői értékesítő szervezetek (TÉSZ) lehetőségei a zöldség-gyümölcs ágazat koordinálásában. PhD értekezéstervezet, Szent István Egyetem, Gödöllő.
20. Energia Központ Kht. [2007]: A geotermikus energia hasznosítása Magyarországon. Csináljuk jól! Energiahatékonysági sorozat. Budapest: Energia Központ Kht.
21. Erdész, F.-né [2007]: A magyar gyümölcs- és zöldségpiac helyzete és kilátásai. Agrárgazdasági Tanulmányok. 2007. 1. szám. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet.
22. European Heart Network [2005]: Fruit and vegetable policy in the European Union: its effect on the burden of cardiovascular disease. http://www.ehnheart.org/files/ehnfinal_2-095505A.pdf
23. Felföldi, J. et al. [2007]: Ágazatspecifikus innováción alapuló projektek generálása az alma ágazatban. Szaktanácsadási füzetek 15. Debrecen: Észak-Alföldi Regionális Szaktanácsadási Központ.
24. Felföldi, J. et al. [2008]: Fogyasztói attitűdök az almapiacon. Élelmiszer, táplálkozás és marketing, vol. V. no. 2-3. pp.87-91.
25. Fischer [2009]: Resistenzzüchtungen beim Apfel. www.gartenakademie.rlp.de
26. Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium [2008]: Nemzeti stratégia a termelői szervezetek működési programjaira. Melléklet tervezet FVM rendelethez 2008. augusztus 19.
27. Fruits and vegetables: fresh and healthy on European tables. Eurostat. Agriculture and fisheries. Statistics in focus, 60/2008.
28. FruitVeb [2008]: A zöldség és gyümölcs ágazat helyzete Magyarországon 2007. Budapest: FruitVeB Magyar Zöldség-Gyümölcs Szakmaközi Szervezet.
29. FruitVeb [2008]: A zöldség-gyümölcs ágazat középtávú ágazatfejlesztési koncepciója (2008-2013). Budapest: FruitVeB Magyar Zöldség-Gyümölcs Szakmaközi Szervezet.
30. FruitVeb [2009]: A magyar zöldség-gyümölcs ágazat stratégiai megvalósíthatósági tanulmánya. Budapest: FruitVeB Magyar Zöldség-Gyümölcs Szakmaközi Szervezet.
31. GfK Hungaria [2008]: Piackutatás a pálinka népszerűsítő kampány megalapozására. Készült az AMC megbízásából. Kézirat.
32. Gonda, I. et al. [2006]: Mi lesz veled magyar alma? Szaktanácsadási füzetek 3. Debrecen: Észak-Alföldi Regionális Szaktanácsadási Központ.
33. Hazai zöldség és gyümölcs az asztalokra. www.agrarhaszon.hu

34. Horváth, Z. B. [2007]: Hazánk termálvíz felhasználása növényházakban. Zöldségtermesztés, vol. XXXVIII. no. 4. pp. 27-30. Budapesti Corvinus Egyetem, Kertészettudományi Kar.
35. HVG Mai Piac Évkönyv [2009], HVG Press Kft. pp. 44-145.
36. Jackson-Leach, R. – Lobstein, T. [2006]: Estimated burden of paediatric obesity and co-morbidities in Europe. Part. 1. The increase in the prevalence of child obesity in Europe is itself increasing. International Journal Pediatric Obesity, vol. 1. no. 1. pp. 26.
37. Juhász, A. – Kürti, A. – Seres, A. – Stauder, M. [2008]: A kereskedelem koncentrációjának hatása a kisárutermelésre és a zöldség-gyümölcs kisárutermelők alkalmazkodása. Műhelytanulmányok. MT-DP – 2008/2. Budapest: MTA Közgazdaságtudományi Intézet.
38. Juhász, A. [2008]: Az agrár-kereskedempolitikai feltételrendszer változásának hatása a zöldség-gyümölcs ágazatban. PhD értekezéstervezet, Szent István Egyetem, Gödöllő.
39. Juhász, A. – Kozak, A. [2009]: A magyarországi tézsek fenntarthatósági profilja: tanulságok és lehetőségek. Kutatási jelentés. Agrárgazdasági Kutató Intézet. Kézirat.
40. Kádár A. [2008]: Sikernövények is akadnak. Napi Gazdaság, 2008.07.28. www.agrotrend.hu
41. Kapronczai, I. (szerk.) [2009]: Élelmiszeripari változások és a meghatározó vállalkozások stratégiai jellemzői. Tanulmánytervezet. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet.
42. Kárpáti, Gy. [2006]: Frissáru-körkép: zöldség-gyümölcs. Progresszív Magazin, 2006. 6. szám. www.progressziv.hu
43. Kiss, M. [2008]: A túlélésért küzdenek a hűtő- és konzerviparban – interjú Cseh L.-val. Napi Gazdaság, vol. 18, no. 4723. pp. 6-7. www.agrotrend.hu
44. Kornél, K. [2004]: Gondolatok a magyar gyorsfagyasztás helyzetéről és jövőjéről. Hűtőipar, LII. Évfolyam, 4. szám.
45. Kovács, A. et al. [2008]: Vándorfólia – újabb lehetőség a nagytömegű friss zöldség előállításához. Zöldségtermesztés, vol. XXXIX. no. 2. pp. 5-8. Budapesti Corvinus Egyetem, Kertészettudományi Kar.
46. Kürti, A. – Stauder, M. – Wagner, H. – Kürthy, Gy. [2007]: A magyar élelmiszergazdasági import dinamikus növekedésének okai. Agrárgazdasági Tanulmányok. 2007. 4. szám. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet.
47. KSH [2009]: Statisztikai tükör: Biogazdálkodás. 2009/67.
48. KSH [2008]: Statisztikai tükör: Alma-, körte-, őszibarack-, kajszibarack-ültetvények adatai, 2007. 2008/8.
49. Kun, L. [2008]: A mezőgazdasági termék nyomon-követése és jelölése. Agrárágazat, www.pointernet.pds.hu
50. Láng, I. [2009]: Tájékoztató háttéranyag 'Az aszály és szárazodás Magyarországon' című konferencia résztvevői számára. Kecskemét, 2009. október 7.
51. Liebe, P. [2001]: Tájékoztató. Termálvízkészleteink, hasznosításuk és védelmük. VITUKI Rt.
52. Lipták, L. [2006]: A friss zöldség- és gyümölcs értékesítési csatornái Magyarországon. Zöldségtermesztés, vol. XXXVII. no. 4. pp. 29-30. Budapesti Corvinus Egyetem, Kertészettudományi Kar.

53. Matuz, J. – Kertész, Z. [2007]: A magyar növénynevelés helyzete és hatása a mezőgazdaságra. Előadás. „Biológiai alapok a mezőgazdaságban” c. Konferencia. Agróforum, 2007. vol. 18. no. 2. pp. 4-9.
54. Merkel, K. – Székelyné Raál, É. [2008]: A kettős könyvvitelt vezető mezőgazdasági és élelmiszeripari szervezetek gazdálkodásának főbb adatai 2001-2006. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet.
55. MgSzH [2009]: Beszámoló a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal Vetőmagfelügyelet munkájáról 2008. www.ommi.hu
56. MTA [2008]: A geotermikus energiahasznosítás nemzetközi és hazai helyzete, jövőbeni lehetőségei Magyarországon. Magyar Tudományos Akadémia, 2008. március 31.
57. Nagy-Gál, J. [2008]: Termálenergia a zöldség-hajtásban, Árpád-Agrár Zrt. Zöldség- és Gyümölcs Piac, vol. XII. no. 4. pp. 10-11.
58. Nagyné, P. K. [2008]: Minőségirányítási alapismeretek és az élelmiszerbiztonsági irányítási rendszerek alapjai. Kézirat.
59. Németh, L. [2008]: Integrációs igények és változások a zöldség-gyümölcs ellenőrzésben. Előadás. XVI. Élelmiszer Minőségellenőrzési Tudományos Konferencia, 2008. április 24-25.
60. OECD [2009a]: Impacts of the financial market crisis on the agriculture sector: a US perspective, Group on Commodity Markets, Working Party on Agricultural Policies and Markets, OECD 18. March, 2009, TAD/CA/APM/CFS/MD/RD(2009)8.
61. OECD [2009b]: Industry response to the financial crisis. Group on Commodity Markets, Working Party on Agricultural Policies and Markets, OECD, 01. April, 2009. TAD/CA/APM/CFS/MD/RD(2009)9.
62. OMMI [2009]: Gyümölcs üzemi törzsültetvények Magyarországon. www.ommi.hu
63. Pap, E. [2009]: A haszon az áruházaknál marad. Kertészet és Szőlészet, vol. 58. no. 24. pp. 4.
64. Polenszky, G.-né [2009]: A túlélés stratégiája. Magyar Mezőgazdaság, vol. 64. no. 5. pp. 45.
65. Popp, J. – Potori, N. – Udovecz, G. (szerk.) [2008]: A versenyesélyek javításának lehetőségei a magyar élelmiszer-gazdaságban. Budapest: Magyar Agrárkamara.
66. Popp, J.– Bánáti, D. (szerk.) [2006]: Élelmiszerbiztonság a kereskedelem tükrében. Agrárgazdasági Tanulmányok. 2006. 1. szám. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet.
67. Promotion of traditional regional agricultural and food products: a further step towards sustainable rural development. 26th FAO Regional Conference for Europe, April 2008, ERC/08/04, www.fao.org
68. Soltész, M. – Nyéki, J. – Szabó, Z. [2008]: A gyümölcsstermelést veszélyeztető extrém időjárási hatások. „KLÍMA-21” Füzetek, 2008. 53. szám. Budapest: MTA-BCE Kutatócsoport.
69. Soltész, M. [2008]: Alma Nap. Előadás. Mezőgazdasági Könyvtár, Budapest, 2008. október 7.
70. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal [2007]: Tájékoztató Szabolcs-Szatmár-Bereg megye gyümölcsstermesztésének helyzetéről. Kézirat.
71. Szabó, M. [2008]: Kistermelők a Budapesti Nagybani Piacon. Kertészet és Szőlészet, 2008. április 30.

72. Szabó, Z. – Racskó, J. – Nyéki, J. [2006]: Almaklubfajták itthon és a nagyvilágban. AgrárUnió, vol. VII. no. 10-11.
73. Székely, Cs. – Pálincás, P. [2007]: A hazai mezőgazdasági vállalkozások menedzsmentje európai összehasonlításban. Gazdálkodás, vol. 51. no. 6. pp. 3-15.
74. Szirmai, S. P. [2008]: Szövetségben az erő. Figyelő, 2008/41. szám.
75. Szita, G. [2007]: Szabályozási kérdések, kötelezettségek. Előadás. „A termásvíz hasznosítási lehetőségei” c. Konferencia, Magyar Geotermális Egyesület.
76. Szociális és Munkaügyi Minisztérium [2008]: A szociális támogatási rendszer munkára ösztönző átalakítása. Közlemény, 2008. július.
77. Takács, F. [2008]: Sokan piaci információk nélkül választanak fajtát. FRUITINFO-ALMA, vol. XVII. no. 3. pp. 2-5. ÉKASZ – Szakmaközi Szervezet, Újfehértó.
78. Takács, F. [2009]: A magyar almatermesztés helyzete és fejlesztési lehetőségei. FRUITINFO-ALMA, vol. XVIII. no. 1-2. pp. 9-10. ÉKASZ – Szakmaközi Szervezet, Újfehértó.
79. Terbe, I. [2009]: A klímaváltozás okozta betegségek és fejlődési rendellenességek. Előadás 'A kertészeti növények védelme az új EU szabályok tükrében' című konferencia. Debrecen, 2009. augusztus 27.
80. Téglá, Zs. [2005]: A zöldségajtatás méretökönómiai kérdései.
<http://www.nkfp014.hu/dokumentumok/nkfp/krf205.doc>
81. The fresh fruit and vegetable market in the EU, April, 2009. CBI Market Survey, www.cbi.eu
82. Tőkés, G. [2008]: A zonális növényvédőszer-engedélyezés lehetőségei és korlátai. Agrofórum, vol. 19. no. 12.
83. Tőkés, G. [2009]: Csata után – a növényvédőszer helyzetéről. Agrofórum, 2009. március.
84. Tunyoginé Nechay, V. – Stummer, I. (szerk.) [2008]: A fontosabb termékpályák 2007. évi piaci folyamatai. Agrárgazdasági Információk. 2008. 3. szám. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet.
85. Tunyoginé Nechay, V. (szerk.) [2009]: A fontosabb termékpályák 2008. évi piaci folyamatai. Agrárgazdasági Információk. 2009. 1. szám. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet.
86. Udovecz, G. (szerk.) – Popp, J. (szerk.) – Potori, N. (szerk.) [2007]: Alkalmazkodási kényszerben a magyar mezőgazdaság. Agrárgazdasági Tanulmányok. 2007. 7. szám. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet.
87. Vermes, L. – Szűcs, I. [2008]: A mezőgazdasági vízhasználat jogi szabályozásának aktuális kérdései. „A mezőgazdasági vízhasználat jelene és jövője Magyarországon” Vitafórum, Szarvas: HAKI, 2008. október 28.
88. Vízügyi és Környezetvédelmi Központi Igazgatóság [2008]. www.ovf.hu
89. Willer, H. – Kilcher, L. (Eds.) [2009]: The World of Organic Agriculture – Statistics and Emerging Trends 2009. IFOAM, Bonn; FiBL, Frick; ITC, Geneva.

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: A zöldség- és gyümölcsstermelés bruttó termelési értéke (folyó áron)	7
2. táblázat: Néhány gyümölcs- és zöldségféle felvásárlási és termelői piaci átlagára	13
3. táblázat: Magyarország zöldség- és gyümölcsfogyasztása	15
4. táblázat: A belföldi árufogyasztás és az export-import alakulása a frisspiaci és feldolgozott zöldség- és gyümölcsfélénél	17
5. táblázat: A zöldség- és gyümölcsstermékek kivitele főcsoportok szerint	19
6. táblázat: A zöldség- és gyümölcsstermékek behozatala főcsoportok szerint	20
7. táblázat: A zöldség- és gyümölcsstermékek külkereskedelmének egyenlege	20
8. táblázat: A mezőgazdasági termelők értékesítési csatornái az egyes EU-tagországokban	27
9. táblázat: A zöldség- és gyümölcsfeldolgozó szervezetek főbb adatai	39
10. táblázat: A feldolgozott zöldségek és gyümölcsök külkereskedelme	40
11. táblázat: A zöldség- és gyümölcsfeldolgozás meghatározó vállalkozásai Magyarországon	42
12. táblázat: Almasűrítmenygyártók Magyarországon	43
13. táblázat: A magyar zöldség- és gyümölcsstermelői szervezetek főbb adatai	49
14. táblázat: A hazai gyümölcs- és zöldségtermés alakulása	55
15. táblázat: A zöldségterület alakulása Magyarországon	56
16. táblázat: A gyümölcsösök területének alakulása Magyarországon	57
17. táblázat: A támogatással létesült ültetvények minősítése Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében	59
18. táblázat: A gyümölcs- és zöldségfélék termésátlaga itthon és az Európai Unió más tagállamaiban	60
19. táblázat: Zöldség- és gyümölcsfélék átlagos hozama a piacmeghatározó gazdaságokban önköltség-kategóriánként	62
20. táblázat: Államilag minősített főbb zöldségfajták (2007)	64
21. táblázat: Paprikafajok szaporítása	66
22. táblázat: Államilag minősített főbb gyümölcsök fajtái (2007)	67
23. táblázat: A klubfajták termesztésének helyzete a világon és Magyarországon (2006)	68
24. táblázat: A re-almafajták ízspektruma	68
25. táblázat: Az egy hektár szántó-, kert-, gyümölcsös- és szőlőterületre vetített műtrágya-felhasználás Magyarországon	69
26. táblázat: Ökológiai gazdálkodásba vont területek nagysága Magyarországon	74
27. táblázat: A zöldség- és gyümölcsstermelés és a munkanélküliség alakulása megyénként	80
28. táblázat: A fóliasátrak jellemző adatai Magyarországon (2008)	82

---

29. táblázat: Az üvegházak jellemző adatai Magyarországon (2008).....	82
30. táblázat: Közvetlen geotermikus hőhasznosításban élenjáró országok (2008).....	85
31. táblázat: A termásvíz költségei 4 millió m ³ kitermelése esetén.....	86
32. táblázat: A szennyvízbírság növekedése a türelmi időszak alatt (az Árpád-Agrár Zrt. 2005. évi adatai).....	87
33. táblázat: Magyarország hűtőházi kapacitása (2006).....	88
34. táblázat: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye almatároló kapacitása (2006).....	89

Ábrák jegyzéke

1. ábra: A zöldség- és gyümölcs ágazatok termelésének alakulása.....	8
2. ábra: Egyes zöldségfélék termésmennyiségének alakulása	9
3. ábra: Egyes gyümölcsfélék termésmennyiségének alakulása	10
4. ábra: A belföldi termesztésű meggy termelői ára a Budapesti Nagyban Piacon.....	11
5. ábra: A belföldi termesztésű étkezési alma termelői ára a Budapesti Nagyban Piacon.....	11
6. ábra: A paradicsom felvásárlása friss fogyasztásra (szabadföldi és hajtattott)	16
7. ábra: A legfontosabb zöldség- és gyümölcstermékek exportja	21
8. ábra: A hazai zöldség- és gyümölcsexport célországok szerinti megoszlása.....	22
9. ábra: A legfontosabb zöldség- és gyümölcstermékek importja.....	23
10. ábra: A hazai zöldség- és gyümölcsimpport országok szerinti megoszlása	24
11. ábra: A zöldség- és gyümölcstermékpálya fázisai és a friss áru értékesítési csatornái.....	26
12. ábra: Az árképzés lépései a kereskedelmi láncoknál	32
13. ábra: A konzerv csemegekukorica gyártásának alakulása.....	41
14. ábra: A belföldön forgalmazott és az exportált fémzárolt zöldségvetőmag mennyiségének alakulása	65
15. ábra: A műtrágyaárak alakulása (előző év azonos időszaka = 100).....	70
16. ábra: Értékesített növényvédőszer-mennyiségek	71
17. ábra: Egyes EU-tagországok részesedése az EU összes bioterületéből 2007-ben	73
18. ábra: Az öntözhető és az öntözött területek alakulása a zöldség- és gyümölcsstermesztésben	76
19. ábra: Az öntözött területek megoszlása a zöldségstermesztésben (2008)	76
20. ábra: Az öntözött területek megoszlása a gyümölcsstermesztésben (2008).....	77
21. ábra: A megújuló energiahordozók hasznosítása Magyarországon 2006-ban	85

MELLÉKLETEK

Mellékletek jegyzéke

1. melléklet: Cégek, szervezetek, amelyeknél konzultációt folytattunk	119
2. melléklet: Magyarország zöldségtermelése	120
3. melléklet: Magyarország gyümölcstermelése	120
4. melléklet: A friss zöldségek, gyümölcsök fogyasztása és felhasználása az Európai Unióban	121
5. melléklet: A zöldségfélék termelői mérlegének alakulása (2006-2007)	122
6. melléklet: A gyümölcsök termelői mérlegének alakulása (2006-2007).....	123
7. melléklet: A növénytermesztéshez kapcsolódó hatósági díjak	124
8. melléklet: Az öntözést terhelő költségek és adminisztratív feladatok	127
9. melléklet: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye almaültetvényeinek fajtaösszetétele (2007)	128

Cégek, szervezetek, amelyeknél konzultációt folytattunk

- 1) Abo Agrestis Termelői Értékesítő Szövetkezet (Alsónémedi-Bugyi-Ócsa)
- 2) Agrana-Juice-Magyarország Kft. (Vásárosnamény)
- 3) Árpád Agrár Zrt. (Szentés)
- 4) Bonduelle Nagykőrös Kft. (Nagykőrös)
- 5) BonFreeze Zrt. (Kaba)
- 6) Botész Gyümölcsértékesítő Szövetkezet (Vál)
- 7) Dél-Alföldi Kertészek Zölds.-Gyüm. Termelői Értékesítő Szövetkezete (Szentés)
- 8) Eisberg-Leuenberger Kft. (Gyál)
- 9) Első Magyar Gombabörze Értékesítő Szövetkezet (Bugyi)
- 10) Élelmiszerfeldolgozók Országos Szövetsége (ÉFOSZ)
- 11) FeVita Nyrt. (Székesfehérvár)
- 12) Fresh Fruit Termelői Értékesítő Szövetkezet (Kecel)
- 13) Globus Konzervipari Nyrt. (Budapest)
- 14) Grow Group Magyar-Holland Palántanevelő Kft. (Felgyő)
- 15) Gyümölcsért Termelői Értékesítő Szövetkezet (Boldogkőváralja)
- 16) Hevestész Termelői Értékesítő Szövetkezet (Heves)
- 17) Kiskunsági Kistérségi Z.-Gy. Értékesítő Szövetkezet (Kiskunfélegyháza)
- 18) Kistér-Tész Kistelek és Térsége Termelői és Értékesítő Szövetkezet (Kistelek)
- 19) KITE Rt. Kertészet (Nádudvar)
- 20) KerTész Szövetkezet (Nagykőrös)
- 21) MakóKer-TÉSZ Termelői Értékesítő Szövetkezet (Makó)
- 22) Medi-Fruct Termelői Értékesítő Szövetkezet (Medgyesegyháza)
- 23) Parmen Konzervipari Zrt. (Debrecen)
- 24) Róna Ker-Tész Értékesítő Szolgáltató Kft. (Szabadszállás)
- 25) Spar Magyarország Kereskedelmi Kft. (Bicske)
- 26) Újfehértói Gyümölcsstermesztési Kutató és Szaktanácsadó Kht.
- 27) Univer Product Zrt. (Kecskemét)

Magyarország zöldségtermelése

ezer tonna

Megnevezés	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
Zöldségféle	1 500	1 857	1 850	1 943	2 033	1 547	1 779	1 760	1 818
Ebből: vöröshagyma	117	174	122	94	119	92	95	69	67
paradicsom	203	236	247	281	269	188	205	228	206
uborka	103	99	96	94	83	71	71	52	55
zöldborsó	61	113	102	69	93	85	92	93	118
zöldbab	27	29	25	26	24	22	22	23	32
sárgarépa	89	99	96	81	107	80	84	78	75
görögdinnye	133	130	166	228	251	214	165	164	224
fejes káposzta	120	161	157	153	176	112	78	73	79
étkezési paprika	134	134	117	108	126	113	206	208	167
csemegekukorica	291	416	468	566	508	354	513	535	537
fűszerpaprika	40	60	57	37	52	49	33	14	12

* Előzetes adat.

Adatforrás: KSH

Magyarország gyümölcsstermelése

ezer tonna

Megnevezés	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008*
Gyümölcs összesen	1 038	917	699	724	1038	732	863	360	840
Ebből: alma	695	605	527	508	700	510	537	171	569
körte	37	21	13	19	18	20	33	12	22
cseresznye	18	16	7	7	13	6	9	7	8
meggy	49	56	38	49	77	48	60	43	68
szilva	91	90	49	45	33	36	65	31	56
kajszi	21	16	7	31	35	26	40	22	27
őszibarack	64	57	22	32	83	48	68	41	48
málna	20	13	10	10	13	8	12	6	8

* Előzetes adat.

Adatforrás: KSH

4. melléklet

A friss zöldségek, gyümölcsök fogyasztása és felhasználása* az Európai Unióban

ezer tonna

Megnevezés	Gyümölcsfogyasztás**			Zöldségfogyasztás		
	2003	2005	2007	2003	2005	2007
Olaszország	7 969	9 541	9 298	13 800	14 516	12 237
Spanyolország	7 759	7 089	6 759	7 673	8 401	7 905
Franciaország	4 630	4 752	4 864	8 803	8 554	6 079
Németország	5 962	5 706	5 249	6 165	5 926	4 872
Görögország	2 537	3 055	2 931	3 209	3 056	2 767
Egyesült Királyság	3 179	3 543	3 730	4 016	4 512	4 596
Lengyelország	3 291	3 284	2 231	5 112	5 090	5 183
Románia	3 094	2 783	1 843	3 892	3 413	3 289
Portugália	1 321	1 231	1 262	2 272	2 415	2 349
Magyarország	947	1 036	1 126	1 757	1 435	1 604
Ausztria	1 162	1 158	1 214	638	671	691
Hollandia	1 175	1 071	1 404	1 057	1 455	1 546
Csehország	804	810	833	595	617	663
Belgium	881	669	761	1 962	1 855	1 858
Bulgária	528	366	381	1 168	527	642
Svédország	582	606	629	549	606	620
Dánia	401	397	428	387	402	411
Írország	188	234	283	276	287	296
Szlovénia	211	230	175	124	145	120
Szlovákia	304	300	242	378	413	445
Finnország	250	250	278	310	337	338
Ciprus	138	163	180	90	91	91
Litvánia	241	245	93	573	408	232
Lettország	151	154	132	272	210	195
Észtország	81	84	68	94	85	86
Luxemburg	37	25	36	23	25	22
Málta	45	46	35	68	73	52
EU-15 összesen	38 033	39 327	39 126	51 140	53 018	46 587
EU-27 összesen	47 871	48 841	46 466	65 262	65 524	59 188

* Egy főre eső fogyasztási adatok hiányában számított adat (termelés+import-export). Ebből kifolyólag valamelyest torzít, hiszen az ipari felhasználást is magában foglalja, ami természetesen magasabb a fő termelő országokban.

** Szőlő nélkül.

Adatforrás: CBI

A zöldségfélék termelői mérlegének alakulása (2006-2007)

Megnevezés	2006 (ezer tonna)	2006 (%)	2007 (ezer tonna)	2007 (%)
Betakarított összes termés	1 779	99,7	1 760	99,5
Egyéb forrás	6	0,3	9	0,5
Forrás összesen	1 785	100,0	1 769	100,0
1. Értékesítés összesen	1 589	89,0	1 580	89,3
Ebből: Felvásárlónak, feldolgozónak	772	43,1	877	49,6
Piacon	206	11,7	230	13,0
Közvetlen export	11	0,6	9	0,5
Egyéb*	600	33,6	464	26,2
2. Üzemen belüli felhasználás	36	2,0	36	2,0
3. Fogyasztás saját termelésből	131	7,4	129	7,3
4. Tárolási veszteség	11	0,6	12	0,7
5. Készletváltozás	18	1,0	12	0,7
Felhasználás összesen (1+2+3+4+5)	1 785	100,0	1 769	100,0
Kivitel friss zöldség	83	4,6	77	4,4
Behozatal friss zöldség	138	7,7	157	8,9

* Közületeknek, nagybani piacon kiskereskedői felvásárlások.

Adatforrás: KSH

A gyümölcsök termelői mérlegének alakulása (2006-2007)

Megnevezés	2006 (ezer tonna)	2006 (%)	2007 (ezer tonna)	2007 (%)
Betakarított összes termés	863	96,4	360	97,0
Egyéb forrás	32	3,6	11	3,0
Forrás összesen	895	100,0	371	100,0
1. Értékesítés összesen	745	83,2	319	86,0
Ebből: Felvásárlónak, feldolgozónak	283	31,6	100	27,0
Piacon	84	9,4	46	12,4
Közvetlen export	10	1,1	7	1,9
Egyéb*	368	41,1	166	44,7
2. Üzemen belüli felhasználás	70	7,8	28	7,5
3. Fogyasztás saját termelésből	63	7,1	32	8,6
4. Tárolási veszteség	3	0,3	2	0,5
5. Készletváltozás	14	1,6	-10	-2,6
Felhasználás összesen (1+2+3+4+5)	895	100,0	371	100,0
Kivitel friss gyümölcs	188	21,0	148	40,0
Behozatal friss gyümölcs	254	28,4	318	85,7

* Közületeknek, nagybani piacon kiskereskedői felvásárlások.

Adatforrás: KSH

A növénytermesztéshez kapcsolódó hatósági díjak

A hatósági vizsgálatokat és azok díjait a 165/2004. (XI. 22.) FVM rendelet határozza meg.

Hatósági jogkörbe – hatósági árakkal – többek között a következő vizsgálatok tartoznak:

- Növény-egészségügyi vizsgálatok;
- Növényvédelmi gépek típusminősítési eljárása;
- A nemzeti agrár- és vidékfejlesztési támogatások elnyeréséhez szükséges növény- és talajvédelmi igazolások;
- Re-export esetén a tranzitvizsgálati díjak;
- Export esetén a fogadó állam által előírt laboratóriumi és előzetes termőhelyi vizsgálatok díja;
- A kiviteli, behozatali, átmenő és re-export rendeltetésű, valamint belföldi növény-egészségügyi bizonyítvánnyal gyűjtőhelyre szállított küldemény növényegészségügyi vizsgálata;
- Növényútlevel kiállítás;
- Belföldi növényegészségügyi bizonyítvány kiállítása: szemes terményeket más megyében lévő gyűjtőhelyre, feladóhelyre vagy vámszabad területre csak belföldi növényegészségügyi bizonyítvánnyal szabad szállítani.

I.) Belső növényegészségügyi vizsgálatok:

1. Szaporítóanyagok esetében kötelező a termőhelyi szemle (laborvizsgálatok nélkül). A szűrőpróbaszerűen elvégzett vizsgálat díjmentes;
2. Zöldségfélék magtermő és ültetésre szánt növényállományainak vizuális termőhelyi szemléje, laborvizsgálat nélkül;
3. Gumók, hagymák, rhizómák, magtermő és ültetésre szánt növényállományok vizuális termőhelyi szemléje laborvizsgálat nélkül.

Néhány díjtétel:

Faiskolai vetőmagvak fémzárolását megelőző növényegészségügyi vizsgálat: 630 Ft/100 kg, de legalább 6010 Ft.

Export előzetes termőhelyi szemlék táblánként, laborvizsgálat nélkül: 880 Ft/ha, de legalább 6010 Ft.

II.) Külső növényegészségügyi vizsgálatok:
A) Export vizsgálatok díjai (néhány díjtétel)

	Megnevezés	Díjtétel (Ft)
1.	Növényegészségügyi követelmények teljesítését igazoló okmányok ellenőrzése szállítmányonként	1 800
2.	A termék származásának és azonosságának megállapítása egy teherautó, vasúti vagon, illetve hasonló méretű tartály mennyiségig	1 800
3.	Vasúti kocsis, gép- és egyéb jármű, repülőgép, illetve hajóküldemények ellenőrzése megkezdett tíztonnánként , laborvizsgálat nélkül	
3.1.	Vegetatív, gumós, hagymás szaporítóanyagok, élő növények, vetőmagvak, vetőburgonya	9 800
3.2.	Gabona, hüvelyes, olajos és rostonövények magvai, azok őrleményei, azokból készült takarmánykeverék és alapanyagok, friss zöldség és gyümölcs, héjas gyümölcsűek, étkezési és ipari burgonya	3 900
3.3.	Egyéb növényi termékek, vágott virágok	2 600

B) Import vizsgálatok díjai

	Megnevezés	Díjtétel (Ft)
1.	Növényegészségügyi követelmények teljesítését igazoló okmányok ellenőrzése szállítmányonként	1 800
2.	A termék származásának és azonosságának megállapítása egy teherautó, vasúti vagon, illetve hasonló méretű tartály mennyiségig	1 800
3.	Növényegészségügyi ellenőrzés	
3.9.	Növények leveleinek ellenőrzése szállítmányonként (gyógy- és fűszernövények) 100 kg tömegig Minden további 10 kg	4 380 440 (de a teljes összeg legfeljebb 35 000 Ft)
3.10.	Zöldség- és gyümölcsfélék ellenőrzése szállítmányonként (kivéve leveles zöldségek) 25 000 kg tömegig Minden további 1 000 kg Burgonyagumók ellenőrzése tételenként 25 000 kg tömegig Minden további megkezdett 25 000 kg	4 380 180 13 130 13 130
3.14.	Gabona, hüvelyes, olajos és rostonövények magvainak ellenőrzése szállítmányonként 25 000 kg tömegig Minden további 1 000 kg	4 380 180 (de a teljes összeg legfeljebb 175 000 Ft)

III.) Növényegészségügyi ellenőrző vizsgálatok

1.	Virológiai kontroll vizsgálatok (laborban)	
	Rügyből és zöld növényi részekből végzett szerológiai (ELISA) teszt egy vírusra Minden további vírusra	1 530 Ft 690 Ft
	Magtételből végett ELISA teszt Minden további vírusra	78 830 Ft 7 600 Ft
2.	Bakteriológiai kontroll vizsgálatok (egy károsítóásra)	
	Tenyésztés egy károsítóra mesterséges inokulációs teszttel kiegészítve	12 430 Ft
	Vetőmagtétel vizsgálat növénypatogén baktériumok kimutatására	13 350 Ft
3.	Mikológiai vizsgálatok	
	Tenyésztés, vizsgálat szintetikus táptalajon	3 900 Ft
4.	Nematológiai vizsgálatok	
	Fonálféreg kinyerés talaj- és növénymintából Fonálféreg mikroszkópos azonosítása	6 000 Ft 16 000 Ft
5.	Gyombiológiai vizsgálatok	
	Gyommeghatározás magvak alapján	9 000 Ft
	Gyommeghatározás növény alapján	5 400 Ft
	Gyommeghatározás csíráztatással	9 150 Ft
6.	Karantén károsítók meghatározása biológiai teszteléssel (üvegház/fitotron)	
	Patogenitás teszt baktériummal	18 300 Ft
	Patogenitás teszt gombával	92 400 Ft
	Patogenitás teszt vírussal	29 100 Ft
	Bioteszt izeltlábú meghatározásához	38 600 Ft
	Károsítók kimutatása, azonosítása real-time PCR módszerrel	65 000 Ft

IV.) Növényvédelmi gépek típusminősítési eljárási díjai

1.	Háti permetezőgépek	
	Dokumentumok alapján	30 000 Ft
	Szemle alapján	40 000 Ft
	Vizsgálat alapján	50 000 Ft
2.	Egyéb növényvédelmi gépek	
	Dokumentumok alapján	30 000 Ft
	Szemle alapján	10 000 Ft
	Vizsgálat alapján	40 000 Ft

V.) Egyéb helyszíni szemlék és igazolások díjai

1.	Az agrár- és vidékfejlesztési támogatások elnyeréséhez szükséges növény- és talajvédelmi igazolás	
	Helyszíni szemlét nem igénylő igazolás	3 600 Ft
	Helyszíni szemlével járó igazolás	750 Ft/ha, de legalább 6 010 Ft

Talaj- és növényvizsgálat

Teljes talajvizsgálat (humusz, pH, CaCO ₃ , kötöttség, összesó, N, P, K, SO ₄ , Na, Mg, Cu, Zn, Mn) mintánként	3 900 Ft
Talajvizsgálat toxikus elemekkel bővítve	48 420 Ft
Növényvizsgálat (szárazanyag, N, P, K, Mg, Ca, Cu, Zn, Mn)	3 560 Ft

8. melléklet

Az öntözést terhelő költségek és adminisztratív feladatok

Az öntözési beruházások **adminisztrációs terhei:**

- a beruházás helyszínének érvényes tulajdoni lapja,
- jogerős létesítési vízjogi engedély,
- a fejlesztés tervdokumentációja,
- támogatás esetén Üzleti Terv összeállítása (15 millió forint feletti támogatás esetén),
- az öntözővíz, a talaj és a talajvíz laboratóriumi vizsgálata,
- öntözővíz-igény és öntözési idénynormák meghatározása,
- Támogatási Szerződés megkötése,
- esetleg hitelfelvétel vagy jelzálogjog bejegyeztetése,
- az üzemeltetési kötelezettség (5 év) végéig tartó vagyonszociális megkötése,
- üzemelési, vízjogi és környezetvédelmi engedélyek megszerzése.

Az **öntözés költsége** az alábbi elemekből adódik össze:

- egyszeri beruházási költség (műszaki létesítés),
- vízdíj,
- üzemeltetési és karbantartási költségek,
- készletdíj,
- öntözési hozzájárulás (pl. helyi költségek, önkormányzati átalánydíj),
- vízkészlet-járulék fizetése.

[Vermes L. – Szücs I., 2008]

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye almaültetvényeinek fajtaösszetétele (2007)

Fajta	Terület (ha)	Az almaterület %-ában
Jonathan és klónjai	14 150	63,2
Golden Delicious	2 115	9,4
Starking és típusai	3 024	13,5
Jonagold és típusai	1 090	4,9
Varasodás rezisztensek összesen	998	4,4
Gála	306	1,4
Nyári fajták	119	0,5
Egyéb	586	2,7
Összesen	22 382	100,0

Adatforrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei MgSzH

A sorozatban eddig megjelent tanulmányok**1997**

1997. 1. Dorgai László, Horváth Imre, Kissné Bársony Erzsébet, Tóth Erzsébet:
Az Európai Unió regionális politikája és hatása az új tagországokra
1997. 2. Glattfelder Béla, Ráki Zoltán, Guba Mária, Janowszky Zsolt:
Piacvédelmi lehetőségeink az Európai Unióhoz való csatlakozásunkig
1997. 3. Janowszky Zsolt:
A vetőmagtermelés helyzete és a piaci egyensúlyt befolyásoló főbb tényező
1997. 4. Alvincz József, Szabó Márton, Wagner Hartmut:
Változások az élelmiszeripari és kereskedelmi vállalatok világában
1997. 5. Gábor Judit:
Az importvédelem nemzetközi tapasztalata

1998

1998. 1. Wagner Hartmut:
A magyar agrár- és élelmiszeripari export piaci és termékszerkezete 1991-1996
1998. 2. Alvincz József, Borszéki Éva, Harza Lajos, Tanka Endre:
Az agrártámogatási rendszer EU és GATT-konform továbbfejlesztése
(Az AGENDA 2000)
1998. 3. Ángyán József, Dorgai László, Halász Tibor, Janowszky János, Makovényi Ferenc,
Ónodi Gábor, Podmaniczky László, Szenci Győző, Szepesi András, Veöreös György:
Az országos területrendezési terv agrárvonatkozásainak megalapozása
1998. 4. Kissné Bársony Erzsébet:
A keletnémet mezőgazdaság átalakulásának főbb tapasztalatai
1998. 5. Balogh Ádám, Harza Lajos:
A vagyón-, a tulajdon-, és a tőkeviszonyok változása a mezőgazdaságban
1998. 6. Lévai Péter, Szijjártó András:
Mezőgazdasági programok a cigányság körében
1998. 7. Vissyné Takács Mara:
A fontosabb iparinövény ágazatok helyzete és feladatai az EU szabályozás tükrében
1998. 8. Tóth Erzsébet:
A foglalkoztatás térségi feszültségei – megoldási esélyek és lehetőségek
1998. 9. Dorgai László, Hinora Ferenc, Tassy Sándor:
Területfejlesztés – vidékfejlesztés
1998. 10. Szőke Gyula:
A közraktárak lehetséges szerepe a magyar gabonapiaci politikában

1998. 11. Csillag István:
A gabonavertikum működése, növekedési tendenciái és a változás irányai
1998. 12. Szabó Márton:
A hazai élelmiszerfogyasztás szerkezetének változásai a 90-es években és a várható jövőbeli tendenciák
1998. 13. Guba Mária, Ráki Zoltán:
Az Európai Unió marhahús-termelésének közös piacsabályai és várható hatásuk a magyar marhahús-ágazatra
1998. 14. Alvincz József, Szűcs István:
Az élelmiszergazdaság szerkezete
1998. 15. Tanka Endre:
Agrár-finanszírozás a fejlett piacgazdaságokban (Adalékok és tanulságok)
1998. 16. Szűcs István, Udovecz Gábor (szerk):
Az agrárgazdaság jelenlegi helyzete és várható versenyesei
1998. 17. Kukovics Sándor:
A tulajdoni, a vállalati és a termelési szerkezet, valamint a foglalkoztatási viszonyok átalakulása a magyar mezőgazdaságban
1998. 18. Erdész Ferencné:
Az almaágazat helyzete és fejlesztési lehetőségei a csatlakozási felkészülésben
1998. 19. Kartali János:
Magyarország és az EU közötti agrár-külkereskedelem a kilencvenes években

1999

1999. 1. Gábor Judit, Stauder Márta:
A kereskedelmi láncok és az élelmiszertermelők kapcsolatának változásai
1999. 2. Kürthy Gyöngyi, Szűcs István:
Az Európai Unióhoz való csatlakozás ágazati felkészülésének fejlesztési forrásigénye
1999. 3. Harza Lajos, Tanka Endre:
A vidékfejlesztés megújuló intézményi háttere
1999. 4. Wagner Hartmut:
Az exportfinanszírozás és exporthitel-biztosítás helyzete és szerepe a magyar agrárexportban
1999. 5. Guba Mária, Ráki Zoltán:
Az Európai Unióhoz való csatlakozás felkészülési tennivalói és fejlesztési-forrás igénye a baromfiágazatban
1999. 6. Orbánné Nagy Mária:
Az állati eredetű termékek külkereskedelmének lehetőségei és korlátai az EU-csatlakozásig

1999. 7. Vissyné Takács Mara:
A dohány ágazat vertikális integrációja Magyarországon és az EU-ban
1999. 8. Dorgai László, Stauder Márta, Tóth Erzsébet, Varga Gyula:
Mezőgazdaságunk üzemi rendszere, kezelésének tennivalói a követelmények és az EU tapasztalatainak tükrében
1999. 9. Szabó Márton:
Vertikális koordináció és integráció az EU és Magyarország tejjgazdaságában
1999. 10. Juhász Anikó:
Vertikális koordináció és integráció a zöldség-gyümölcs szektorban
1999. 11. Ráki Zoltán, Guba Mária:
Az AGENDA 2000-ben előirányozott szabályozás várható hatása a szarvasmarha-ágazatban
1999. 12. Dorgai László, Miskó Krisztina:
A vidékfejlesztés finanszírozása az Európai Unióban
1999. 13. Burgerné Gimes Anna, Kovács Csaba, Tóth Krisztina:
A mezőgazdasági üzemek gazdasági helyzete
1999. 14. Alvincz József, Harza Lajos, Illés Róbert, Szűcs István, Tanka Endre:
Változások a gazdálkodás földviszonyaiban - Egy mikrofelvétel tanulságai
1999. 15. Kartali János, Juhász Anikó, Gábor Judit, Stauder Márta, Wagner Hartmut, Szabó Márton, Orbánné Nagy Mária, Vissyné Takács Mara:
A magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar EU-érettségének piaci és kereskedelmi vonatkozásai

2000

2000. 1. Udovecz Gábor (szerk.):
Jövedelemhiány és versenyképesség a magyar mezőgazdaságban
2000. 2. Kissné Bársony Erzsébet:
Az ökológiai gazdálkodás szabályozási rendszerének EU-konform továbbfejlesztése az AGENDA 2000 tükrében
2000. 3. Tanka Endre:
A földhasználat korszerűsítési igényei és lehetőségei
2000. 4. Guba Mária, Janowszky Zsolt, Ráki Zoltán:
A magyar juhászat hatékonyság-növelési esélyei és a szabályozás EU-konform továbbfejlesztése
2000. 5. Gábor Judit, Wagner Hartmut:
Élelmiszeriparunk rövid távú piaci kilátásai
2000. 6. Laczkó András, Szőke Gyula:
Az Agenda 2000 hatása az EU és a magyar gabonapiaci szabályozásra

2000. 7. Kartali János:
A magyar agrárküpiacokra ható világgazdasági tényezők (válságok, liberalizáció, nemzetközi egyezmények) alakulása
2000. 8. Stauder Márta:
Az élelmiszerek disztribúciós rendszerének fejlődése, különös tekintettel a kereskedelmi logisztikára
2000. 9. Popp József (szerk.):
Főbb mezőgazdasági ágazataink fejlesztési lehetőségei, különös tekintettel az EU-csatlakozásra
2000. 10. Popp József (szerk.):
Főbb agrárgazdasági ágazataink szabályozásának EU-konform továbbfejlesztése
2000. 11. Tóth Erzsébet:
Az átalakult mezőgazdasági szövetkezetek gazdálkodásának főbb jellemzői (1989-1998)
2000. 12. Szabó Márton:
Külföldi érdekeltségű vállalatok a magyar élelmiszeriparban és hatásuk az EU-csatlakozásra
2000. 13. Tóth Erzsébet (szerk.):
A mezőgazdasági foglalkoztatás és alternatív lehetőségei
2000. 14. Erdész Ferencné, Radócné Kocsis Teréz:
A zöldség-gyümölcs és a szőlő-bor ágazatok hatékonyságának növelése és szabályozásának EU-konform továbbfejlesztése
2000. 15. Alvincz József, Varga Tibor:
A családi gazdaságok helyzete és versenyképességük javításának lehetőségei

2001

2001. 1. Gábor Judit, Juhász Anikó, Kartali János, Kürthy Gyöngyi, Orbánné Nagy Mária:
A WTO egyezmény hatása a magyar agrárpolitika jelenére, jövőjére és teendőire
2001. 2. Hamza Eszter, Miskó Krisztina, Tóth Erzsébet:
Az agrárfoglalkoztatás jellemzői, különös tekintettel a nők munkerő-piaci helyzetére (1990-2000)
2001. 3. Stauder Márta, Wagner Hartmut:
A takarmány termékpálya problémái
2001. 4. Juhász Anikó, Szabó Márton:
Az EU és Magyarország közötti agrárkereskedelem liberalizációjának hatásai
2001. 5. Erdész Ferencné, Laczkó András, Popp József (szerk.), Potori Norbert, Radócné Kocsis Teréz:
Az agrárszabályozási rendszer értékelése és továbbfejlesztése 2002-re
2001. 6. Kürthy Gyöngyi, Popp József (szerk.), Potori Norbert:
Az OECD tagországok mezőgazdaságának támogatottsága az új metodika alapján – különös tekintettel Magyarországra

2001. 7. Alvincz József (szerk.), Antal Katalin, Harza Lajos, Mészáros Sándor, Péter Krisztina, Spitálszky Márta, Varga Tibor:
A mezőgazdaság jövedelemhelyzete és az arra ható tényezők

2001. 8. Nyárs Levente:
A méhészeti ágazat helyzete és fejlesztési lehetőségei

2002

2002. 1. Orbánné Nagy Mária:
A magyar élelmiszergazdaság termelői és fogyasztói árai az Európai Unió árainak tükrében

2002. 2. Gábor Judit, Stauder Márta:
Az agrártermékek kereskedelmének új irányzatai, különös tekintettel az elektronikus kereskedelemre

2002. 3. Mészáros Sándor:
A magyar csatlakozás agrárgazdasági hatásainak összehasonlítása az EU modellszámításaival

2002. 4. Hamza Eszter, Miskó Krisztina, Székely Erika, Tóth Erzsébet (szerk.):
Az agrárgazdaság átalakuló szerepe a vidéki foglalkoztatásban, különös tekintettel az EU-csatlakozásra

2002. 5. Radócné Kocsis Teréz:
Az Európai Unió új közös borpiaci rendtartásának termelési potenciált befolyásoló elemei és azok várható hatása a hazai termelőalapok változására

2002. 6. Dorgai László, Gábor Judit, Juhász Anikó, Kartali János, Kürthy Gyöngyi, Orbánné Nagy Mária, Stauder Márta, Szabó Márton, Wagner Hartmut:
A WTO tárgyalások magyar agrárgazdaságot érintő 2001. évi fejleményei

2002. 7. Nyárs Levente, Papp Gergely:
Az állati eredetű termékek feldolgozásának versenyhelyzete

2002. 8. Popp József:
Az USA agrárpolitikájának gyakorlata napjainkig

2002. 9. Juhász Anikó, Kartali János (szerk.), Wagner Hartmut:
A magyar agrár-külkereskedelem a rendszerváltás után

2003

2003. 1. Varga Tibor:
A támogatások költség-haszon szemléletű elemzésének lehetőségei

2003. 2. Dorgai László, Keszthelyi Szilárd, Miskó Krisztina:
Gazdaságilag életképes üzemek az Európai Unió modernizációs támogatásainak alkalmazása szempontjából

2003. 3. Alvincz József, Guba Mária:
Az egyéni mezőgazdasági termelők jövedelmének adóztatása

2003. 4. Hamza Eszter:
Agrárfoglalkoztatás hátrányos helyzetű térségekben – uniós lehetőségek gyakorlati alkalmazása
2003. 5. Orbánné Nagy Mária:
Az élelmiszerfogyasztás és a fogyasztói árak konvergenciája Magyarország és az EU között
2003. 6. Stauder Márta:
Az agrár- és élelmiszertermékek belföldi kereskedelme a kilencvenes években és napjainkban
2003. 7. Mizik Tamás:
Magyarország és az Európai Unió adórendszere – különös tekintettel a mezőgazdaságra
2003. 8. Popp József:
Az agrárpolitikák mozgástere a nemzetközi kereskedelem liberalizálásának tükrében

2004

2004. 1. Kartali János (szerk.):
A főbb agrártermékek piacra jutásának feltételei az EU-csatlakozás küszöbén (I. kötet: Növényi termékek)
2004. 2. Kartali János (szerk.):
A főbb agrártermékek piacra jutásának feltételei az EU-csatlakozás küszöbén (II. kötet: Állati termékek)
2004. 3. Antal Katalin, Guba Mária, Kovács Henrietta:
Mezőgazdaság helyzete az agrártörvény hatálybalépését követő időszakban
2004. 4. Nyárs Levente, Papp Gergely, Vőneki Éva:
A főbb hazai állattenyésztési ágazatok kilátásai az Európai Unióban
2004. 5. Popp József, Potori Norbert, Udovecz Gábor:
A Közös Agrárpolitika alkalmazása Magyarországon
2004. 6. Dorgai László (szerk.):
A magyarországi birtokstruktúra, a birtokrendezési stratégia megalapozása
2004. 7. Potori Norbert, Udovecz Gábor (szerk.):
Az EU-csatlakozás várható hatásai a magyar mezőgazdaságban 2006-ig
2004. 8. Potori Norbert (szerk.):
A főbb mezőgazdasági ágazatok élet- és versenyképességének követelményei

2005

2005. 1. Antal Katalin, Guba Mária, Hodina Péter, Lámfalusi Ibolya, Rontóné Nagy Zsuzsanna:
A külföldi tőke szerepe és a gazdálkodás eredményességére gyakorolt hatása a mezőgazdaságban és az élelmiszeriparban
2005. 2. Kartali János, Kürti Andrea, Orbánné Nagy Mária, Wagner Hartmut:
A globális gazdasági és demográfiai változások hatása az agrár-külkereskedelemre

2005. 3. Juhász Anikó (szerk.):
Piaci erőviszonyok alakulása a belföldi élelmiszerpiac szereplői között
2005. 4. Dorgai László (szerk.):
Termelői szerveződések, termelői csoportok a mezőgazdaságban
2005. 5. Popp József (szerk.), Potori Norbert (szerk.), Stauder Márta, Wagner Hartmut:
A takarmánytermelés és -felhasználás elemzése, különös tekintettel az abraktakarmány-keverékek gyártására
2005. 6. Kapronczai István (szerk.), Korondiné Dobolyi Emese, Kovács Henrietta, Kürti Andrea, Varga Edina, Vágó Szabolcs:
A mezőgazdasági termelők alkalmazkodóképességének jellemzői (Gazdálkodói válasszok időszerű kérdésekre)

2006

2006. 1. Bánáti Diána (szerk.), Popp József (szerk.):
Élelmiszer-biztonság a nemzetközi kereskedelem tükrében
2006. 2. Hamza Eszter, Tóth Erzsébet:
Az egyéni gazdaságok eltartó-képessége, megélhetésben betöltött szerepe
2006. 3. Orbánné Nagy Mária (szerk.):
Az élelmiszeripar strukturális átalakulása (1997-2005)
2006. 4. Kovács Gábor:
A KAP-reform várható hatásai a mezőgazdasági üzemek termelésére és a földhasználati viszonyokra
2006. 5. Guba Mária, Harza Lajos, Mizik Tamás:
A mezőgazdasági üzemek konszolidációs programjai (2000-2004)
2006. 6. Radócné Kocsis Teréz, Györe Dániel:
A borpiac helyzete és kilátásai
2006. 7. Nagy-Huszeim Tibor:
A tagi tulajdonlás a mezőgazdasági szövetkezetekben
2006. 8. Hingyi Hajnalka, Kürthy Gyöngyi, Radócné Kocsis Teréz:
A mezőgazdasági eredetű folyékony bioüzemanyagok termelésének piaci kilátásai

2007

2007. 1. Erdész Ferencné:
A magyar gyümölcs- és zöldségpiac helyzete és kilátásai
2007. 2. Varga Tibor (szerk.), Tunyoginé Nechay Veronika (szerk.), Mizik Tamás (szerk.):
A mezőgazdasági árképzés elméleti alapjai és hazai gyakorlata
2007. 3. Bánáti Diána, Popp József, Potori Norbert:
A GM növények egyes szabályozási és közgazdasági kérdései

2007. 4. Kürti Andrea, Stauder Márta, Wagner Hartmut, Kürthy Gyöngyi:
A magyar élelmiszergazdasági import dinamikus növekedésének okai
2007. 5. Fogarasi József, Nyárs Levente, Papp Gergely, Varga Edina, Vőneki Éva:
A főbb állattenyésztési ágazatok és a takarmánytermelés helyzete Romániában
2007. 6. Popp József:
A bioüzemanyag-gyártás nemzetközi összefüggései
2007. 7. Udovecz Gábor (szerk.), Popp József (szerk.), Potori Norbert (szerk.):
Alkalmazkodási kényszerben a magyar mezőgazdaság – Folytatódó lemaradás vagy felzárkózás?

2008

2008. 1. Györe Dániel, Juhász Anikó, Kartali János (szerk.), König Gábor, Kürti Andrea, Nyárs Levente, Radócné Kocsis Terézia, Stauder Márta, Varga Edina, Vőneki Éva, Wagner Hartmut:
A magyar élelmiszergazdasági export célpiacai és logisztikai helyzete
2008. 2. Kovács Gábor (szerk.), Czárli Adrienn, Kürthy Gyöngyi, Varga Tibor:
Az agrártámogatások hasznosulása
2008. 3. Radócné Kocsis Teréz, Kürthy Gyöngyi, Pesti Csaba, Bukai Andrej:
A dohánypiac helyzete és a dohánytermelés lehetséges jövője Magyarországon és az Európai Unióban a kap reform tükrében
2008. 4. Erdész Ferencné, Kozak Anita:
A gyógynövényágazat helyzete
2008. 5. Hamza Eszter:
A mezőgazdasági jövedelmek kiegészítésének lehetőségei
2008. 6. Dorgai László (szerk.):
A közvetlen támogatások feltételezett csökkentésének társadalmi- gazdasági- és környezeti hatásai (első megközelítés)
2008. 7. Györe Dániel, Wagner Hartmut:
A termelői, fogyasztói és külkereskedelmi árak Magyarország és az EU közötti konvergenciája az élelmiszergazdaságban

2009

2009. 1. Bojtárné Lukácsik Mónika, Felkai Beáta Olga, Györe Dániel, Kapronczai István (szerk.), Kürti Andrea, Székelyné Raál Éva, Tóth Piroska, Vágó Szabolcs:
Tulajdonosi és szervezeti változások a hazai élelmiszeriparban
2009. 2. Györe Dániel, Juhász Anikó, Kartali János (szerk.), König Gábor, Kürthy Gyöngyi, Kürti Andrea, Stauder Márta:
A hazai élelmiszer-kiskereskedelem struktúrája, különös tekintettel a kistermelők értékesítési lehetőségeire

2009. 3. Popp József (szerk.), Potori Norbert (szerk.):
A főbb állattenyésztési ágazatok helyzete
2009. 4. Tóth Erzsébet (szerk.), Ludvig Katalin, Márkus Péter:
A vidéki megélhetés jellemzői és a tipikus modelljei a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben
2009. 5. Biró Szabolcs, Dorgai László (szerk.), Molnár András:
Árutermelő állattartásunk és a „kölcsonös megfeleltetés” alkalmazása
2009. 6. Kovács Gábor (szerk.), Aliczki Katalin, Bartha Andrea, Fogarasi József, Garay Róbert, Kemény Gábor, Kozak Anita, Kürthy Gyöngyi, Nyárs Levente, Potori Norbert, Varga Tibor, Vőneki Éva:
Kockázatok és kockázatkezelés a mezőgazdaságban
2009. 7. Erdész Ferencné, Jankuné Kürthy Gyöngyi, Kozak Anita, Radócné Kocsis Teréz:
A zöldség- és gyümölcságazat helyzete

A kiadványok korlátozott példányszámban megrendelhetők az intézeti titkárnál az alábbi telefonszámon: 06-1-476-3064

